

²¹⁾ K historii stavby sr. J, J, Morper, *Das Czerninpalais in Prag*, Praha 1940. Poche — Janáček, cit. práce str. 218n. — *Umění*, cit. dílo str. 126; 158.

²²⁾ P. Preiss, Reiner ve službách Jana Josefa z Vrtby, *Zprávy památkové péče* 16 (1956), str. 240—248.

²³⁾ K. Mádl, *Dienzenhoferova Amerika*, Praha 1897. Z. M. Zenger, *Museum Antonína Dvořáka* (propagační letáček), Praha 1960.

²⁴⁾ Poche—Janáček, cit. práce, str. 262.

²⁵⁾ Ve společnosti Éós a Fridy je Hélios vypodobněn na pancíři Augustovy sochy a *Prima Porta*.

²⁶⁾ Bohumír Lifka, Josef Dobrovský a Nostická knihovna, *Sbírký na státních hradech a zámcích*, Praha 1953, str. 2.

²⁷⁾ Jiří Čarek, Palác Clam-Gallasovský, *Poklady národního umění* sv. 13, Praha 1941.

²⁸⁾ P. Preiss, K činnosti italských malířů pozdního baroka v Praze, v časopise *Umění II* (1963), str. 127—135.

²⁹⁾ Cyril Straka, *Vznik filosofského sálu knihovny Premonstrátů na Strahově*, Praha 1920. Klara Garas, Franz Anton Maulbertsch, Budapest 1960.

³⁰⁾ Poche—Janáček, cit. práce str. 89.

Za cennou pomoc při této práci vyslovujeme srdečný dík dr. O. Blažičkovi, dr. J. Čarkovi, J. Dolkovi (řediteli základní devítileté školy internátní pro nevidomé a slabozraké, Praha 1 - Hradčany, Loreťanská 19), doc. dr. J. Frelovi, dr. P. Preissovi, J. Drtinovi (řediteli střední hudební školy internátní pro mládež s vadami zraku, Praha 1 - Malá Strana, Maltéžské nám 14), dr. P. Spunarovi, dr. Z. M. Zengerovi, dr. J. Vrchotkovi, dále pracovníkům nizozemského vyslanectví i pracovníkům Správy služeb diplomatickému sboru, Praha 1 — Malá Strana, Vlašská ul. 19.

RÉSUMÉ

Prag und die Antike II

Das Barock und das Rokoko

(1. Die Malerei)

Dieser Aufsatz stellt die Fortsetzung des in ZJKF 5 (1963), 52—60 veröffentlichten Artikels über Prager Kunstwerke, die ihr Thema aus der griechischen und römischen Geschichte und Mythologie schöpfen, dar. In diesem zweiten Abschnitt werden die Barock- und Rokokogemälde behandelt; am meisten handelt es sich um Freskogemälde in den Prager Palästen und Gärten.

Diskuse a polemiky

K OTÁZCE PŘEKLADU ŘECKÝCH NAUKOVÝCH TEXTŮ

Karel Berka ve svém příspěvku ve *ZJKF* 6 (1964) 91—93 nadhodil několik myšlenek k otázce překladu řeckých naukových textů. I když leckteré jeho formulace znějí dosti kategoricky a autoritativně, rozhodně nelze přijmout Berkovy návrhy bez důkladného přešetření, důkladnějšího, než se to děje v uvedeném příspěvku. Zastavme se proto dnes alespoň u Berkova *hlavního návrhu*, aby překladateli bylo dovoleno zasahovat do textu, vyžadují-li to třeba jen obsahové zřetele.¹⁾

Berka zde požaduje něco víc, než je běžně děláno, i když formulace celkem sama by nemusila znamenat nějaký nový návrh. Je-li překladatelem odborník-filolog a nikoli diletant, nelší se v podstatné stránce od filologa-editora autentického textu. V tomto směru si toto právo zásahu do textu filologové již dávno prosadili, ale nikdy — a to jim budiž ke cti — nepřistoupili k zásahu do textu dříve, dokud neprozkoumali a nevyzkoušeli jiné možnosti výkladu.²⁾

Zatímco filologové usilují zde o opravu poškozených rukopisů, Berka chce něco více: opravit autora tam, kde prý udělal chybu, kde už se snad sám autor věcně zmýlil! To je návrh dosti udivující. Pokud vím, společné úsilí filologů a historiků filosofie (resp. vědy) jest: pochopit a vyložit stav vždy historicky podmíněného vědění a nevědění, dovednosti i teprve hledání, pravdy a omylu, důslednosti i nedůslednosti apod. Uvedeno ad absurdum znamenal by tento Berkův návrh pro překladatele upravovatelské možnosti věru neomezené.

Berka samozřejmě má na mysli jen některé případy, jen ta místa, kde by šlo o evidentní chyby formulační, záměnu slov apod. Uvažuje asi takto: Když ukáží, že se někde spletl sám Aristotelés (onen pečlivý a vzorný Aristotelés!), pak tím spíše bude možno zasahovat do textů jiných autorů. I když druhé zde nevyplývá z prvního, protože i omyl se zde daleko lépe vyřeší poznámkou překladatele, zastavme se u Berkova návrhu, k němuž potřeboval nalézt příklad. Takový příklad Berka vskutku našel v Aristotelově *Rétorice*. Je to věta týkající se jeho oboru, logiky, citoval však z této věty jen část (Rhet. I, c. 4, p. 1359 b, 8—11), protože zbývající řádek 11—12 se mu naprosto nehodil. Celé místo zní:

„Neboť je skutečně pravda, co jsme řekli již dříve, že se totiž rétorika skládá jednak z vědy analytické a jednak z vědy politické, jež jedná o povahách a mravech,³⁾ a že se kromě toho podobá jednak dialektice a jednak sofistice.“⁴⁾

Berka zde doslova uvěřil formulaci „co jsme řekli již dříve“ a soudí, že tam nemá být řečeno „z vědy analytické“, nýbrž cosi jiného. Chtěl by zde Berka mít slova „z vědy dialektické“? — To by bylo jistě u Aristotela dosti kuriózní, totiž charakteristika dialektiky jako vědy. Nebo vynechat z textu, že jde o vědu (ἐπιστήμη) a napsat prostě „z dialektiky“? — A tu by zase bylo kuriózní, že by Aristotelés v jedné větě napsal, nebo měl napsat(!), že se rétorika skládá z dialektiky i že se podobá dialektice!

Berka ve svém článku vystupuje jako moderní odborník (historik logiky) proti filologům a vyčítá překladateli Antonínu Křížovi, že ani na tomto místě „v duchu filologické tradice se... neodvážil žádné úpravy...“ (str. 92). Velmi mne zaujala otázka, kdo je zde v právu. Když jsem se pak díval na různá vydání Aristotelovy *Rétoriky* a hledal v nich podporu nebo zase podklad pro námitky k Berkově návrhu, zjistil jsem naopak, že filologové doslova již od nepaměti kladou otázku, zda zde nemá být místo slova „analytická“ slovo „dialektická“. V jistém prastarém překladu do latiny se totiž (právě v překladu!) vyskytlo na dotyčném místě slovo „*dialectica*“. Takto to uvádí Leonard Spengel ve svém vydání Aristotelovy *Rétoriky*, a to jednak v poznámkách pod čarou k připojenému starému překladu (*vetusta translatio latina*), Lipsko 1867, sv. I, str. 192, jednak v II. svazku na str. 83, kde v komentáři vysvětluje, že to zde bylo zřejmě napsáno analogicky k místu v 2. kapitole *Rétoriky*: „ἀναλυτικῆς] Vet. transl. *dialectica* ut supra cap. 2“. Ale to je přece ono místo, které uvádí i Berka jako svůj argument, jako ono „paralelní místo“ (str. 92).

Filologové tedy o tomto místě dobře vědí, jsou však právem opatrní. Může zde totiž velmi snadno jít o interpretační omyl, o nedopatření autora latinského překladu, ale také dokonce o prostou chybu písaře nebo opisovače.

Uvedl jsem již, že v textu nemůže být ani „z dialektické vědy“ ani „z dialektiky“. To samo o sobě by mohlo stačit. Ovšem lépe bude pozitivně obhájit autentický text. Proto se nyní pokusím výložit, že na výrazu „z analytické vědy“ není nic, co by se mělo opravovat.

V I. knize *Rétoriky* se snažil Aristotelés vymezit rozsah pojmu „rétorika“ pomocí jiných termínů, např. dialektika, poli-

tika apod. Vymezování je zde dlouhé, ale tím spíše je třeba nezapomenout, že je musíme brát jako celek! Vytrhneme-li z něho jednu větu (nebo dokonce její „vhodnou“ část!), mohli bychom směle dokazovat všelicos. Nelze také chtít, aby uvedené tam pojmy byly hned a vždy jednoznačné. Ona jednoznačnost a přesnost by mohla být teprve výsledkem rozboru, nikoli již průvodní či integrující stránkou procesu vymezování.

U Berky v odstavci (a) nahoře na str. 92 zní konec věty takto: „...dialektiky buď celé, nebo její určité části“. Zde Berka čtenářům zdůraznil slovo „dialektika“, ale spíše než toto měl se raději zamyslet nad koncem této věty. Nelze totiž vyloučit, že touto „určitou částí dialektiky“ (cf. p. 1355 a 10) zde je nebo může být míněna právě ona „analytická věda“, uváděná v Berkově odstavci (b), z něhož Berka vypustil nepohodlný konec. Není zde ani rozhodující, zda zde Aristotelés nutně myslí nepřímou na analytiku. Důležité je, že tuto interpretaci nelze vyloučit. A je-li zde tato možnost výkladu, nemáme právo zasahovat do textu, nýbrž snažit se pochopit oprávněnost zachovaného textu.

Ani následující „paralelní místo“ na str. 92 nečetl Berka pozorně, a tak si nevšiml rozdílu mezi slovem „dialektika“ a výrazem „druh odnože dialektiky“ (παραφύες τι τῆς διαλεκτικῆς, což doslova znamená: cosi vyrostlého vedle dialektiky!).⁵⁾

Vraťme se však k té větě, kolem které se vše točí, oné useknuté větě v odstavci (b). Tato věta, je-li celá, má zcela mimořádný význam ve struktuře Aristotelova výkladu rétoriky. Uzavírá totiž celý dlouhý předchozí výklad od samého začátku *Rétoriky* až k tomuto místu a přitom naopak svou zhuštěnou formulací připravuje hned následující závěr, že rétorika — podobně jako dialektika⁶⁾ — není předmětnou vědou, nýbrž schopností, dovedností, metodou. Postup Aristotelův je takovýto: Na začátku spisu vykládá Aristotelés poměr rétoriky k dialektice. Hned v první větě říká, že r. je „protějšík dialektiky — ἀντίστροφος τῆς διαλεκτικῆς, dále že ani r. ani d. nenáleží žádné určité vymezené vědě (I 1, 1354 a 1—3), ale že všichni lidé se oběma zabývají (I 1, 1354 a 4), že obě se zabývají protikladnými tvrzeními (I 1, 1355 a 33—35), že r. je jaksi obdobná dialektice (καθάπερ ἡ διαλεκτικῆ; I 1, 1355 b 9), že r. je cosi vyrostlého vedle dialektiky a politiky (I 2, 1356 a 25—27, což Kříž na str. 32 přeložil ne dosti šťastně jako „druh odnože dialektiky atd.“), že r. „jest částí a obrazem dialektiky“ (I 2, 1356 a 30—31: μέρος ἰσὺν τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα, překlad str. 32) a že obě jsou druhem schopnosti opatřiti si důvody (I 2, 1356 a, 33—34).

Potom odkazuje Aristotelés na některé své spisy, nejvíce na Analytiku a Topiky (na obojí třikrát). Pak znovu pokračuje v porovnávání rétoriky a dialektiky (srv. Křížův překlad, str. 37), zejména dialektických a rétorických sylogismů, a uvádí pak jejich příbuzné znaky (překlad, str. 38). A teprve pak na str. 42 překladu následuje ono domněle problematické místo (p. 1359 b, 8—12). Kdo však prostuduje výstavbu Aristotelova výkladu až k tomuto místu, pochopí, že tato věta ze 4. kapitoly je prozatímním shrnutím předchozího výkladu, kde Aristotelés nutně užívá heslovitějších a lapidárnějších výrazů.⁷⁾ Těmito nově užitými výrazy mohl Aristotelés prozatímně a maximálně krátce shrnout předchozí výklad, aby pak mohl vytknout známý hlavní společný znak dialektiky a rétoriky, totiž že to nejsou vědy o určitém věcném obsahu, nýbrž schopnosti, dovednosti (δυνάμεις).

O nějaké „záměně pojmů“ zde tedy nemůže být ani řeči. Tím méně o právu zasahovat domněle odborně do textu. Umět číst nejen slova, ale porozumět smyslu celých pasáží a pomocí jejich smyslu učít se rozumět smyslu jednotlivých vět i slov, to je nezbytné. Nezbytné i v „logickém“ textu Aristotelově.

Podobný příspěvek jako v *ZJKF* měl Karel Berka i na březnové konferenci (1964) v Liblicích. Na diskusní příspěvek Berkův reagovalo tehdy několik účastníků. Edita Svobodová a Ladislav Vidman, kteří zapisovali diskusi v Liblicích, vhodně zkrátili mé stanovisko z odpovědi na Berkův příspěvek: „Berkův názor je diskusní. Je nebezpečí, že emendace by mohly být časově podmíněné. Do překladu se nesmí nic vkládat.“⁸⁾ K tomu bych chtěl nyní dodat: Myslím, že by Karel Berka měl napříště s větší péčí zdůvodňovat některé zajisté možné návrhy. Přitom by však neměl psát najednou o překladatelských zásadách samozřejmých i sporných bez náležitého rozlišování,⁹⁾ a to tím spíše, že sebevědomě píše, že ačkoliv jako podklad ve svém článku zvolil logické texty, vztahují prý se jeho závěry „na jakoukoliv jinou vědní oblast“ (str. 91 dole).

D. MACHOVEC

POZNÁMKY

¹⁾ Karel Berka, Jak překládat řecké naukové texty?, *ZJKF* 6 (1964), str. 91, 2. odstavec zdola.

²⁾ Tak např. vynikající filolog a historik antické filosofie Albert Schwegler opravil rukopisné ἀξιόματα (Arist. Met. VI, c. 1, p. 1026 a 14) jako charakteristiku předmětů fyzické filosofie na χωριστά. Po něm to přejal W. Christ, W. Jaeger i jiní a také náš překladatel Aristotela Antonín Kříž.

Více o tom v mé studii Aristotelova klasifikace věd a postavení filosofie v ní, *Acta Univ. Carol. 1960 — Philos. et Hist.* 2, str. 160—161, pozn. č. 47.

³⁾ Až potud cituje místo i Karel Berka na str. 92, pokračování věty však neuvedl.

⁴⁾ Křížův překlad na str. 42 (Aristoteles, *Rétorika*, Praha 1948) tohoto místa není nejpřesnější, ale pro náš účel stačí. V Berkově článku je omylem uvedeno, že jde o str. 52.

⁵⁾ Arist. Rhet. I, c. 2, p. 1356 a 25—26. Na toto místo se odvolával už Carl Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande*, Bd. I, Leipzig 1855 (otisk Berlin 1955, reed. 1957), pozn. na str. 103. Prantl ovšem nijak nesoudil, že by musel text vylepšovat.

⁶⁾ Kontext ukazuje, že „dialektikou“ je v I. knize *Rétoriky* míněno zhruba to, co my jsme si zvykli nazývat „logikou“ ve smyslu „logikou doby Aristotelovy“.

⁷⁾ Nejen „analytická věda“, ale i pojem σοφιστικοί λόγοι je zde v textu použit poprvé explicitně. Samozřejmě také ne náhodou a bez předchozí přípravy. O sofistických záležitostech bylo již předtím hovořeno několikrát: v překladu je to např. na str. 30 ve zmínce o sofistickém sylogismu a při rozlišení sofistů a dialektika, dále na str. 41 se implicitně znovu dotýká sofistika při uznání, že řečník musí mít důvody i „vzhledem k jednotlivému případu“ (I, c. 3, p. 1359 a 24). Aristotelovo pojetí sofistika jako pseudovědy o jednotlivinách je jistě dobře známé.

⁸⁾ *Antická konference 1964*, sborník referátů a diskusních příspěvků z konference ve dnech 9.—11. března v Liblicích, str. 159. Plně souhlasím se stanoviskem prof. Ludvíka Svobody, jak je zhuštěně vyjádřeno na str. 159—160 tohoto sborníku.

⁹⁾ Zaujmout kladné nebo záporné stanovisko k jiným Berkovým návrhům nebylo cílem tohoto mého příspěvku k diskusi o překladatelských zásadách.

RÉSUMÉ

[Zur Frage der Übersetzung der griechischen philosophischen Texte

Gegen Karel Berka (vgl. *ZJKF* 6/1964/91—93) verteidige ich die Befugnis des authentischen Textes Arist. Rhet. I, c. 4, p. 1359b 8—12, namentlich des Terminus „die analytische Wissenschaft“. Das Wort „Dialektik“ in diesen Satz zweimal zu legen ist alt, aber falsch (vgl. die Ausgabe der Arist. Rhetorik von L. Spengel, Leipzig 1867, Bd. I, S. 192; Bd. II, S. 83). Ich analysiere die Struktur der vorhergehenden aristotelischen Erläuterung und weise auf die außerordentliche Rolle dieses Satzes hin, und zwar als der lapidaren Abkürzung und dagegen als der Vorbereitung der folgenden Charakteristik der Rhetorik und Dialektik als δυνάμεις. Ich warne vor übereilten Emendationen und verlange auch die älteren Emendationsvorschläge nicht unkritisch abzuschreiben.

K AKTUÁLNOSTI A MELANCHTHONOVSKÉ ORIENTACI PROXENOVA BÁSNICKÉHO DÍLA

Ve Zprávách JKF 6 (1964), str. 75, komentuje J. Hejnic můj článek, otištěný v ZJKF 5 (1963), str. 14—21, takto: *Pokud jde o literární činnost, omezila se autorka uvedeného pojednání na stručný přehled Proxenovy příruční knihovny a podle jedné věty z deníku našeho humanisty vyslovila názor, že Proxenus uplatňoval pouze naučené rétorické poučky ve svých básních, které měly za účel upozornit na svého pisatele a získat mu příznivce.*

Slova jsou vytržena ze souvislosti. Odstavec, z něhož byla vyňata, zní takto: *V názoru na literární tvorbu se Proxenus neliší od svých současníků. Stejně jako převážná většina humanistů nebyl posvěceným básníkem. Uplatňoval pouze naučené rétorické poučky ve svých básních, které měly za účel upozornit na svého pisatele a získat mu příznivce. Jeho názor zřetelně vyplývá ze slov deníku: Coepi scribendis versibus operam animumque addicere, ut aliquo honorario patronis et amicis benevolentiae memoriam refricarem.*

Důvod, proč zde konfrontuji obě znění, je patrný. Vytržením mých slov ze souvislosti byl pozměněn smysl. Z Hejnicova tlumočení se zdá, že upírám Proxenovým dílům aktuálnost a považuji je pouze za praktické uplatnění naučených rétorických pouček. Mým úmyslem však bylo ukázat, že Proxenus nebyl posvěceným básníkem, že se ve své tvorbě opíral především o naučené rétorické poučky a že neprojevil vrozené básnické schopnosti.

Přestože se touto konfrontací mnoho vysvětluje a uvádí na pravou míru, připouštím, že citovaný odstavec nebyl formulován zcela přesně a že i jeho původní neporušené znění umožňuje výklad, který by nebyl ve shodě s mými názory na Proxenovu tvorbu. Nebylo by jistě správné tvrdit, že jediným cílem Proxenovy básnické činnosti bylo získání příznivců. Takové tvrzení by bylo v rozporu s Proxenovými verši, které uvádím na str. 19 v pozn. 5: *Hinc quoniam patriae cupio servire benignae, his volui doctis notior esse viris.* Bylo by také v nesouhlasu se známou skutečností, že i v těch humanistických projevech, kde převažoval pedagogický a formální zřetel, totiž ve školních cvičeních, deklamacích a univerzitních disputacích, se nezřídka uplatňovaly aktuální narážky, tím spíše v dílech humanistů, kteří měli vyhraněný názor na soudobé dění. Na druhé straně by však nebylo správné právě u Proxena aktuálnost veršovaných latinských spisů na obecné náměty přeceňovat.

Neobyčejný význam latinských humanistických spisů vyplývá z toho, že se v nich nejsnáze projevovalo mínění, které nebylo ve shodě s oficiálními názory, protože bylo poměrně nejmenší nebezpečí zásahu cenzury nebo jiného stíhání. Ti však, kdo chtěli dosáhnout širší působnosti svých projevů, dávali často přednost próze před verši, národnímu jazyku před latinským a mluvenému slovu před písmem. I Proxenus vložil své nejradikálnější názory do svých školních lekcí, jak můžeme usuzovat z toho, že mu bylo brzy po přijetí na pražskou universitu vytýkáno, že kazí luterskými bludy mládež (srv. ZJKF 1963, str. 17). Cíl svého snažení neviděl Proxenus zřejmě v latinském básnictví, nýbrž ve své pedagogické a později právnické činnosti (ZJKF 1960, str. 121; 1963, str. 17), jak shodně soudí i Hejnic (str. 78). Svědectví o jeho názoru na básnictví je sice čerpáno, jak Hejnic vytyká, z jedné věty Proxena deníku, ale je to věta nad jiné průkazná, protože je součástí písemnosti, která nebyla určena k publikaci a také nikdy publikována nebyla, nýbrž sloužila jen osobní potřebě svého autora, který si tam zaznamenával zcela otevřeně své názory na různé velmi závažné otázky. Nemáme proto důvodu upírat ani těmto jeho slovům pravdivost a domnívat se, že Proxenovo tvrzení je v rozporu s jeho přesvědčením. Ostatně je tento cíl jeho básnické činnosti patrný také z druhého verše výše citovaného disticha: *his volui doctis notior esse viris.*

Přes polemické zahrocení úvodu Hejnicova článku je výsledek jeho rozborů (ZJKF 1964, str. 75—76) vlastně v hlavních rysech shodný s mými slovy (ZJKF 1963, str. 16—17): *ve Wittenberku na sebe upozornil Melanchthona. Rovněž počátky jeho literární tvorby mají kořeny v díle protestantských německých humanistů. Prvními jeho pracemi byly verše na biblické náměty, zejména parafráze žalmů.* Proxenův vztah k Wittenberku a Melanchthonovi jsem uvedla jako základní a nezbytnou součást jeho charakteristiky, ale neměla jsem v úmyslu se jím důkladněji zabývat ani jej podrobněji dokumentovat, protože jde o věc obecně známou (srv. OSN XX, str. 823). Ve svých pracích o Proxenu jsem se spíše snažila využít nově zjištěných pramenů k řešení těch otázek, které dosud uspokojivě zodpověděny nebyly.

V úvodu svého článku slibuje J. Hejnic *ukázat, jak silně se v Proxenově tvorbě projevil společenský aspekt, a to jak v tematické volbě, tak i v její literární realizaci.* V následujících odstavcích se zmiňuje o Proxenových spisech Εἰδύλλιον (exemplář tohoto Proxena dílka zjistil J. Martínek v r. 1961 ve evikovské Rats-

schulbibliothek, odtud snímek v KŘŘL), *Allegoria petrae* (na tuto Proxenovu práci, dochovanou ve Vratislavi, jsem upozornila v ZJKF 4, 1962, str. 166, odtud fotokopie v KŘŘL) a o parafrázích žalmů II *Quare fremuerunt gentes* a XXXVII *Noli aemulari*.

Ve shodě s latinským názvem Hejnicova článku, uvedeným v obsahu, spočívá těžiště Hejnicova výkladu spíše v textovém srovnání. Původní text je však závažně pozměněn. Nadpis věnovací básně k Proxenově Allegorii zní u Hejnice zcela jinak než ve výše zmíněném vratislavském exempláři (4 N 423, 7), který Hejnic výslovně cituje:

původní tisk	Hejnic
<i>Iohanni de Hornburgk,</i>	<i>Iohanni Hornburg, episcopo</i>
<i>ecclesiarum Löbusensis et</i>	<i>Libussianae ecclesiae</i>
<i>Furstenvaldensis praesuli</i>	

Text uvedený Hejnicem není ve vratislavském exempláři doložen nikde.

Všimněme si textového srovnání Melanchthonovy a Proxenovy interpretace žalmu II, které podává Hejnic a z něhož vyvozuje, že se Proxenus velmi těsně přidržel Melanchthonových výkladů příslušného žalmu z r. 1555. Na důkaz svého tvrzení uvedl Hejnic paralelně 6 vět z Melanchthonova výkladu a necelých 7 distichů parafráze Proxenovy. Uvádím je zde znovu, při čemž zachovávám Hejnicovu interpunkci a vynechávky slov, ale vracím se ke znění tisku, popř. edice citované Hejnicem tam, kde Hejnic text změnil, aniž tyto textově kritické zásahy vyznačil, takže je nutno předpokládat, že jde o omyly. Je to v těchto případech:

Proxenus

KNM 46 C 40, přív. 6:	Hejnic:
<i>in populis</i>	<i>in populos</i>
<i>rumpantur</i>	<i>rumpamus</i>
<i>stulti conamina mundi</i>	<i>mundi conamina mundi</i>

Melanchthon

CR 13, 1020:	Hejnic:
<i>increpatio est</i>	<i>est increpatio</i>
<i>admonentur..., ne...</i>	<i>admonentur..., ne...</i>
<i>adversentur</i>	<i>adversarentur</i>
<i>certo</i>	<i>certe</i>
<i>disserte inquit</i>	<i>disserte inquit</i>

Vedle zmíněných dvou textů, Melanchthonova a Proxenova, uvádím pro srovnání též text společné předlohy — latinské znění žalmu II.

A (žalm II): ¹*Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania?* ²*Astiterunt reges terrae et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum eius.* ³*Dirumpamus vincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum.* ⁴*Qui habitat in coelis irridebit eos et Dominus subsannabit eos.* ⁵*Tunc loquetur ad eos in ira sua et in furore suo conturbabit eos.* ⁶*Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, praedicans praeceptum eius.*

B Melanchthon: *Exordium vehemens increpatio est hostium evangelii et comminatio... Admonentur ergo reges et principes, ne Christo adversentur et damnantur iam omnes adversarii... Μητρικώς dicitur et vox est impiorum... Deinde opponitur divina comminatio: Habitans in coelis irridebit eos... In hoc versu affirmat Deus certo se missurum esse Messiam et diserte inquit: ego inungo, ut sciamus non humanis viribus, sed mirabili modo divinitus constituendum esse hoc regnum.*

C Proxenus: *Quae nova per totum rabies effunditur orbem?/ Quis furor in populis imperiosus agit?/... Ecce rebellantes ineunt nova faedera reges,/ faedera, quae Christo sunt inimica Deo./ Improba, proclamant, rumpantur vincula ferro... Non sic, ipse Deus stulti conamina mundi/ ridet et has surda despicit aure minas./... Filius aeterni veneranda potentia patris,/ autor ab arcano protulit ista sinu:/ Me statuit regem patris divina potestas,/ mons iuga qua sancti celsa Sionis habet./ Hic mihi constituam coelesti numine regnum.*

Ať čtenář sám posoudí, co je shodné v B a C a není přítom v A.

Nechci popírat Proxenovu závislost na wittenberských učencích — popírala bych tím své vlastní, dříve vyslovené tvrzení. Domnívám se však, že uvedené citáty nejsou vhodným důkazem této závislosti. Zjišťování vzájemných podobností v projevech různých autorů je sice důležitým úkolem literární historie, bylo by však nesprávné rozšiřovat zjištěnou závislost i na ty případy, kde autor pozdějšího díla postupoval relativně samostatně a kde se podobnost zakládá spíše na objektivní situaci, z níž dílo vzešlo, na shodných názorech, na dobových estetických zásadách a na společné předloze.

D. MARTÍNKOVÁ

Quo modo in Proxeni carminibus rerum eo tempore gestarum et
doctrinae Melanchthonis ratio habeatur

Quamvis Proxenum in carminibus Latinis peritum et intelligentem rerum tunc temporis gestarum existimatorem se praestitisse non sit negandum, haud quaquam tamen eum reconditores animi sententias poesi concredidisse pro certo affirmare audeam; disputationibus potius et lectionibus apud discipulos habitis eas immiscuit, siquidem ab adversariis arguebatur, quod iuventutem erroribus Martini Lutheri imbueret. Melanchthonis (cuius disciplinam expertus est) opera diligenter evolvere solitum neque pauca inde in usum suum vertisse Proxenum nemo infitias ibit; cavendum tamen est, ne eum, quae communi utriusque auctoris fonti tribuenda sint, Melanchthoni debere contendamus.

GABRIEL HEJZLAR sedmdesátníkem

Jubilant se narodil 1. září 1894 v Malém Poříčí u Náchoda. Po absolvování gymnasia v Hradci Králové byl ve válečných letech 1914 až 1919 posluchačem filosofické fakulty Karlovy university, kde studoval češtinu, latinu a řečtinu. Složil z nich státní zkoušky, vedle toho však předložil disertační práci a 11. 1. 1921 byl promován doktorem filosofie. Již během studia se jeho odborný

zájem ve vědních disciplínách klasického starověku orientoval ke klasické archeologii, na niž se soustředoval i později během pedagogické činnosti na středních školách. Působil jako středoškolský profesor na Slovensku v Lučenci a Trnavě, od 1. září 1922 až do konce druhé světové války působil v Brně. To znamená, že se vědecké práci v klasické archeologii musil věnovat při značném zatížení úvazkem vyučujícího na střední škole. 24. 7. 1934 se habilitoval jako docent klasické archeologie na filosofické fakultě

brněnské university monografií *Obchodní a obytný dům v Ostii*. Práce byla plodem přímého studia památek ve vykopávkách Ostie a dodnes se neubráníme pocitu určité lítosti, že vyšla jen česky: kdyby byla vydána v nějakém světovém jazyce, došla by nepochybně daleko širšího kladného ohlasu. Také v další práci věnoval G. Hejzlar značné úsilí přímému poznání antických památek, navštívil zejména Řecko a antické památky na půdě dnešního Bulharska a Jugoslávie; do Itálie se vrátil znovu r. 1958, u příležitosti světového kongresu klasické archeologie. Po osvobození byl jmenován profesorem klasické archeologie na brněnské universitě, kde si zjednal značné zásluhy nejen svědomitou a obětavou řadou prací, věnující všestrannou pozornost nejen různým úsekům vlastního oboru, ale i epigrafice apod., ale také vytrvalým úsilím o rozhojnění sbírek a zejména knihovny semináře

klasické archeologie, který založil a který dodnes vede. Významný je rovněž podíl jubilantův v osvětově kulturní práci v Brně: podílel se v řadě cyklů popularizačních přednášek o starověku a sám přednášel pro širší obec zájemců o antickém umění a starožitnostech. Publikační činnost profesora Hejzlara zahrnuje velký počet studií, článků, statí, zpráv o nových nálezech i referátů o odborných publikacích, které uveřejňoval zejména v Listech filologických, nejnověji též ve Sborníku filosofické fakulty brněnské university. Jeho odborný zájem zabírá široký rejstřík archeologické problematiky. G. Hejzlar vydal významné práce o antické podobizně, zaměřené jednak ikonograficky (Vergilius, Platón), jednak k otázce počátku řeckého portrétu a antické karikatury. Zajímal se o antický tanec a jeho soudobý ohlas, soustavně a kriticky referoval o nových vykopávkách v Řecku i v Itálii, publikoval řadu památek z československých sbírek. Podněty z vlastního oboru sledoval i přes rámec starověku: významná je studie, kterou věnoval ilustracím Ovidiových Proměn až dodneška. Velmi záslužným dílem jubilantovým bylo zásadní přepracování staré příručky T. Šíleného Život v starém Řecku, která v nové podobě zůstává podnes naší jedinou i vysokoškolskou příručkou v řadě oborů. Nová redakce zde představuje vlastně úplně novou práci: přehled dějin řeckého umění, který v starším znění T. Šíleného vůbec neexistoval, představuje vůbec první moderní syntézu tohoto druhu v českém znění. Úhrnem charakterizuje jubilantovu odbornou práci širě a všestrannost poznatků, pečlivá akribie a zkušené znalectví veškeré problematiky. Významným přínosem bude jistě také soustavné zpracování dějin etruského umění, které profesor Hejzlar dokončil do tisku. Sedmdesátin dosáhl jubilant v plné životní i pracovní svěžesti.

Faveant superi istis conatibus!

J. FREL

Na Trůn řeckých bohů

Cesta do Řecka je teoreticky docela jednoduchá. Vyplní se stoh formulářů, vylepí se na ně veletucty fotografií, zaplatí se příslušně poplatků a zbývajících devět desetin času se prostě čeká. Je pozoruhodné a paradoxní, že právě tato nečinnost je nejtěžší. Neděláte nic, a přece vám třesčí hlava, puls cválá a akce srdeční se plaší. Spánku se vám zmocní okřídlený Hypnos a zavléká ho ke svým kumpánům Morfeovi, Ikelovi a Fantasovi, pronásledují vás vidiny Kerbera s očima jako talíře a storukých obrů Hekatoncheirů, Kyklóp Polyfémos na vás důvěrně mrká svým jediným okem a Tantalos se červená, že jeho muka jsou proti vašim více než břídijská.

Je to ovšem všechno zcela zbytečné, neboť Úřady pracují spolehlivě. To jenom lidé si vymýšlejí komplikace. Zkrátka jednoho dne navzdory všem urgencím držíte v rukou zelený pas s výjezdní doložkou a vzápětí se na vás usmívá sympatický pan Konstantin Siguros, což znamená, že vaše vízum kupodivu došlo do Prahy včas a že vám tedy zbývá na vlastní přípravu před odletem a zajištění deviz a k vyřízení bezpočtu dalších nezbytností ještě plných šest hodin. Sice se vám zdá, že vám někdo úmyslně postrkuje čas, avšak nakonec vše sportovně zvládnete. Vaši blízcí jsou na pokraji zhroucení, byt demolovaný, ale váš batoh si vítězně razí cestu Prahou pomocí všech dosažitelných dopravních prostředků a přesně na minutu se vtisknete do nepoddajného křesla autobusu ČSA, přivřete chvějící se víčka a je vám najednou srdečně jedno i to, že jste v tom chvatu zapomněli doma spací pytel...

Ale jinak je cesta do Řecka teoreticky docela jednoduchá.

Z Československa se na Olymp příliš často nejezdí. Ba dokonce víme přesně, jak často. Poprvé na jeho vrcholu stanul Čech PhMr. B. Schulz z Brna teprve v roce 1932. Na další československou návštěvu, tentokrát z Prahy, čekal tedy Olymp třicet dva roků.

To bylo tak. S Karlem Heřmanem, pracovníkem Ústřední sekce horolezectví ČSTV, jsme se zúčastnili velkého mezinárodního setkání horolezců a novinářů, které pořádal řecký alpský klub (EOS) při příležitosti 50. výročí prvního výstupu na Olymp. Setkání se z technických důvodů konalo o rok později, protože novodobý prvovýstup na hlavní vrchol Olympu se uskutečnil v roce 1913. Stanuli na něm tehdy dva Švýcaři Fréderic Boissonas a Daniel Baud-Bovy s řeckým průvodcem Christosem Kakalosem z Litochoronu.

Již za úplného šera v pátek 17. července vysadil autokar skupinku horolezců a novinářů v klášteře sv. Dionysia pod Olympem. O několik kilometrů dál se trpytila světélka řeckého výletního střediska Litochoronu při Soluňském zálivu Egejského moře.

Kláster je ponořen do tmy. Starý vousatý mnich v černé ošumělé kutně křepce pobíhá kolem baby-lónu jazyků, zavazadel a postav a rozhazuje rukama. Tlumočníci nám tato gesta převádějí v pokyny, že se můžeme utábořit, kde chceme. Na terase, nebo na kládách borového dřeva, před fortnou, pod ní nebo v náruči cypřišů. Za půl hodiny skupinka čtyřiceti lidí nenápadně splývá s prostředím a jen tlumený šepot z neopozoruhodnějších koutů prozrazuje, kde si kdo vybral své lože před zítřejším výstupem. Hostitelé mají smysl pro styl. Důstojný fyziolog prof. Wyss-

Dunant spí vedle studenta z Lu-xemburska Pierra, a Carl Egger, dobyvatel nejvyšší hory světa, Čhomolungmy a Lhoce, si ustlal na-proti bulharskému náměstkoví mi-nistra kultury na betonové terase. Triasedmdesátiletý F. Theodopolis, bývalý předseda EOS, který při-jel na slavnost až z Kalifornie, spí pod piniemi.

V oblasti helénské kultury se vypíná mnoho hor se jménem Olymp. Anatolský, jónský, lesbičský, kyperský atd. Neznámější a při-tom nejvyšší však je Olymp thes-salsko-makedonský, který leží nad Soluňským zálivem. Vypíná se ve vzdálenosti asi 18 kilometrů nad hladinou moře do výše 2917 metrů. A raději hned zkraje si dovolím upravit představy čtenářů o této hoře. Mýtický Olymp, sídlo Diovo, není vůbec žádný pravidelný kužel, který by přitahoval pozornost do-konalými tvary jako třeba japonský Fudžisan. Je to ohromný rozervaný vápencový masív, jehož nejvyšší hřeben má několik zaoblených, k západu strmých vrcholů. Největší výšky dosahuje MYTIKAS (2917 metrů), zvaný též Pantheon, tro-chu stranou leží SKOLIO (2911 metrů), lehce přístupný, v posled-ní fázi kónický vrchol, z něhož je ohromující výhled do západních srázů hlavního vrcholu. S Mytika-sem sousedí přes nehlubokou štrbi-nu nejobtížněji dostupný olympský vrchol STEFANI (2909 m), nazý-vaný Diův trůn.

Výstupy na Olymp nejsou nijak časté. Sami jsme se přesvědčili, proč. Za časného jitra vyrážíme z kláštera s dlouhou karavanou mezků. Spěcháme, dokud je pálivé slunce ještě nízko. Stálozelené po-rosty zakrslých dubů, myrt, borovic a dalších a dalších rostlin lemují vy-šlapanou stezku k planině Stavros. Za necelé dvě hodiny dychtivě popijíme ledovou vodu tohoto vy-

datného pramene. Slunce se začíná opírat do zad. Cesta se vine údolím Mavrolongos. Jsme ve výšce 1000 metrů, vůbec to však nepoznáváme. Vedro sužuje lidi i zvířata. Les po-malu řídne, stále častěji zdviháme hlavu směrem, kde se má objevit Olymp. Ještě několik zákrutů a vy-soko nad dolinou zasvítí bílé útesy — to je on! Zastavujeme. Nače-chroné chomáče mraků vědčí jeho vrchol. Od tohoto okamžiku se již nedivím, proč Řekové od nepaměti vzhlížejí k trůnu svých bohů s úctou a bázní... Neklidná srdce na celém světě sužuje touha spatřit tuto ho-ru. A nyní jí stojíme tváří v tvář!

Kolem jedenácté hodiny doráží-me k poslední vodě. Z tajemných hlubin skal tryská ledový proud a stéká šumivým vodopádem do nevelkého jezírka... Toto místo se nazývá Prioni. Ukládáme se zde k polednímu odpočinku. Mezkaři sňali mulám náklady a vyhánějí je volně do skal. Vyhledáváme stinné zákoutí a vychutnáváme jedinečnou scenérii.

Do „chaty A“ řeckého alpského klubu ve výšce 2100 metrů doráží-me před večerem. Zde zpravidla končí většina nadšenců usilujících o vrchol. Odtud je totiž třeba k vý-stupu a sestupu ještě celý den...

Počasi nám přestalo přát. Nád-herné bílé srázy hlavních vrcholů jsou ráno zahalené do mraků. Olympští bohové nám nejsou nakloněni. Fičí studený vítr a je chlad-no. Ještě včera jsme padali zárem a nyní vytahujeme z batohů svetry a větrovky. Záhy po páté vyrážíme k vrcholu. V čele dlouhého zástupu kráčí pružným krokem Christos Zolotas, chatár, nejlepší znalec Olympu. Mlha a mraky se převalují na svazích. Jsme smutni. Nepřetr-žitě stoupáme klikatou horskou stezičkou. Hodiny míjejí, vegetace řídne. Bělokorá borovice se snižuje,

zakrslé duby ustupují, alpská flóra nabývá živých barev.

Po čtyřech namáhavých hodi-nách konečně zastavujeme. Jsme na druhém nejnižším olympském vr-cholu SKALA (2866 m). Nevidíme nic. Mrazivý vítr proniká pod oděv. Rozdělujeme se na dvě skupiny. Jedna míří na lehký Skolio, my spěcháme na nejvyšší Mytikas. Se-stupujeme do jižní stěny masívu. Stezka se zcela ztratila. Bez prů-vozce bychom se napoprvé těžko vyznali. Skála je členitá, ale láma-vá. Vlastní výstup je však snadný. Netrvá ani půl hodiny a z mlhy se náhle vynoří obrys vrcholové py-ramidy. Na kovové žerdi se pohy-buje plechový praporec s řeckým křížem. Krev se nám zrychlí v ži-lách. Poslední metry již ani nevní-máme... A tu se nám již stavějí do cesty řečtí přátelé a vítají nás pev-ným stiskem ruky na svém Olympu.

Je to zvláštní pocit dotýkat se vlhké horniny na samém vrcholku mýtické hory. Olymp je snad nej-znamější hora na světě. Patří k nádhernému odkazu staré antiky jako Parthenón nebo díla Praxite-lova. Sestupuji trochu stranou na jižní rameno. Opírám se o skálu a nastavuji tvář větru. S úžasem sbírám v této výši Saxifragu sem-pervivum, Saxifragu Spruneri, Myo-sotis alpestris, Violu delphinata... S dlani zatíženou několika kamínky sestupuji dolů jako ve snu.

Nazítí slavnosti vrcholů. V devět hodin je sraz účastníků na nižším olympském vrcholu Profitis Ilias. Podařilo se nám s Karlem vyrazit

brzičko ráno a za nádherného dne zlézt nejtěžší vrchol Stefani. Vý-stup na něj vyžaduje již horolezec-kou erudici. Právě včas jsme dorazili ke slavnostem. Předcházi jim prostá ortodoxně katolická mše pod širým nebem. Pop vážil cestu do výšky 2700 metrů, aby zde sloužil mši. Jeho zpěv se podivu-hodně rozléhá mezi horami... Pak následují slavnostní řeči. Na Profitis Ilias se sešli zástupci řeckých horo-lezců z celé země. Každý z nich si klade za čest pozdravit slavnostní setkání. Řekové jsou nevyrovna-telní řečníci. Jako čtrnáctý v pořadí vystupuje mladička Georgia Liapis, která recituje se vznešeným patho-sem ódu svého otce k slavnostem na Olympu: „... necht na tomto místě řeckých bohů okusí všichni národové nektaru lásky a míru, necht se všechny země pod ochra-nou Athéninou svorně smíří a celý svět necht přebudují ve svět lásky.“

A oslavné řeči a mše neberou konce, dole v klášteře sv. Dionysia se přidávají i světští hodnostáři a přesvědčují všechny účastníky, že to hostitelé se slavností mysleli skutečně vážně.

Nu a potom jsme nocovali volně na břehu moře. V jednom dni zrána ve třítisícové výšce, zvečera při lehce zvlněné hladině...

A za dva dny se účastníci rozjíž-děli z Athén do všech konců světa a já spěchal ještě vystoupit na další mýtický vrchol, na Idu na Krétě. Ale to je již jiná historie...

A. Černík

Ze života zahraničních vědeckých společností

FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES ASSOCIATIONS D'ÉTUDES CLASSIQUES

Před zaházením IV. mezinárodního kongresu klasických studií ve Philadelphii (USA) se konalo ve dnech 22.—23. srpna 1964 XI. valné shromáždění Mezinárodní federace společností pro klasická studia (FIEC). K dosavadním 44 společnostem, národním i mezinárodním, sdruženým ve FIEC, přibýly na tomto valném shromáždění další čtyři, a to dvě národní (*Società degli archeologi italiani* a *Société turque d'études classiques*) a dvě mezinárodní (*Société d'histoire des droits de l'antiquité* a *Rei cretariae Romanae fautores*). Zvláště důležité je přijetí turecké společnosti jako první z Předního východu. Bylo by si jen přát, aby následovaly další společnosti, aby FIEC byla organizací skutečně celosvětovou. Maltská společnost, jejíž stanovy nevyhovovaly dosud směrnicím FIEC, v tomto roce už svou žádost o přijetí neopakovala.

Velká debata se rozvinula při schvalování návrhů na subvence na léta 1967—1968. Tyto subvence uděluje UNESCO na návrh FIEC. Návrhů na subvence, podávaných UNESCO, však stále přibývá, a jen v *Conseil international de philosophie et de sciences humaines* (CIPSH), tvořící mezičlánek mezi FIEC a UNESCO, je zastoupeno už 13 mezinárodních sdružení. Proto z návrhů, jež podává FIEC, musily některé podniky vypadnout (např. ty, jež dostávaly subvenci už 10 let) a naopak byly navrženy podniky nebo společnosti nové. Nakonec byl schválen návrh na subvenci i pro byzantology, i když se objevovaly určité obavy, aby se nezasahovalo do oblasti vyhrazené historikům a přesahující časově rámcem antiky.

Velmi důležitým bodem rozpravy byla porada o návrhu FIEC na výchovu domorodých archeologů v nově osamostatněných zemích severní Afriky (speciálně jde o Maroko, Alžír, Tunis a Libyi). Příslušný návrh podala FIEC už loni, avšak UNESCO jej neschválilo, zato CIPSH projekt plně podporuje. V Egyptě je situace natolik příznivá, že dokonce UNESCO přímo se stará o záchranu památek ohrožených zaplavením, v uvedených zemích však hrozí akutní nebezpečí zkázy antických památek, především v Alžíru, kde se provádějí neodborným způsobem vykopávky, jen aby se zaměstnali lidé — tímto způsobem, jak známo, vznikají škody, jež už nelze napravit. Jak bylo v debatě několikrát zdůrazněno, je v těchto zemích, především v Alžíru, pochopitelně nedůvěra k bývalým kolonizátorům, a proto by bylo velmi dobré, kdyby se výchovy archeologů a výkopů odborně prováděných mohli ujmout země nezájemně na kolonizaci (např. Švédsko, Švýcarsko, socialistické státy). Po skončení debaty bylo pověřeno předsednictvo FIEC, aby jmenovalo komisi odborníků, která by mohla dostat k dispozici peníze, jež je ochotna k tomuto účelu poskytnout CIPSH ještě dříve, než by k celé velkorysé akci dalo placet UNESCO; této sumy (předběžně se mluvilo o 2000 dolarech) by se mohlo užít především k pozvání zástupců severoafričských států k jednání. Doufáme, že akce bude schválena od UNESCO, byla by zcela v souladu s plány této organizace na výchovu v málo rozvinutých zemích, sblížení různých kultur, diskusi mezi Západem a Východem.

chodem. Předsednictvo FIEC vítá iniciativu jednotlivých zemí a členských společností; ani my bychom neměli nechat nepovšimnutu tuto příležitost k navázání odborných styků s arabskými zeměmi severní Afriky, ať už poskytnutím stipendia pro studium archeologie u nás nebo vlastními výkopy.

Ve volbách bylo zvoleno nové předsednictvo FIEC. Bohužel ani dosavadní prezident P. Romanelli, ani člen výboru B. A. van Groningen nemohli být znovu zvoleni, protože zastávali funkci už nejvyšší přípustnou dobu. Novým prezidentem se stal D. Norberg (Švédsko), zástupci T. R. S. Broughton (USA) a K. von Fritz (NSR), sekretářkou

opět J. Ernstová (Francie), pokladníkem M. Durry (Francie), členy předsednictva bez zvláštní funkce E. T. Salmon (Kanada) a M. F. Galiano (Španělsko). Nový prezident, profesor latiny na universitě ve Stockholmu, známý jako čelný reprezentant švédské medievalistické školy, se ihned ujal své funkce jak na tomto shromáždění, tak na IV. mezinárodním kongresu klasických studií, který se konal ve Philadelphii ve dnech 24.—29. srpna 1964. — Příští zasedání FIEC se bude konat v Ženevě koncem srpna nebo v první polovině září 1966 a příští kongres klasických studií v Bonnu v první polovině září 1969.

L. Vidman

ČTVRTÝ MEZINÁRODNÍ KONGRES KLASICKÝCH STUDIÍ

Ve dnech 24. — 29. srpna 1964 se konal ve Philadelphii v USA 4. mezinárodní kongres klasických studií. Uspořádaly jej pod záštitou Mezinárodního sdružení klasických studií (FIEC) Americká filologická společnost a Archeologický ústav Ameriky. Jednání kongresu bylo přítomno na 900 členů rozličných národních společností klasických studií, značný počet rodinných příslušníků i dalších hostů. Daleko největší byl přirozeně počet účastníků ze Spojených států amerických (přes 750 kromě rodinných příslušníků). Kongresu se dále zúčastnili pracovníci v rozličných vědních oborech antického starověku, a to — pokud je možno soudit z ne zcela spolehlivých seznamů — z Velké Británie (30), Kanady (26), Francie (13), Německa (8 z NSR a 2 ze západního Berlína), Holandska (8), Itálie, Japonska (po 6), Belgie, Španělska (po 5), Švédska (4) Austrálie, Řecka (3), Brazílie, Britské Kolumbie, Československa, Malty, No-

vého Zélandu, Rumunska, Švýcarska (2) a po jednom zástupci z Dánska, Finska, Ghany, Irska, Jihoafrické republiky, Maďarska, Mexika, Mozambiku, Norska, Polska a Venezuely.

Jednání kongresu probíhala v plenárních zasedáních a častěji v sekcích a byla zaměřena především ke čtyřem hlavním tematickým okruhům.

Dvě plenární zasedání a jedno jednání sekce byla věnována problematice řecké tragédie (H. Lloyd-Jones, Oxford, o Aischylových Prosebnících, Jacqueline de Romilly, Paříž, o Euripidových Foiničankách, M. Kubo, Tokio, o Euripidově Elektře; o obecnějších problémech tragédie hovořili J. M. Finley Jr. z Harvardské university a J. C. Kamerbeek, Amsterdam).

Homérovi a hérojskému věku bylo věnováno jedno plenární zasedání (G. S. Kirk, Cambridge, o stylistických variacích v homérských básních) a 3 speciální zasedání

v sekcích (literatura: W. B. Stanford, Dublin, o Aristarchovi ze Samothráky a jeho pojetí Odysseie; historie: S. Dow z Harvardské university a A. Severyns, Lutych; archeologie: Emily Townsend Vermeulová, Boston, o náboženství a estetice v pozdně mykénském období, a P. Dikaios, Princeton, o výkopech pozdně bronzového období v Enkomi).

Problémům druhého století n. l. byla věnována dvě plenární zasedání, z nichž jedno bylo zaměřeno k literatuře (B. A. van Groningen, Leiden, o řecké literatuře) a druhé náboženství a kultuře (J. Beaujeu, Lille, o některých charakteristických aspektech náboženství této doby), a dvě jednání sekcí, jedno zasvěcené otázkám politiky a správy (H.-G. Pflaum, Paříž, o politických tendencích a R. Syme, Oxford, o vláděch tohoto období).

Pět zasedání jednalo o tzv. pomocných vědách. Jedno plenární zasedání bylo věnováno archeologii (G. Becatti, Florencie, o umělecké kritice a historickém výzkumu) a po jednom zasedání v sekci numistiky (Margaret Thompsonová z Americké numismatické společnosti o helénistických městech a vláděch a R. Thomsen, Aarhus, o mincích římské republiky), epigrafii (M. H. Jameson, Philadelphia, o epigrafice a řeckém náboženství a D. M. Pippidi, Bukurešť, o epigrafice a historii v černomořských obcích za helénismu), papyrologii (E. G. Turner, Londýn, o Alexandrovi a C. Préauxová, Brusel, o helénistickém Egyptě) a právu (F. M. E. de Visscher, Brusel, o sociálních a morálních aspektech římské civilizace a D. Daube, Oxford, o některých asociálních a amorálních aspektech).

Vedle toho bylo na kongresu jednáno o celé řadě dalších témat. Z historické problematiky bylo vě-

nováno dále plenární zasedání problematiky styků Řecka s Římem v době Polybiiové (F. W. Walbank, Liverpool, o okruhu Scipiona Aemiliana) a jednání sekcí rané Lakónie (V. R. D' A. Desborough, Manchester, o temném věku Lakónie, Ch. G. Starr, Chicago, o věrohodnosti raných spartských dějin), ranému Římu a Etrurii (E. Gjerstad, Lund, o založení Říma a počátcích republiky, R. Bloch, Paříž, o etruském období Říma), věku Maria a Sully (P. A. Brunt, Oxford, o italských spojencích a Ius Suffragii, E. Gabba, Pisa, o M. Liviu Drusovi a Sullově reformě) a konečně problematiky 3. stol. n. l. (G. Walsler, Bern, o pokusech o překonání krize ve 3. stol., C. Daicovicu, Kluž, některých problémech provincie Dákie).

Z literární problematiky se konala dále dvě zasedání, a to o helénistických vlivech na latinskou literaturu (W. Clausen z Harvardské university o Kallimachovi a latinské poezii) a o literatuře doby Augustovy (V. Pöschl, Heidelberg, o augustovském klasicismu) a jedno zasedání sekce věnované problémům pozdní latinské literatury (P. Courcelle, Paříž, o pozdní latinské literatuře, H. Bloch z Harvardské university o návrhu nové antologie ze středověké latinské literatury).

Problematicke filosofie a řečnictví byla dále věnována čtyři jednání v sekcích, a to o předsokratovské filosofii (G. Calogero, Řím, o Parmenidovi, D. J. Furley, Londýn, o Démokritových atomech), o filosofii Platónově a Aristotelově (F. Solmsen, Wisconsin, o Platónovi a Aristotelovi, Ingemar Düring, Göteborg, o Aristotelově dilemmatu), o rétorice a filosofii v díle Ciceronově (K. Kumaniecki, Varšava, Ciceronova Ligariana, A. Michel, Lille, o Ciceronově filosofii

před rokem 55) a o antické rétorice a filosofii (S. F. Bonner, Liverpool, o Lukánovi a deklamátorských školách, H. Caplan, Cornellova universita, o středověkém komentáři k dílu *Rhetorica ad Herennium*).

Zvláštní jednání v sekci bylo věnováno textové kritice (A. Diller, universita v Indianě, o byzantské tradici v Ptolemaiově Geografii, A. H. McDonald, Cambridge, o renesančních rukopisech se zřetelem k textu Liviovu).

V úvodním jednání kongresu byli účastníci seznámeni s historií a cíli Mezinárodního sdružení klasických studií v referátu J. Ernstové (Paříž), o stavu klasických studií v USA je informoval předseda Americké filologické společnosti G. F. Else. Pro neúčast sovětských badatelů, kteří dosud nejsou členy FIECu, odpadla přednáška o stavu klasických studií v SSSR, jež měla být proslovena před závěrečným plenárním zasedáním kongresu.

Práce kongresu byla ztížena tím, že leckdy probíhala v paralelních sekcích jednání o příbuzné problematice. Účastníci kongresu znali

předběžně jen hlavní tematiku a byli seznámeni s programem až těsně před zahájením kongresu.

Texty ani teze referátů nebyly předem připraveny, čímž byla vážnější diskuse v jednotlivých otázkách značně ztížena. Někteří předsedové zasedání v plénu i v sekcích nedávali ani formálně možnost k rozvinutí diskuse. Většina referátů, které jsem měl možnost vyslechnout, byla ostatně spíše přehledem současného stavu problému než výsledkem jen autorova výzkumu. Bylo tomu tak zřejmě zejména z tohoto důvodu, že značná část účastníků z USA nebyli badatelé, nýbrž učitelé na rozličných typech amerických škol.

Po skončení zasedání uspořádali organizátoři kongresu pro zahraniční badatele třídní autokarový zájezd z Philadelphie do Baltimoru a Washingtonu (s návratem do New Yorku). Účastníci byli přitom hosty rozličných universit a vědeckých institucí, měli možnost navštívit muzea, knihovny, galerie ap. a byli též oficiálně přijati ve Státním departmentu USA.

P. Oliva

J. Kvíčala dal zastavit Vilímkovy Humoristické listy

Dnes žije asi již velmi málo pamětníků a bývalých posluchačů profesora klasické filologie na Karlově univerzitě Jana Kvíčaly, který s oblibou kladl začátek svých přednášek na sedmou hodinu ranní, ale pak přechásto nechal své posluchače čekat marně na svůj příchod, protože zmeškal ranní vlak z Potštejna. Zato když přišel, neopomněl rozdat mezi své posluchače otisky svých polemik proti vědeckým protivníkům, které končily větou: „Já jsem o té věci už psal...“ Jak se tedy ještě potom mohl někdo opovážit mít o věci jiný názor?

Přesto však to byl jediný český klasický filolog, který se dostal do rakouské říšské rady, aby tam hájil zájmy českého národa, přesněji řečeno zájmy konzervativní staro-české strany. Že hájil zájmy českého školství celkem se zdarem, je známo. Méně je znám výrok známého vtipálka ministerského předsedy hr. Taafa, který se svým humorem udržel 15 let u kormidla vlády: Ich bin nur neugierig, wer vor dem Kvíčala seine reine Wäsche trägt! (Jen bych rád věděl, kdo nosí před Kvíčalou jeho čisté prádlo!)

R. 1915 jsem našel v budově jičínského gymnasia zapadlou spoustu dopisů adresovaných bývalému řediteli ústavu, zasloužilému autoru dvou poctivě zpracovaných a done dávna jediných řecko-českých slovníků, Fr. Lepařovi. Letmé přehlédnutí mě poučilo, jak široký byl okruh Lepařových dopisovatelů a že mezi nimi byli zastoupeni příslušníci obou táborů, na které se tehdy dělila — a jak nesmiřitelně dělila! — česká inteligence: stoupenci a odpůrci Rukopisů. Ale konciliantní

Lepař se zřejmě těšil důvěře obou stran, že mu sdělovali i věci nejdůvěrnější. Samozřejmě mne zajímaly obzvláště dopisy Kvíčalovy a zejména jeho vítězoslavné sdělení, že na jeho popud byly zastaveny Humoristické listy! (Ostatně jak mohlo místopředsedství nevyhovět žádosti pana konzervativního poslance?) — Proč to Kvíčala učinil, nebylo tuším udáno, Lepař patrně důvod již znal.

Poněvadž Kvíčalovy dopisy obsahovaly spoustu narázek a útoků na jeho obzvláště protivníka prof. Jos. Krále, odevzdal jsem tomuto jako současníkovi tehdejších zápasů a zvláště na nich zúčastněnému celý nále�, neboť nejlépe mohl porozumět narážkám a nejasnostem korespondence on. Ale psal se rok 1915 a Král patrně nepovažoval za nutné, aby se právě tehdy zabýval vzhledem k své osobě minulými věcmi, také asi vycítil, že velká část korespondence se dotýká literární historie a moderní filologie, proto svěříl po letmém přehlédnutí všechno známému a sympatickému bouřlivákovi, profesorovi reálky v Ječné ulici, K. Ireneu Černému, aby to pročetl a zhodnotil.

Po válce jsem se zajímal o další osudy nálezu a několikrát jsem vyhledal jeho kurátora. Ale Černý, který se k svěřenému úkolu zřejmě nedostal pro množství zájmů jiných, dlel jednou v létě „ve stínu okurek“ u svého tchána u Všetat, v zimě zas se vymlouval na tmě ve své knihovně, pro kterou to nemůže najít. A tak to všechno pomalu zapadlo, snad to bylo v jeho pozůstalosti, a mohu uvést jen tuto vzpomínku, ne tak pro dokreslení Kvíčalovy osobnosti a působnosti, už tak dost

tuším známé, jako pro zajímavost detailu z historie tehdejšího pokrokového časopisu, jehož nakladatel

a zároveň redaktor J. R. Vilímk přestál mnoho protivenství od rakouských úřadů a soudů.

B. Sládeček

ZE SVĚTA

Dne 27. září 1964 zemřel v Paříži prof. J. Marouzeau, zakladatel Société des études latines a dlouholetý redaktor časopisu Revue des études latines, který tato společnost vydává od r. 1923. Nemenší zásluhu si získal prof. Marouzeau o světovou bibliografii klasické filologie. V letech 1927—1928 vydal nejprve Dix années de bibliographie classique (za léta 1914—1924), od r. 1924 začala pod jeho vedením vycházet roční bibliografie L'année philologique, označovaná dokonce někdy krátce jako „Marouzeau“.

*

Na IV. mezinárodním kongresu klasických studií ve Philadelphii (USA) v srpnu 1964 podal prof. Massimo Pallottino zprávu o nálezu etruského nápisu, provázeného nápisem punským, v starověkém městě Pyrgi (na pobřeží sev. záp. od Říma); vyslovil zároveň naději, že tato bilingva snad pomůže při řešení záhady etruštiny. Jak se nyní dovidáme z nezaručенých novinových zpráv, jde přý o texty rozdílného obsahu.

*

Diskuse o postavení a ceně klasických jazyků ve vyučování má v poslední době živý průběh i v NDR. Ve dnech 16. a 17. listopadu 1964 se koná ve Výmaru pracovní zasedání o ideologických základech vyučování klasickým jazykům v NDR. Tématem přednášek

je především úloha, jakou má vyučování klasickým jazykům pro obecnou kulturu, zvláště pro výchovu k občanství, dále přínos klasických jazyků pro vzdělání v matematice, přírodních vědách a medicíně, vztah klasických jazyků a ruštiny, postavení a problémy latiny na středních školách, úkoly a metody vyučování latině na vysokých školách a postavení klasické filologie v kontextu obecného vzdělání v Německu vůbec. Doc. Jurewicz z Varšavy podá na konferenci zprávu o úloze a ideologické funkci vyučování klasickým jazykům v Polsku a prof. Trencsenyi-Waldapfel z Budapešti promluví o humanitním vzdělání v socialistické kultuře. Němečtí klasičtí filologové doufají, že se jim podaří získat pro svůj obor příznivé podmínky.

vi

*

Poslední slibný pokus o vytvoření umělého mezinárodního jazyka na základě latiny (kolik jich již bylo od dob Komenického!) představuje „Interlingua“, propagovaná sdružením „Union Mundial pro Interlingua“, které zastupuje a na dotazy odpovídá Dr. Alex. Gode, Secretario General del Union Mundial per Interlingua, 80 East 11-th Street NY 10003 USA. Je o ni zájem zejména v kruzích lékařských, které ji pokládají za vhodnou pro resumé lékařských a biologických statí v časopisech. Ukázkou uvádíme takové resumé: Antibioticos. Esseva reportate

un simple test pro le identification de personas con hypersensibilitate pro penicillina. Un solution de polylysina es injicite in le pelle. Le resultante formation de un grande vesica indica que le subjecto non tolera penicillina e non debe esser tractate con ille antibiotico. Le

test esseva developate per un team medical in Atlanta in le Statos Unite. Illo esseva usate experimentalmente in 16.219 patientes. Illo non es totalmente specific sed representa un marcate progresso in comparation con previe methodos. -bs-

Dvě quasihumanistické poety Fr. Novotnému

Někdy na jaře r. 1948 proběhla naším tiskem zpráva, že se na sovětských školách znovu zavede latina. Brzy nato — 26. dubna — jsem měla v Pražském lingvistickém kroužku přednášku pod názvem Problém stříbrné latiny; byla to jedna z prvních sond pro mou pozdější knižní práci Devět kapitol o tzv. stříbrném věku římské slovesnosti (ČSAV 1953), v níž jsem se pokusila o strukturalistické řešení „úpadku“ jazyka a literatury Říma v 1. stol. n. l. Potěšena jak živým ohlasem přednášky, tak i zmíněnou novinářskou zprávou, podala jsem v nejbližších dnech svému brněnskému příznivci toto rozmarné hlášení:

FRANCISCO, mea Musa, fer salutem
levesque hendecasyllabos, magistro
amorique hominum venustiorum;
quem taeterrima fert agitique cura,
ne male omnia summa misceantur
imis. Aequora sic solet rotare
vis Noti fera ceterique fratres.
Attamen socii colunt Eoi
artes Hesperias Latinitasque
accessit modo, culmen ultimumque
decus, barbaricis scholis et umbris.
Floret vivida nec peribit unquam
Pieris. Capias vel hoc et omen:

iratum modo Caesari poetam
 auctoremque novem tragoediarum
 et quem nec studium nec ira movit
 ausa IULIA sum, viris puella,
 doctis, Iuppiter! explicare docte.
 Et plus quam placui. Quibus Latinae
 litterae minime stilusque cordi,
 eloquentia sed recentiorum
 gentium potius poeticeve,
 at stella duce dantque contrahuntque
 vela purpurea, — dedere laudes.
 Disputavimus invicem problema
 amice veteremque quaestionem.
 Non Camena modo peribit ullo,
 non artes hominum venustiorum.
 Hoc ne sis mihi nescius, valeque.

Pragae V Kal. Maias MCMXLVIII.

Toto *carmen Catullianum* způsobilo, že když prof. Ludvíkovský
 chystal (rukopisný) sborník k sedmdesátinám prof. Novotného
 (29. VIII. 1951), požádal mne, abych k němu složila úvodní latin-
 skou báseň. Dala jsem se pro ni inspirovat mj. dvojí vzpomínkou:
 kterak mne před lety, v době těsně pomaturitní, uchvátilo Platóno-
 vo Symposium v oslavencově překladu a kterak takřka současně
 (r. 1930?) okouznil mne i všechny účastníky letní konference Ethic-
 kého hnutí čs. studentstva na Řadově profesor Novotný osobně;
 hovořil tam vroucně a skromně, jak to jen on dovedl, mj. o potřebě
 zastavit se v tom nynějším shonu a zamyslit se, tak nějak jako za
 tažení na Poteidaiu Sókrates (Symp. 220 CD). Použila jsem tedy
 několika motivů ze Symposia (206C — 217 A), z Faidra (246 E —
 250 C) i z Politeie (514 A — 515 A) a především básnické fikce, jako
 by Platónovy ideje, které bylo filosofovi dáno spatřit, byly jediným
 pravým jsoucnem. Tak vznikla óda na — Sókrata; k němu jsem

v poslední strofě přirovnala jubilanta a svou maličkost k nehodné-
 mu Alkibiadovi, který svého mistra po zásluze vění:

Felix, qui profugus carceri specus
 umbrarumque super flammea constitit
 caeli terga, Iovis sceptriferi comes
 divorumque decem, nec satiabile

formis pavit ibi cor melioribus,
 quam mortalia quae corpora humi scatent.
 Huius seu iuvenis seu mulier bibit
 voces aure, magis quam Corybantium

stant eius lacrimis lumina, palpitat
 pectus, servitii paenitet, ac Deo
 plenus fructum animus ferre cupit novum:
 leges, iura, mele. Tam bene Marsyas

intus pulcher amat. Cingere taeniis
 hoc mirabile non immerito caput
 gaudet Cliniades, insipiens licet,
 infelix! Sed enim quemque trahit bonum.

Sic Horti vagulae fas sit et hospitae
 laudavisse magistrum hanc per imaginem,
 limen Socraticum qui tetigit modo
 annis et potuit dis fieri comes.

Na moje výslovné přání nebyla básnička ve sborníku podepsá-
 na; arci adresát autorku, nestálou obyvatelku Epikurovy zahrady,
 poznal a poděkoval dopisem poněkud i vyčítavým, v němž něko-
 likrát opakoval *Non sum dignus*.

J. NOVÁKOVÁ

Základní právní kategorie v eposech homérských

1.

V této studii chceme upozornit na počátek vývoje oněch pojmů, které se staly v pozdější době základními pojmy řecké právní filosofie a právní vědy: *θέμις, δίκη, εὐνομία*. Soudíme, že v Homérově díle jsou uvedené kategorie *in nuce* již obsaženy. V této souvislosti je pro nás rovněž významné, že v obou básních je zachycen proces sociálních a politických změn v řecké společnosti, které nakonec vyústily v konstituování městského státu. Je přirozené, že poměrně chudý obsah těchto pojmů vyplývá z chudoby ekonomických a společenských vztahů homérské doby. Tehdy existovala pouze rozvinutá, popř. všeobecná forma hodnoty, např. Il. 7, 467nn; Il. 6, 235; Il. 18, 506—507. K peněžní formě hospodářství homérský člověk patrně ještě nedospěl, soukromé vlastnictví se teprve začalo dostávat do svého počátečního stadia (*τέμενος*). Tomuto stavu odpovídá i stupeň společenské dělby práce, jež se omezovala převážně na zemědělství a pastevectví, ačkoliv i řemesla a obchod byly již dosti vyvinuty. Z těchto důvodů byla i oblast právních vztahů prosta hlubších právních problémů. Přesto najdeme v Iliadě i v Odysseji mnohé podněty, které mohou být předmětem našich úvah.

2.

Má-li být lidské jednání hodnoceno jako právně relevantní, je nutným předpokladem *svoboda projevu vůle člověka*. Jakkoliv homérský člověk tonul v zajetí mytologických představ, plných božstev různé kultové povahy, přece již v obou eposech shledáváme patrně *úsilí o samostatný zásah člověka do dění okolního světa*. Takovým příkladem je vrcholná scéna sporu mezi Achilleem a Agamemnonem v Il. 1, 188—221: když Achilleus v rozčilení sahá po meči, aby Agamemnona potrestal za odnětí Briseovny, přichází Athéna z nebe odvrátit katastrofu. Hrdina bohyni hned poznává a táže se po příčině jejího příchodu (Il. 1, 202). Na to mu Diova dcera odpovídá: *ἦλθον ἐγὼ παύσουσα τὸ σὸν μένος, αἶ κε πίθηται* (Il. 1, 207). Athéna tedy praví, že se tak stane jen tehdy, jestliže rek *sám bude chtít uposlechnout*.¹⁾ Tato situace je výrazně zachycena i po stránce gramatické. Zmíněný verš je uveden spojkou podřadnou podmíněnou *αἶ κε* = *ěán* a konj. očekávacím (futurálním), v daném případě konj. aor. slovesa *πέιθομαι*. Záleží tedy na vůli Achilleově, zda chce přání

bohyně respektovat či nikoliv. Je sice pravda, že další vývoj děje znamená opětne podrobení se vůli božstva (Il. 1, 216nn), avšak i zde je zajímavý motiv rekova rozhodnutí: *ὅς κε θεοῖς ἐπιπειθήται, μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ* (Il. 1, 218), zdůvodňuje jej tedy Achilleus obecným, tradičním utilitaristickým názorem své doby. I zde je charakteristická forma této odpovědi: gnómický aorist *ἔκλυον*, který často vyjadřuje obecnou zkušenost, platnost. V těchto verších můžeme tedy spatřovat *počátky demytologizace jednání a myšlení řeckého člověka*. Podobné projevy nalézáme ještě na několika místech obou básní: V Il. 21, 393, kde Poseidón a Athéna radí Achilleovi, aby neustal v boji, chce-li poslechnout, v Od. 1, 279 Athéna vybízí Télémachu, aby se vydal na cestu hledat otce, hodlá-li ji podniknout. Typické jsou verše Il. 1, 352; Il. 9, 410—416; Il. 18, 90—100, kde je dáno Achilleovi na vůli, aby sám rozhodl o svém osudu: buď dobýt velké slávy, ale žít krátkou dobu, nebo dosáhnout vysokého věku, ale beze slávy. Achilleus ovšem volí první alternativu.

Pokud jde o právní význam těchto veršů, záleží v řešení otázky odpovědnosti pachatele za zlý čin. Její řešení je u Homéra složité a nelze ji posuzovat sub specie moderní nauky o trestní odpovědnosti pachatele. Otázky práva a spravedlnosti se prolínají s názory náboženskými a mravními. Svár mezi oběma vůdci byl vyvolán vůli bohů (Il. 1, 8). Intervenci božstva můžeme nalézt téměř v každém zpěvu. Tu je pak obtížné jednání člověka právně (a konečně i z hlediska mravního) hodnotit, neboť zde chybí předpoklad svobodné vůle jednajícího subjektu. Jak je z básní patrné, božstvo zpravidla takovou možnost člověku ponechává, *pokud se má rozhodnout při jednání s bohy samými nebo o vlastním osudu*. Tomu nasvědčují verše Od. 1, 32—34: „Divno, jak neprávem lid nám bohům přičítá vinu! / Od nás všeliké zlé prý pochází — sami však sobě / chystají strast jen zpupnosti svou — byť naproti sudbě.“ Sudbou (*μόρος*) zde básník míní, jak je zřejmé z následujících veršů. přání — božstva, aby se lidé řídili jejich příkazy. Pakliže se rozhodnou vůli božstva porušit, dopouštějí se zpupnosti (*ὕβρις, ἀτασθαλίη, ὑπερφίαλος*) a ta má u Homéra vždy za následek potupnou smrt.²⁾ Tomuto zlu podléhají lidé velmi často, jako je potupa kněze Chryseia (Il. 1, 11nn), Hélioia stáda (Od. 1, 7), potrestání zpupných ženichů (Od. 22, 412) a na této ideji je vlastně založena celá Kyklópeia 9. zpěvu Odysseje. Po takovém jednání tedy následuje trest, který však nemusí stihnout přímo pachatele, nýbrž popř. i vzdálené potomky. Tak Agamemnon porušením svaté přísahy o příměří předpovídá, že „viníci draze to zaplatí vlastními hla-

vami svými, i s ženami, rodnými dětmi“ (Il. 4, 161—162), rovněž děti Niobiny pykají za rouhání své matky (Il. 24, 602—617). Motiv odpovědnosti za vinu je i později oblíbeným námětem řeckého písemnictví (např. *Solón* I, 31—32; *Theognis* 731—742; zvl. však u tragiků). S otázkou odpovědnosti za jednání je spjat problém respektování zákonů občany.

3.

Nyní se podíváme, jak homérský člověk plnil tento základní požadavek předpokladu zdravého vývoje společnosti, tj. *jak dospíval od vnitřní ukázněnosti ke kázni společenské*. Tento jev můžeme nazvat úctou k zákonu (εὐνομία³). Toto subst. se vyskytuje u Homéra pouze na jednom místě, a to v Od. 17, 487: bohové ... ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες. Vaňorný překládá εὐνομίην jako ‚pobožnost‘, což sice v podstatě odpovídá smyslu slova v dané situaci, přesto však užil výrazu příliš širokého významu. Spíše by měl říci „řádné chování“, zda dbají lidé řádu apod. Ovšem podat přesnou definici tohoto slova je nesnadné. Po mém soudu jeho výstižnou charakteristiku podává Ehrenberg: „Eunomia ist eine feste Gebundenheit, in welcher der Widerstand gegen alle Hybris als Zucht, Maßhalten und Ausgleichung sich äußerte.“⁴)

Podstatným znakem „eunomie“ v životě soukromém je přesné vymezení myšlenkových a akčních možností každého jednotlivce. Platón dokonce v tomto znaku spatřoval v Ústavě podstatu spravedlnosti — τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. To, co není vymezeno, nemá míru, je bez hranic a nemůže tedy obsahovat řád. Jeho nedbání smrtelníky vzbuzuje u božstva nelibost a myšlenku trestu. Tak pastýř Eumaios připomíná Odysseovi nevázané řádění ženichů, a proto očekává jejich neblahý konec (Od. 14, 83—84). Co zde básník míní zpupnými skutky (σχετλια ἔργα), je patrné z následujících veršů užitých jako přirovnání (Od. 14, 85—88). Zde i nepřítel při loupežném tažení zná dobře svou mez a hrozí se ji překročit, zeniší však této míry nedbají a do nekonečna vyjídají Odysseův dům, a proto je stihne zasloužený trest. Rovněž postava Thersita⁵) nám představuje člověka neznajícího pravou míru v jednání. Nasvědčuje tomu již jeho fyzická konstituce (Il. 2, 216—219). Thersitův nedostatek smyslu pro společenský takt Homér označuje výrazem ἀμετροεπής tj. ‚nemírný ve slovích‘ (Lepař). Podobného výrazu básník použil v Od. 19, 512 ἀμέτρητος = nesmírný, nekonečný, ve smyslu nezměrný, nemající hranic: πένθος ἀμέτρητον a Od. 23,

249 ἀμέτρητος πόνος. Ve všech uvedených případech jde o následky pro člověka nepříznivé. Pokud jde o *pojmové určení míry*⁶) v našem významu (mez, hranice), poprvé ji asi vymezil Platón v souvislosti s určením a dělením jsoucna (Filébos 16C a 23C) a nazval ji πέρας. V Politiku 284E zdůraznil také její etickou hodnotu. Pojem πέρας souvisí se subst. τὸ πείραρ, kterým Homér označuje konkrétní omezení věcí, popř. děje: Od. 12, 51 ve významu lodního lana, v Il. 6, 143 konečný zmar, Il. 14, 200 a Od. 4, 563 konec země, Il. 18, 501 získati konečné, definitivní rozhodnutí u soudce ve sporu, πείραρ ἐλέσθαι. V přeneseném slova smyslu viz též Il. 23, 350 a Od. 3, 433.

Sledujme nyní, jakým způsobem se osobní ukázněnost u homérského člověka projevovala.

Byla to především αἰδώς. Tento pojem je sice v řečtině mnohoznačný, avšak pro naše zkoumání jej můžeme určit jako mravní cit vyplývající z vlastního přesvědčení člověka, které mu brání vybočit ze stanovených mezí. V Iliadě se však často objevuje ve významu toho, co dnes nazýváme morálkou heteronomní. Např. v Il. 15, 657nn αἰδώς καὶ δέος v zoufalém zápase u lodí zadržely Řeky před útekem při pomyslení na následky porážky. Podobně v Il. 13, 121—122. Ve významu morálky autonomní je αἰδώς uvedena např. v Il. 15, 128, kde Athéna připomíná Áreovi obecně platný axiom slušnosti, aby děti poslouchaly své rodiče: νόος δ' ἀπόλαλε καὶ αἰδώς, kde je tvůj rozum a ostych? Podobně Diomédés dává přednost při volbě na noční hlídku vážené osobě před druhými bojovníky jsa veden ohledy (αἰδοῖ ἐίκων) (Il. 10, 238). Ve smyslu vážnosti (*auctoritas*) je αἰδώς uváděno ještě v řadě veršů, např. v Od. 8, 479—480, kde Homér zdůrazňuje společenský a kulturní význam pěvců, v Od. 3, 14, který řeší otázku úcty mladého člověka před člověkem starším, podobně Od. 3, 24. Stejný smysl mají verše Od. 14, 146, Od. 17, 188 a Il. 24, 435, kde se však uvádí sloves. tvar αἰδεύομαι. Jinak αἰδώς značí stud v obecném smyslu slova: Od. 8, 324, Od. 20, 170—171, Od. 6, 221—222. Il. 5, 787 a Il. 13, 95 má význam pejorativní — hanba, styďte se!

S podobným významem jako αἰδώς vystupuje u Homéra také θάμβος, popř. sloveso θαμβέω, jenže v užším smyslu jako vyjádření úcty k božstvu: Il. 3, 342, Il. 4, 79, Od. 3, 372, Od. 23, 815 a jinde. Dalším, neméně důležitým činitelem, který zajišťoval kázeň jednotlivce, byla instituce *práva hostinného a právo zemřelých na důstojné pohřbení*. Porušení hostinného práva (ξενოსύνη) způsobené únosem Meneláovy ženy Heleny Paridem bylo vlastní příčinou trojské vý-

pravy. V Il. 3, 350—354 Meneláos žádá Dia, aby mohl potrestat muže, který tak věrolomně zneužil jeho pohostinství. Také v Il. 13, 620—627 Meneláos při souboji s Peisandrem připomíná strašné provinění Trojanů, že nedbají vůle Dia, ochránce pohostinství (Ζεὺς ξείνιος), který za tuto urážku město zničí. Zajímavé je vyjádření druhé části verše Il. 13, 627: ἐπεὶ φιλέσθε παρ' αὐτῆ. Zde je pojem hoštění vyjádřen pas. tvarem slovesa φιλέω, jehož základní význam je „milovat, mít rád“. φιλεῖν ve smyslu „hostit“ užívá Homér dosti často, např. Il. 6, 15, Od. 1, 127, zvl. Il. 3, 207: τοὺς δ' ἐγὼ ἐξείνισσα καὶ φίλησα, „ty já za hosty přijal a pohostil“. Zde ξείνιζω = přijímám hostinně, jako hostinného přítele. Tedy kdo byl takto přijat v cizím domě, ač často jinak blíže neznám, požívá Diovy ochrany, avšak i důvěry domu, která jinak přísluší jen přátelům. Víme-li, jakou cenu antický člověk přátelství přikládal, musíme předpokládat, že v takových případech nešlo pouze o konvenční důvěru, nýbrž o důvěru hosta i hostitele založenou na ostychu, αἰδώς, před božstvem, které pod sankcí velkého trestu nesmělo být zneužito. Jakých rozměrů může takový trest nabýt, nám dobře ukazuje Aischylova *Oresteia*, která tento základní motiv homérského eposu rozvádí v mohutnou tragédii. Také Odysseus v Od. 9, 270—271 varuje Kyklópa před porušením hostinného práva a v Od. 9, 477—479 jsme svědky Diova trestu za nedbání této výstrahy. Kyklópovo jednání a jeho životní názory (Od. 273—278) jsou oním druhem práva přirozeného, o kterém se zmiňuje *Hésiodos* v bajce o jestřábu a zpěvném ptáku (Op. 203—211), fragment *B 11 Gorgiov* *Heleny*, které je však hlavně známo z děl Platónových (*Ústava* 338D, *Protagoras* 337C a *Gorgias* 482E nn). Základní myšlenkou tohoto názoru je, že právo je to, co prospívá silnějšímu. Za takového se pokládal i Kyklóp Polyfémos (Od. 9, 274—276).

Také Héraklés musil snášet po všech přestálých útrapách nový trest v podobě tříleté služby za zabití Ífita, který byl jeho hostem, ačkoliv tak učinil z mylné pohnutky (Od. 21, 27—29). V jednom případě se vyskytuje u Homéra adj. ὑπωρόφιος ve smyslu „hostinný přítel, domácí host“. Slovo je odvozeno ze subst. ὄροφῆ = krov, střecha, tedy ten, kdo se nalézá pod cizím krovem, je chráněn Diem Hostitelem.

Účelem hostinného práva bylo bezpochyby zajistit jednu z důležitých stránek společenského konsensu, zlidštit a zjemnit vzájemné vztahy mezi lidmi. Zvláště jemného podání se tomuto právu dostává ve známé scéně setkání Dioméda s Glaukem (Il. 6, 199 až 236) a v Od. 14, 56—59 v osobě věrného Odysseova pastýře Eumaia,

který hostí svého pána přestrojeného za žebráka. V těchto verších je zdůrazněna rovnost původu a stavu každého člověka. V této souvislosti se v jedné epizodě (Od. 25, 223—286) také objevuje myšlenka na *právo asyly*,⁷⁾ když se dožaduje na Télemachově korábu ochrany věstec Theoklymenos, který byl na útěku před krevní mstou, poněvadž zabil svého krajana. Odysseův syn jej pak ukryje.

Rovněž instituce *práva zemřelých na důstojné pohřbení* je jedním z hlavních námětů Homérových básní. I později v řeckém písemnictví působí velmi silně a v Sofokleově *Antigoně* se stává vedoucí ideou celé tragédie. Jen v případě, že se mrtvý za svého života dopustil bezbožného činu, mohla být jeho mrtvola vydána největší potupě, obyčejně „psům a dravým ptákům“. Tak je tomu v případě Aigistha, vraha Agamemnonova (Od. 8, 255—261) a při nedodržení slavnostně uzavřeného slibu (Il. 4, 235—239). Jinak, kde nemohlo být faktické pohřbení provedeno, dochází aspoň k aktu symbolickému (Od. 9, 65). Podobně symbolickým nasypáním hrsti hlíny na mrtvého bratra Polyneika (Sof. Ant. 247) učinila Antigona tomuto právu zadost. Význam této instituce je patrný také z toho, že mu autor *Iliady* věnoval poslední dva zpěvy (23 a 24). Achilleus uposlechne matčina varování a vydá za výkupné mrtvého syna Priamovi.

4.

Naším závěrečným úkolem bude ukázat, jakým způsobem se projevovalo u Homéra zajištění *kázně společenské, tj. práva a spravedlnosti*. Již v 1. zpěvu *Iliady* nás básník uvádí do středu událostí posledních jedenapadesáti dnů před jejich rozuzlením. Příčina dále se rozvíjejícího děje je zdánlivě prostá: Apollónův hněv na Achajské, kteří ublížili jeho knězi Chryseovi, když mu vůdce Řeků Agamemnon odmítl vydat dceru, pro kterou přišel jako prosebník, přinášeje velké výkupné (Il. 1, 10—11): οὐνεκα τὸν Χρύσην ἠτίμασεν ἀρητῆρα Ἄτρειδης... Děj se tedy začíná rozvíjet slovesem ἀτιμάω, ἀτιμάζω,⁸⁾ které má několik významů, z nichž hlavní je „nectím, mám někoho v neúctě, pohrdám“. Tento výraz je opozitum slovesa τιμάω, τιώ. Ve verši 11. však nejde o zneuctění v běžném smyslu slova, ale o čin takového druhu, který bychom mohli nazvat porušením určitých norem, které něco prikazují. V našem případě Agamemnon odmítl hrubým způsobem muže, o kterém věděl, že je ve službách božstva, kněz přišel jako prosebník, takže se naň vztahovalo hostinné právo, a konečně prosil o vydání své dcery. Odnětí daru (γέρας)

znamenal pro prvního náčelníka národa snížení jeho cti. Jejím *materiálním předpokladem* je určitý majetkový substrát, který subjekt musí vlastnit, neboť τιμή je zároveň mírou politické moci, která je na majetkových poměrech přímo závislá. Vlastnické vztahy jsou v homérském slovníku uváděny substantivny τέμενος, γέρας, μοῖρα, κληρος, κτήμα⁹) popř. κτέρας. Subst. τέμενος v Homérovi vystupuje ještě ve své původní funkci jako určitý kus pozemku oddělený ze společného údělu, daný do vlastnictví buď králi (Il. 6, 194, Il. 20, 184, 391, Il. 9, 578, Il. 12, 313, Od. 17, 299), nebo věnovaný božstvu ke kultovním účelům (Il. 2, 696, Il. 8, 48, Od. 8, 363). Motivem k takovému dělení byly zpravidla zásluhy příslušného krále o lid (γέρας = čestný dar), nebo často i králův nátlak, jak je patrné např. z Il. 1, 231 δημοβόρος βασιλεύς = lid vyžírající král. V podobné funkci, tj. jako určitý díl půdy, vystupuje subst. μοῖρα (např. Il. 16, 68) a κληρος (např. Il. 15, 498, Od. 14, 64). Subst. κτήμα, popř. κτέρας znamená vlastnictví v širším slova smyslu, nabyté různým způsobem, jako darem, loupeží, koupí apod.: Il. 10, 216, Il. 24, 235, Od. 14, 92; v Il. 9, 382 a Od. 4, 127 jde o zděděné κτήμα.

Etickým základem pro τιμή je dosažení nejvyššího dobra, jímž homérský člověk míní slávu κλέος, κῆδος, εἶχος,¹⁰) zvl. ovšem slávu válečnou. Z těchto důvodů sloveso ἀτιμάω musíme zde chápat v tomto významu. Tak je tomu i v případě sporu Achillea s Agamemnonem o Briseovnu. Viz též Thersítovy výroky v Il. 2, 239—240, Nestorův projev v Il. 9, 110—111. ἀτιμάω se hojně vyskytuje v Odysseji v souvislosti se zpupným chováním ženichů: Od. 23, 115—116, Od. 14, 506, Od. 16, 307, Od. 19, 498 aj. Tímto slovesem bývá také vyjádřeno pohrdání v běžném slova smyslu: Od. 8, 308, Od. 6, 283 a Il. 9, 450.

Pro řešení naší otázky jsou však zvláště důležité verše Il. 1, 352—356:

„μητρ, ἐπει μ' ἔτεκέσ γε μινυθαδίον περ ἐόντα,
τιμήν πέρ μοι ὄφελλεν Ὀλύμπιος ἐγγυαλίξαι
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης· νῦν δ' οὐδέ με τυτθὸν ἔτισεν.
ἦ γάρ μ' Ἀτρείδης εὐρὸν κρείων Ἀγαμέμνων
ἠτίμησεν· ἐλὼν γὰρ ἔχει γέρας, αὐτὸς ἀπούρας.“

Zde se u Homéra objevuje první náznak pojmu spravedlnosti, který básník ovšem nevyjadřuje abstraktní formou. Sloveso ἠτίμησεν (v. 356) se týká pouze *konkrétní cti*. Jde o spravedlnost,

kteřou později Aristoteles nazval *spravedlností distributivní* (τὸ ἐν διανομῇ δίκαιον, Eth. Nic. 1131b), která nepřihlíží jen k měřítkům kvantitativním, prosté číselné rovnosti, nýbrž i k hodnotám kvalitativním, tj. k charakteristické vlastnosti osoby, jíž se předmět přiděluje. Tato spravedlnost je určena úměrou geometrickou, kritériem pro dělení pak jsou zásluhy osoby o společnost.¹¹) Podobně v Il. 1, 152—168 popírá Achilleus Agamemnonovy zásluhy, kdežto rek sám nic nezískal snadno, vše jen po těžkých bojích. Agamemnon jen z pouhého titulu vrchního vladaře bez námahy při dělení kořisti získal vždy to nejlepší. Uvedená situace je také vyjádřena dvojicí adjektiv καρτερός - φέρτερος (Il. 1, 178, 186, resp. 277—281).

Homérovi jsou však vedle τιμάω, τίω a jim příbuzných výrazů známy termíny, které v pozdějším vývoji vyjadřovaly právo a spravedlnost: θέμις, δικη.

Přesné určení etymologického původu těchto pojmů, jak je patrné z literatury, je obtížné. Také u Homéra se tu setkáváme se značnými nesnáze. V Iliadě převládá subst. θέμις a jeho personifikované užití θέμις. Toto subst. je odvozeno z kmene *dhē-* θε,θη např. ve slovese τίθημι¹²), znamená tedy vlastně to, co je pevně položeno, aktivitu, jejíž výsledkem je vytvoření pevné hodnoty. Ehrenberg¹³) vysvětluje původ θέμις též z kultovního hlediska: kořen θεμ = „hromadění“, „pevnost, kde sídlí bohyně věštby“ (Delfy), později znamená sám „veštecký výrok“, takže θέμις = „rozkaz božstva“. V tomto významu ho užívá i Homér. Pokračující demyologizací řecké společnosti se mění i význam θέμις jako „určitý mrav, zvyk“, popř. je toto subst. chápáno jako právo božstva, které musí člověk chránit a respektovat. Achilleus v Il. 1, 217—220 se zavazuje slavnostní přísahou při žezle jako symbolu vůle Diovy, že se vzdálí dalšího boje: οἷ τε θέμιστας πρὸς Διὸς εἰρύαται, neboť jim (tj. Achajům) řády Diovy jest chrániti (Il. 238—239). Podobného obsahu jsou verše v Il. 2, 204—206:

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω
σκῆπτρον τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιεν ἐν βασιλεύῃ.

Ve v. 206 σκῆπτρον znamená soubor vladařských práv a θέμιστες soubor práv soudcovských. Proto pl. θέμιστες má v určitých případech význam konkrétních soudních rozhodnutí: Il. 16, 387 (σκολιάς θέμιστας). Odtud je θέμις aplikováno i na místa shromáždění, která jsou určena k výkonu těchto práv: Il. 11, 807 ἀγορή τε

θέμις τε „kdež bývaly schůze a soudy“. Tu vystupuje i bohyně θέμις (Od. 2, 68—69) jako symbol sjednocovacího procesu lidí ve společenské útvary, tedy s významem spíše sociologickým než právním. Pokud jde o vazbu ἡ θέμις ἐστὶν běžně překládanou „jest spravedlivě, slušně“ nebo „je zvykem“ (Vaňorný též „jak tomu bývá“), o jejím vývoji zajímavě píše Ehrenberg v uvedené knize.¹⁴) Vazbou θέμις ἐστὶν Rekové označovali právo přirozené, zajištěné vůlí božstva. Tím argumentuje i Diomédés své právo protestu na shromáždění: ἡ θέμις ἐστὶν, ἀναξ, ἀγορῆ „jakož na sněmu jsem oprávněn“. Tedy ani vládce není kompetentní do takového práva zasahovat. Na přirozeném právu uváděném vazbou θέμις ἐστὶν je založen i pohlavní styk lidí (Il. 9, 134, Il. 19, 177), rodičovská láska a manželství (Od. 11, 451, Od. 14, 129—130), hostinné právo (Il. 9, 779, Od. 9, 268), úcta k božstvu (Il. 14, 386, Od. 3, 45) aj. Jde tedy vesměs o jevy, které zajišťují existenci společnosti. Tak je tomu i v 9. zpěvu Odysseje, kde Homér líčí společenské poměry Kyklópů, kteří, poněvadž bydlí se svými rodinami osamocně v jeskyních na vysokých pahorcích, jsou ἀθέμιστοι; kde však zachovávají určitá společenská pravidla (Od. 9, 114—115), básník užívá výrazu θεμιστεύω. Pokud jde o původ subst. δίκη, tradiční názor, že pochází od kmene dik — v δείκνυμι = ukazují, je moderními autory (Hirzel, Ehrenberg, Jones) opouštěn, zdá se, že pouze Thomson¹⁵) je pro původní výklad. Uvedení autoři se pokoušejí dokázat jeho vznik z δικεῖν = vrhati, metati.¹⁶) Svůj výklad opírají o historické a sociologické podmínky doby. Šlo prý v daném případě o symbolické rozsouzení sporu vrhem soudcova žezla mezi sporné strany. Novotný v recenzi o Ehrenbergově práci uvažuje i o dalším významu, vážiti, bohužel jej blíže neurčuje.¹⁷) V Iliadě se objevují verše, které tomuto pojetí mohou skutečně nasvědčovat: Il. 23, 574, podobně Il. 18, 508. Nicméně soudíme, že kategorické odmítnutí tradičního názoru není tak přesvědčivé, aby z něho mohly být činěny definitivní závěry. Subst. δίκη a jeho tvarů Homér užívá mnohoznačně. Jednak ve smyslu „mrav, zvyk“: např. Od. 24, 255, starci obvykle po lázni a po jídle odpočívají, neboť ἡ γὰρ δίκη ἐστὶ γερόντων, podobně Od. 4, 691, Od. 19, 43 a 168. Verš Od. 11, 218 je zajímavý tím, že zde δίκη vlastně vyjadřuje proces podléhající přírodnímu zákonu (hniloba ústrojných látek), tedy jev, který přesahuje oblast společenských vztahů. V Iliadě převážně δίκη vystupuje ve smyslu *iustum, ius*. Tak v Il. 16, 388 se Zeus velmi zlobí, že se soudcové neřídí právem, tj. příkazy spravedlnosti: ἐκ δὲ δίκην ἐλάσσωσι (lid veškeré vyhnal právo). Ve v. Il. 19, 180 a Il. 23, 542 jde o vyjádření

spravedlnosti distributivní. Vedle toho má δίκη také význam konkrétních právních rozhodnutí, popř. rozsudků: Il. 18, 508, Od. 9, 215, Od. 11, 570 aj.

Hojné je v obou básních adj. δίκαιος. V Il. 13, 6 a Il. 19, 181 se takto označují ti, kteří dbají práva, a contrario Kyklópové, kteří jsou násilníci a nedbalí práv (Od. 9, 175): ὕβρισται τε καὶ ἄγριοι οὐδὲ δίκαιοι, rovněž tak Pénélopiní nápadníci v Od. 2, 282. δίκαιος znamená také „kulturní, civilizovaný“, tj. ten, kdo respektuje sociální řád, zachovává společenská pravidla. Takový je kentaur Cheirón (Il. 11, 832): ἐν Χείρων ἐδίδαξε, δικαιοτάτος Κενταύρων. Na podobné myšlence je založen verš Od. 3, 52. V ostatních případech δίκαιος = řádný, slušný“: Od. 18, 414, Od. 20, 322—325 a Od. 20, 294.

Ve významu „spravedlivý, slušný“ se vyskytuje u Homéra též adj. αἰσιμος. Toto slovo je odvozeno od αἶσα (kořen *ait-* = přidělití). Tak je tomu v Od. 14, 84, Od. 2, 231 a Od. 8, 348: τίσειν αἰσιμα πάντα, tj. zaplatit spravedlivou, slušnou náhradu, která by odpovídala způsobené škodě. Typické jsou vazby αἰσιμα εἰδέναι, αἰσιμα εἰπεῖν „slušně smýšletí, jednati, mluvit“: Il. 15, 207, Od. 14, 433, Il. 22, 46. Pokud jde o Od. 7, 310 a Od. 21, 294, tu jde o významy náležející k typu πέρασ, o kterých jsme mluvili výše.

Do skupiny adjektiv, vyjadřujících míru spravedlnosti, patří též adj. ἰθύς: Il. 23, 580 ἰθεῖα γὰρ ἔσται, „vždyť spravedlivý (tj. rozsudek) zajisté bude“, podobně Il. 18, 508, kde ἰθύντατα = „nej-spravedlivější“ (Liddell—Scott—Jones: „the most fairly, the most righteously“ [the judgement]).

Je zajímavé, že v celém Homérově díle se vůbec nevyskytuje subst. νόμος, θεσμός pak pouze v Od. 23, 296: λέκτροιο θεσμόν „pevně stavěné lože“, což podle Ehrenberga má znamenat symbolické vyjádření pevnosti manželského svazku, jako předpokladu zdravého základu společnosti.¹⁸)

Tím dospíváme ke konci svého zkoumání. Pokusili jsme se v něm ukázat na bohatství konkrétních podnětů Homérova díla pro filosofickoprávní úvahy v pozdějším vývoji řeckého myšlení.

V. PAZDERNÍK

- 1) B. Snell: *Die Entdeckung des Geistes*, Hamburk 1955, str. 51—54.
- 2) K. Svoboda: La morale homérique, *LF* 1957, příl. *Eunomia*, str. 91.
- 3) O eunomii nejnověji viz: J. W. Jones: *The Law and Legal Theory of the Greeks*, Oxford 1956, str. 73—76 a V. Ehrenberg, *Der Staat der Griechen*, Lipsko 1957, str. 38.
- 4) Ehrenberg, *Der Staat*, str. 38.
- 5) Zajímavou charakteristiku Thersítovy postavy podává E. Charl. Welskopf: *Probleme der Muse im alten Hellas*, Berlín 1962, str. 107—111.
- 6) Fr. Novotný: *O Platonovi III*, Praha 1949, str. 105—108 (πέρας) a str. 370—84 (αἰδώς). Týž: *Gymnasion*, Praha 1922, str. 19nn.
- 7) Zdůvodnění práva asylu viz Thomson: *O staré řecké společnosti*, Praha 1952, str. 121.
- 8) Snell: *Die Entdeckung*, str. 97, pozn. 2.
- 9) Zevrubnou analýzu těchto pojmů z hlediska ekonomicko-spoločenského podává Thomson v cit. díle (pozn. 7), str. 300 a 303—304, stručněji též v díle *Aischylos a Athény*, Praha 1952, str. 52—55 a pozn. na str. 440—41.
- 10) K. Svoboda: *La morale*, str. 84.
- 11) B. Tomsa: *Idea práva a spravedlnosti v řecké filosofii*, Bratislava 1922, str. 117.
- 12) Menge: *Griechisches Wörterbuch*, Berlín 1913 (příslušné heslo).
- 13) V Ehrenberg: *Die Rechtsidee im frühen Griechentum*, Lipsko 1921, str. 41—42; Jones: *The Law*, str. 28—33; Hirzel: *Themis, Dike und Verwandtes*, Lipsko 1907, str. 18—56.
- 14) Ehrenberg: *Die Rechtsidee*, str. 16.
- 15) Thomson: *O staré řecké společnosti*, str. 122.
- 16) Ehrenberg: *Die Rechtsidee*, str. 70—71; Jones, *The Law*, str. 27—28; Hirzel: *Themis, Dike*, str. 57—107, kde je uveden bohatý materiál.
- 17) *LF*, 1922, str. 300—301.
- 18) Ehrenberg: *Die Rechtsidee*, str. 105nn; Jones: *The Law*, str. 33—36.

The basic notions of the law philosophy in the Homeric eposes

The task of the present study is to explain the beginning and the development of the notions of θέμις, δίκη, εὐνομία which had become after a long period the basic notions of law philosophy. To author's mind these notions are already contained *in nuce* in the Homeric poems.

The first part of the study deals with the problem of the free will of man which is the first condition for the juridic evaluation of human action. We can find the initial steps of it in Il. 1, 207 αὖτε πίθηται expressing the free will of an acting subject. The typical example of such a man is represented by Achilles (e. g. Il. 1, 352; Il. 9, 410—416; Il. 21, 393).

The following part of this consideration designs the question of the selfcontrol in private life of the Homeric man as the presupposition for respecting the law order of the society which is symbolized by θέμις and δίκη. These phenomena are also known under the name εὐνομία, i. e. disciplined order and concord. Eunomia was secured by the sense of shame, coyness (αἰδώς), right to hospitality (ξενσοσύνη) and right to burial. For the development of law and justice it is also very important to clear up the original function of τιμάω, ἀτιμάω and τιμή in the Iliad and the Odyssey (e. g. Il. 1. 10—11; Od. 1, 356). τιμή was considered as an honour based upon the quantity of political power which was determined by the possession of property (τέμενος, e. g. Il. 6, 194; Il. 20, 184; Od. 17, 299). As for θέμις, its original meaning was rather sociological than juridical. Its original function was thus a cohesive power for securing the stability of human society (Il. 11, 807, Il. 9, 134, Od. 14, 451). Naturally this capacity was harmonized by the institution of law in which the natural law played an important part.

Ruka lysippovského Hérakla v Praze

V pražské soukromé sbírce je mramorový zlomek — levá mužská ruka kolosálních rozměrů (zachovaná část je cca 17 cm × 13 cm), držící tři granátová jablka; byla nalezena údajně v Ostii jako povrchový sběr¹). Mramor namodralé barvy s tmavšími šedými vrstvami má středně velké krystaly; jde nejspíše o maloasijský mramor, snad afrodisijský. Povrch je místy zbarven do hněda. Zachovaná část zahrnuje dlaň s bříškem palce; z ohnutých prstů se zachovalo nasazení malíčku a jeho stopa na jablku, celý prsteník, avšak silně otlučený, nasazení a začátek prvního článku prostředníku; k tomu přistupuje část zápěstí — volárně v plné šíři, dorsálně jen část při malíku (právě tento nevelký úsek je rozhodující pro identifikaci plastiky). Ze dvou úplně zachovaných jablek se jedno opírá o bříško palce, druhé, posunutě výše (zřejmě záměrně) je přidržováno prsteníkem a malíkem. Z třetího, vysunutého dopředu a původně přidržovaného méně ohnutými prostředníkem a ukazovákem, se zachoval průřez téměř uprostřed.

Povšimneme si ještě rázu poškození, protože jeho struktura se ukáže rovněž významným ukazatelem pro určení. Největší lom probíhající podél palce sleduje vrstvy mramoru — jde tedy po čele, neboli základním běhu kamene; s ním je rovnoběžná trhлина při uraženém konci palce. Na obou krajích — v zápěstí i na koncích prstů — je mramor uražen po hlavě — třetím běhu. Druhý běh (bok) sleduje, nehledíc na několik drobných poškození v dlani, lom střeptiny v zápěstí dorsálně odloupené; zde vystupuje zvlášť jasně krystalická struktura mramoru.

Sochař používal virtuózně vrtáku: jeho přímé zásahy zůstaly patrné po obou stranách nasazení prsteníku. V opracování povrchu uplatnil především zubaté dláto; jeho stopy lze vidět na hřbetu ruky, zejména mezi prsty a šlachami, i na bříšku palce. Povrch byl v konečné úpravě vyhlazen do lesklé politury mramorovým práškem; její původní stav je silně narušen, ale lze jej pozorovat ve srovnání s nevyhlazeným povrchem ve výžlabku při jablkách.

Modelace je provedena zběžně, ale mohutně: svalové členění je nadnesené, na hřbetě ruky vystupují šlachy a žíly, které jsou vyznačeny i kolem zachovaných kloubů prstů. Povrch dlaně vedle

svalové struktury zdůrazňují čáry — ‚linea cordis‘ a ‚cephalia‘, měkčeji je nasazena ‚linea vitalis‘ při bříšku palce; velmi výrazná je rascetta v zápěstí.

Úhrnem jde o velmi kvalitní řemeslnou práci, pravdě nejspodněji ještě z 1. poloviny 2. století př. n. l.: provedení odpovídá nejspíše stylu kopistů z maloasijského střediska Afrodiasias;²) tamtéž poukazuje i mramor.

Také určení není nesnadné: zlomek je z kolosální sochy Hérakla s jablky Hesperoven — a na první pohled se vnucuje identifikace s Lysippovým odpočívajícím Héraklem³), jehož nejznámější a nejlepší replika ze sbírky Farnese (nalezená pravděpodobně v Caracallových termách v Římě), podepsaná kopistou Glykónem, je v neapolském Národním muzeu.⁴) Tento Héraklés však drží jablka za zády v *pravé* ruce. Známe sice řadu soch, kdy Héraklés drží jablka v levici napřažené před sebou,⁵) ale ani v jednom případě neodpovídá celková situace pražskému zlomku. Nepochybně ohnutí v zápěstí směrem k loketní kosti totiž vylučuje ruku napřaženou vpřed. Podíváme-li se na pravici Farneského Hérakla, zjišťujeme, že se dotýká lumbální části zad až gluteu vpravo, a to hřbetem ruky při nasazení ukazováku; přitom její ohnutí v zápěstí je zrcadlovým obrazem ohnutí pražské ruky. Stav zachování našeho fragmentu potvrzuje obdobnou dispozici: při prsteníku, kde ruka přiléhala k soše, jde lom po hlavě — sochař zřejmě pečoval, aby na tomto místě byla soudržnost maximální, stejně jako v zápěstí; naproti tomu lom po čele při palci odpovídá nejméně namáhanému směru. Otázka určení se tedy řeší překvapivě snadno: naše kopie reprodukovala Lysippova Hérakla obráceně — opíral se levicí a jablka držel v pravici za zády. Takových zrcadlově obrácených kopií známe řadu, dokonce jeden „obrácený“ Farneský Héraklés byl nalezen v Caracallových termách.⁶) Římští kopisté vytvářeli takové symetrické dvojice replik jako pendanty k dekorativním účelům. Připomeňme ještě, že v Praze máme rovněž výbornou kopii Farneského Hérakla v drobném měřítku: malý bronz, dříve ve sbírce Emila Filly.⁷)

J. FREL

¹⁾ Děkuji dr. V. Tilkovskému za přátelské zapůjčení památky k studiu v semináři klasické archeologie Karlovy university a za svolení k publikaci; za fotografie jsem zavázán W. Formanovi.

²⁾ srov. M. Squarciapino, *La scuola di Afrodizia* passim; srov. zvl. skupinu soch asi z Trajánových therem v Římě, dnes v Glyptotéce Ny Carlsberg v Kodani, ze začátku 2. stol. n. l., vesměs signovaných — *tamtéž* 38nn, dále hadriánského Dia Aigiocha z Kyrény — *tamtéž* 35n; také v Ostii byly nalezeny práce sochařů tohoto původu — *tamtéž* 37.

³⁾ srov. G. Lippold, *Griechische Plastik* 281; *tamtéž*, pozn. 8, seznam (neúplný) replik.

⁴⁾ *tamtéž*, tab. 101. 1; Ch. Picard, *Manuel IV* 2, 593, obr. 250.

⁵⁾ srov. např. Héraelés Lenbach (podle raně helénistického originálu) — Lippold 297, pozn. 12; nejznámější kopie je kolosální bronz z Ara Maxima v Novém kapitolském muzeu — *tamtéž*, tab. 105. 3.

⁶⁾ zmiňuje se o něm E. Paribeni, *Sculture greche del V secolo* (Museo delle Terme), str. 25, č. 26; bohužel jeho odkaz na *Notizie degli Scavi* 1901, 252 není srozumitelný.

⁷⁾ srov. podobný bronz v Louvru: Picard 597, obr. 252; *Encyclopédie photographique* III, 94.

RÉSUMÉ

Une main d'Héraclès lysippique à Prague

Le document, trouvé à Ostie, fait partie d'une collection particulière. Le marbre à grains moyens (probablement le marbre d'Aphrodisias) représente la main gauche d'un modelé marqué, qui tient trois pommes: le fragment appartient à une copie *renversée* (Hercule Farnèse p. ex. tient les pommes dans la main droite), exécutée probablement avant le milieu du 2ème s. de n. è.

Čtyři etruské (faliské) nádoby v Praze

Během krátké návštěvy v ČSSR v říjnu 1964 jsem měl díky docentu Frelovi možnost se seznámit s etruskými malovanými vázami v pražských sbírkách. Čtyři faliské červenofigurové exempláře v pražské soukromé sbírce jsou publikovány v následujících řádcích;¹⁾ jejich naleziště je neznámé, byly získány z obchodu uměleckými předměty. Dvě z nich zaslouží zvláštní pozornosti, protože jejich poznání je cenným příspěvkem k některým aspektům této keramiky, která se produkovala ve 4. století př. n. l. v oblasti Ager Faliscus; hlavním centrem byly Falerii Veteres, dnešní Civitā Castellana.

1. skyfos, slepený z řady fragmentů, bez doplňků (zajímavé je, že jedno ucho — na naší reprodukci vpravo — je delší a asymetricky povytažené vzhůru); v. 8,8, průměr ústí 9,4, nožky 4,9 cm. Světlá hlína, nevalná matová čern. A) hlava mladého satyra doleva (špičaté ucho) — tab. I 3, B) bílý okrouhlý předmět na zahnuté stopce; podle názoru Dr. Frela se vši pravděpodobností makovice (horní část zbytku okvětí je horizontální, což vylučuje granátové jablko, kde by tato část byla vidlicovitě rozdvojena). Pod uchy jsou schematické palmety a voluty. Nádobka patří do tzv. Skupiny úplného saku z 2. poloviny 4. století př. n. l.,²⁾ která zahrnuje převážně skyfy různých velikostí (v rozmezí 8—30 cm), ale standardního tvaru (výjimkou je jeden glaux — skyfos s jedním uchem horizontálním, druhým vertikálním — z Tarquinii). Také výzdoba je stereotypní: bývají tu hlavy mladých i vousatých satyrů a mainad v profilu, někdy je jen jedna hlava na obversu, na reversu je pak pták — obvykle sova, nebo „neurčitelný bílý okrouhlý předmět“, jak jsem psal v článku, citovaném v pozn. 2. Stav zachování dosud dostupných exemplářů nedovoloval totiž přesnější interpretaci. Význam pražské nádoby je právě v tom, že zde se kresba tohoto motivu dobře zachovala, a tak se řeší jeden drobný problém.

2. aryballovitý lékythos, intaktní; tab. I 1 a 2; v. 18,1, průměr ústí 2,5, nožky 7 cm. Světlá hlína je lépe zpracována než u předchozí vázy, také čern je lepší. Na spodní straně podstavy jsou rozptýlené černé skvrny: malíř si asi o ni čistil štětec. Na přední straně ženská hlava v úplném saku faliského typu³⁾ doleva, obličej a krk bílé. Po stranách dole patery — redukované rosety; pod uchem a na bocích palmety a voluty. Na hrdle plaménky, na plecích tečky. Na plecích při nasazení hrdla je plastická lišta, na hrdle při přecho-

du k ústí plastický výstupek. Také tato váza patří do Skupiny úplného saku z 2. poloviny 4. stol. př. n. l. Její provedení je však kvalitnější než u sériových produktů; podle kresby je zřejmé, že ji vyzdobil vedoucí pracovník skupiny — Malíř úplného saku.⁴⁾ Pražská váza obohacuje jeho dosud známý tvarový repertoár; dosud mu byly totiž atribuovány hydrie,⁵⁾ skyfy⁶⁾ a zvláště oinochoé tvaru VII⁷⁾ ze skupiny Barbarano.⁸⁾ Dr. Frel již předběžně spojoval pražský lékythos se skupinou Barbarano nejen na podkladě kresby, ale hlavně proto, že jeho neobvyklý soudkovitý tvar odpovídá v horní části křivce plecí oinochoé tohoto malíře; to by znamenalo, že pražský aryballovitý lékythos navíc potvrzuje, že produkce malíře úplného saku je dílem jednoho hrnčíře.

Zbývající dvě nádoby jsou misky typu skupiny Genucilia rovněž faliské produkce.⁹⁾ V československých sbírkách jsou další dvě misky téhož druhu a dvě Genucilie vyrobené v Caere; uveřejnil je již dříve J. Bouzek.¹⁰⁾

3. miska na nožce, původně intaktní, dnes rekonstruovaná z fragmentů; v. 5,65, průměr 14,05 cm. V medailonu ženská hlava s členkou a sakkem v profilu doleva, obrys nosu poškozen; kolem 5 nesouměrných vln; tab. II 1. Miska patří k faliské skupině Gorga Genucilia;¹¹⁾ pozdní 4. stol. př. n. l.

4. miska na nožce, intaktní; v. 5,5, průměr 13,5 cm. V medailonu ženská hlava v saku v profilu doleva, v uchu schematická náušnice; kolem 5 vln; tab. II 2. Kresba je ještě zběžnější než na předchozím exempláři. Tato miska patří asi k faliské skupině Fabbrica di Roma Genucilia;¹²⁾ závěr 4. stol. př. n. l.

MARIO DEL CHIARO
(Santa Barbara-California)

POZNÁMKY

1) Děkuji MUDr. L. Jonášové, že nám umožnila prohlédnout si originály a svolila k jejich publikaci; E. Sládkovi za fotografie; Dr. Frelovi za přátelskou pomoc, četné podněty a za českou verzi těchto řádek.

2) srov. M. del Chiaro, *Studi etruschi* 1964, 73nn.

3) srov. M. del Chiaro, *Studi etruschi* 1961, 162. obr. c/b.

4) srov. *Studi etruschi* 1964, 83 nn

5) Villa Giulia 7879 — *AJA* 1961, tab. 31. 2.

6) Villa Giulia 922 — *Studi etruschi* 1961, tab. 18, obr. 17. a 4 další nepublikované.

7) Villa Giulia 17424 — *Studi etruschi* 1961, tab. 17, obr. 13 (omylem, má být 14), *AJA* 1961, tab. 31. 4 (snad rovněž Florencie, bez č., *Studi etruschi* 1961, tab. 17, obr. 15 a Vatikán Z 119, A. D. Trendall *VIE* II, tab. 36 f — Frel); další 2 nepublikované; rovněž kylix, Villa Giulia 7883, *Mem. Am. Ac.* 17 1962, 205 tab. II 7-8.

8) srov. M. del Chiaro, *Studi etruschi* 1961, 159nn.

9) srov. M. del Chiaro, *The Genucilia Group* (1957) *passim*.

10) *Listy filologické* 1959, 304—309, tab. IV; jeden caerský exemplář Moravského muzea v Brně (328) jsem pak reprodukoval: *RM* 1960, tab. 11. 6.

11) srov. *The Genucilia Group* 170n, tab. 21 c; *RM* 1960, tab. 11.5.

12) srov. *The Genucilia Group* 279n.

RÉSUMÉ

Four Faliscan vases in Prague

During a recent visit to Prague I have had the pleasure through the courtesy of dr. J. Frel to study two Faliscan vases in a private collection, clearly belonging to the Full-Sakkos Group. Of particular good fortune is the fact that both vases offer some new aspects to previously studied specimens (cf. *Studi etruschi* 1963, 246sqg). Firstly, the skyphos (pl. I. 3) with a young satyr head at side A, carries a poppy pod at side B, which may lend to the identification on previously „unidentifiable“ objects, which have proved puzzling on some skyphoi of the Full-Sakkos Group. Secondly, the squat lekythos (pl. I. 1, 2) provides an additional shape to the list of the Full-Sakkos painter, who has decorated oinochoai (VII), skyphoi and hydriae. Two Faliscan Genucilia plates from the same collection are reproduced together with these two vases; one (pl. II. 1) belongs to the Gorga Genucilia Group, the other (pl. II. 2) probably to the Fabbrica di Roma Genucilia Group.

Etruské malované vázy v ČSSR

Předchozí článek, který napsal pro *Zprávy JKF* Mario del Chiaro, profesor kalifornské university v Santa Barbara, doplňuje seznam dostupných etruských malovaných váz (tj. nikoliv bucchera) v našich sbírkách; rozširuje se tak starší soupis v *LF* 1956, 144.

Použité zkratky:

Bouzek = J. Bouzek, Čtyři misky skupiny *Genucilia*, *LF* 1959, 304-306, tab. IV. Maškin = N. A. Maškin, *Dějiny starověkého Říma*, 2. vyd. Praha 1957. *Choix* = J. Frel, *Choix des vases antiques en Tchécoslovaquie*, Sborník Národního muzea v Praze XIII 5, 1959.

Reprodukovávané vázy jsou označeny hvězdičkou; není-li inventární číslo, je uvedeno v závorce jiné (staré nebo přírůstkové).

ČERNOFIGUROVÉ VÁZY:

* 1. oinochoé, soukromá sbírka v Praze, slepena z řady fragmentů, doplněn zlomek v křídle sirény vlevo, dokreslen loket sirény vpravo. Na plecích stylizovaný nos mezi apotropaickými očima (jejich detaily původně bílé a snad další barvou), na báni dvě sirény z profilu (na jejich křídle původně pruhy pravděpodobně karmínové, jejich obličje původně snad bílé), mezi nimi břechtanový lístek; po stranách větvička s bodovými lístky. Konec 6. století. Tab. IV. 1.

Dva stamny, skupina Micali, kolem r. 500 př. n. l.:

2. Praha, Národní muzeum (P. 335); A) býk s lidskou hlavou, B) lev; *LF* 1956, 144; Maškin 95, obr. 17 (strana A); *Choix* 274 A 13.

3. Praha, Národní muzeum (P 336) A) gryf a kůň, B) lev a sfinx. *LF* 1956, 144.

ČERVENOFIGUROVÉ VÁZY:

4. oinochoé, Praha, Národní muzeum (1891); kůň doprava, pod ním had. skupina vatikánské bigy (A. D. Trendall), vyrobeno ve Vulci kolem r. 400 př. n. l.

5. sloupkový kráter, Praha, Národní muzeum (2470); A) ověččená hlava mladíka, B) hlava mladíka; *LF* 1956, 144, Maškin 95, obr. 18 (strana A); *Choix* 274 A 14; malíř Hésioné, vyrobeno ve Volaterrách v pokročilé 2. polovině 4. stol. př. n. l.

Dvě oinochoé (VII), na hrdle ženská hlava v profilu doleva, na báni symetricky dvě ženské hlavy, mezi nimi věnec a redukováná roseta, hlavy (bílé) mají sakkos tzv. caerského typu (viz Mario del Chiaro, *Studi etruschi* 1961, 162, obr. c/a). Skupina Torcop, malíř Popolonia Torcop (M. del Chiaro), vyrobeny v Caere v 2. polovině 4. stol. př. n. l.; *LF* 1956, 144, *Studi etruschi* 1961, 147, č. 36 a 37 (M. del Chiaro).

* 6. Praha, Národní muzeum (P 18), intaktní, v. 27 cm; tab. IV. 2.

* 7. Praha, Národní muzeum (P 39), rekonstruována, ústí doplněno ze sádry, v. 30,5 cm; tab. IV. 3.

Dvě misky skupiny *Genucilia*, vyrobeny v Caere v 2. polovině 4. stol. př. n. l.:

8. Brno, Moravské muzeum 328; ženská hlava doleva; Bouzek 304, č. 1, tab. IV nahoře vlevo; *Choix* 275 A 30, *RM* 1960, tab. XI. 6, str. 33 (M. del Chiaro).

9. Brno, Moravské muzeum 329; roseta; Bouzek 304, č. 2, tab. IV, nahoře vpravo; *Choix* 275 A 31.

FALISKÉ NÁDOBY:

* 10. skyfos, soukromá sbírka v Praze, A) hlava mladého satyra, B) makovice (viz článek M. del Chiaro, výše č. 1); skupina úplného saku, 2. polovina 4. století; tab. II. 3.

* 11. aryballovitý lékythos, soukromá sbírka v Praze, ženská hlava v profilu doleva (bíle) (viz článek M. del Chiaro, výše č. 2); malíř úplného saku, 2. polovina 4. stol.; tab. II 1 a 2.

Čtyři misky typu *Genucilia*, ženská hlava doleva; 2. polovina 4. stol.

12. soukromá sbírka v Praze (Frel); *LF* 1956, 144; Bouzek 305, č. 3, obr. 1, tab. IV dole vlevo; *Choix* 275 A 24; malíř Princeton G.

13. Praha, Národní muzeum (P. 196); Bouzek 305, č. 4, obr. 2, tab. IV dole vpravo; *Choix* 274 A 15; malíř Bryn Mawr G. (Bouzek).

* 14. soukromá sbírka v Praze (viz článek M. del Chiaro, výše č. 3), skupina Gorga G; tab. III 1.

* 15. soukromá sbírka v Praze, (viz článek M. del Chiaro, výše č. 4), malíř Fabbrica di Roma; tab. III 2.

VÁZA S ORNAMENTÁLNÍ VÝZDOBOU:

16. lebés gamikos, Praha, Národní muzeum (P 82); rekonstruováno, víčko schází, v. 23,5, horní průměr 17 cm; na podkladě barvy hlíny černé palmety; podle M. del Chiaro byla váza vyrobena v Tarquiniiích v 2. pol. 4. stol.

ČERNÉ VÁZY S PŘEMALBOU:

4 oinochoé (VII), přes čern bíle narůžovělá nebo zahnědlá postava v plášti (často zašlá); skupina Fantom, pokročilá 2. polovina 4. stol.

17. Praha, Národní muzeum (P 374); *LF* 1956, 144 (v. 28,5 cm);

18. Praha, Národní muzeum (P 3); (v. 24 cm);

19. Plzeň, Západočeské muzeum (Haken);

20. Brno, Uměleckoprůmyslové muzeum 12195 (miniatura); *LF* 1956, 144.

J. FREL

Vases étrusques peints dans les collections tchécoslovaques

La liste comprend: une oenochoé à fig. noires (pl. IV 1); deux stamnoi du groupe Micali; une oenochoé du groupe de la bige de Vatican; un cratère à colonettes du peintre d'Hésionè; deux oenochoés par le „Populonia Torcop Painter“ (pl. IV 2, 3); deux plats „Genucilia“ de Caere; un skyphos du „Full-sakkos Group“; un lécythe aryballisque par le „Full-sakkos Painter“ (pl. I 1, 2), quatre plats „Genucilia“ fallisques (dont deux pl. III); un lébès aux palmettes noire de Tarquinia; quatre oenochoés du „Phantom Group“.

Návštěva francouzského kodikologa v Praze

V prosinci r. 1964 pracoval v pražských knihovnách vědecký pracovník v Centre national de recherche scientifique p. Gilbert Ouy, který pátral po rukopisných pramenech k dějinám italského a francouzského humanismu na přelomu 14. a 15. století. Gilbert Ouy je svou erudicí knihovník a paleograf, který studoval na L'école des chartes v Paříži a působil několik let v rukopisném oddělení Bibliothèque nationale. Zde svá studia prohloubil stykem s předními kodikology a paleografy, studujícími v rukopisném oddělení. Mnoho cenných podnětů a upozornění pro svou práci získal zejména od E. A. Lowe, F. Masaiho, G. I. Lieftincka a B. Bischoffa. Práci v knihovně doplňoval G. Ouy studijními pobyty v zahraničních knihovnách. Seznámil se s knihovnou vatikánskou, předními knihovny německými a rakouskými a mnoho zkušeností získal v Anglii, kde pracoval v Oxfordě. Studium knihovnických problémů přineslo G. Ouyovi řadu zajímavých podnětů pro organizaci soupisové práce v rukopisných odděleních velkých knihoven. Svě návrhy formuloval ve dvou statích, z nichž jednu publikoval v *Bulletin des bibliothèques de France* (6, 1961, 319 sqq), druhou v sborníku *L'histoire et ses méthodes*, Paris-Librairie Gallimard 1961. Jako paleograf vzbudil G. Ouy pozornost zejména příspěvkem *Enquête sur les manuscrits autographes de chancelier Gerson et sur les copies faites par son frère le célestin Jean Gerson*, publikovaným v *Scriptorium* 16, 1962, 275 nn. Již výběr tématu naznačuje, kterému okruhu problémů věnuje autor nejvíce pozornosti. Jsou to osobnosti, důležité pro rozvoj intelektuálního vývoje v Evropě. Souvislostem mezi výzkumem rukopisů a zkoumáním vývoje a přenášání myšlenkových proudů věnoval G. Ouy i svou pražskou přednášku o vztazích mezi kodikologií a kulturními dějinami, již nazval *Apports de la codicologie aux études d'histoire intellectuelle*. Vyšel ze svého tématu i svých pražských objevů a živou, esejistickou formou demonstroval, jak úzké jsou vztahy mezi kritikou kodexů a sledováním myšlenkových proudů. Zajímavé jsou jeho nálezy v kapitulních rukopisech v Praze, kde objevil dosud neznámé dopisy italských humanistů, dokládající význam předhusitských Čech v šíření nových idejí.

ps

O rozsahu a časovém rozložení naší humanistické literatury

Pro potřeby soustavného výzkumu našeho latinského humanismu byla vytvořena prací autorů tohoto článku vedle jiných základních pomůcek také kartotéka, v níž jsou humanistická díla řazena podle doby vzniku. Třebaže jde zatím o pomůcku čistě interní povahy, jejíž obsah bude moci být publikován teprve po splnění účelu, k němuž byla pořízena, a to po důkladném doplnění a zpřesnění, domníváme se, že by nebylo nevhodné seznámit již nyní čtenáře aspoň s některými předběžnými závěry, které lze z časově utříděného materiálu vyvodit. Máme v úmyslu nastínit přehled frekvence humanistické literární tvorby v určitých časových obdobích. Nejdříve je ovšem nutno vytknout hlavní zásady, jimiž jsme se řídili při sestavování číselného a grafického přehledu, který následuje.

Každé samostatné latinské (řecké) veršované dílo, vydané v Čechách a na Moravě autorem jakéhokoli původu a národnosti nebo v cizině rodákem z uvedených zemí, je pokládáno za jednotku. Za samostatné dílo považujeme zpravidla to, které má vlastní titulní list. Za samostatná díla však nepovažujeme oddíly v rukopisných sbírkách téhož autora, i když jsou opatřeny vlastními titulními listy, a přídávky v tiscích, mající povahu samostatného díla, až na to, že jsou signováním archů, foliací nebo paginací zapojeny do jiného většího typografického celku. Přihlíží se pouze k dílům, jejichž podstatnou složku tvoří latinské (řecké) verše, nikoli tedy k jinojazyčným dílům s průvodními verši v klasických jazycích. K prozaickým latinským dílům se přihlíží jen tehdy, pocházejí-li od autorů, kteří psali latinská (řecká) díla veršovaná.

Pro časové zařazení literárních památek je rozhodná doba vzniku (vročení rukopisu, impressum tisku). Kde není udána, je dílo zařazeno podle data události, k níž se vztahuje. Je totiž známo, že většina humanistických tisků a rukopisů měla příležitostný charakter a že byla adresátovi odevzdávána zpravidla k příležitosti, k níž byla určena, což bylo při tehdejších výrobních lhůtách možné. U nevelkého počtu děl, který lze z hlediska celkové statistiky snadno zanedbat (tvoří pouze 3,4 % celkového počtu registrovaných památek), nebylo možno zjistit ani datum události, jíž se týkala. Tato díla jsou zařazena do skupiny s. a. (sine anno) na konci tabulky (viz níže).

Výsledky každého zjištění, opírající se o statistická data, je nutno přijímat se značnou obezřetností. To platí zvláště v našem

případě, kde užíváme statistické pomůcky, sestavené k poněkud jinému účelu. Není pochyby, že způsob registrace, který jsme zvolili, má určité závady. Především jde o vymezení hranice mezi básnictvím a prózou. Za druhé není zcela v pořádku, považujeme-li při statistickém zkoumání za jednotku jednolistové tisky stejně jako obsáhlé rukopisné nebo tištěné sborníky. Konečně je na závalu oddělené zkoumání latinského a českého humanismu, i když je na druhé straně nutno uznat, že by působilo značné potíže, kde vést hranici mezi humanistickou a nehumanistickou tvorbou v národním jazyce. Nemáme v úmyslu vypočítávat všechny vztahy, které statistickou registrací zjednodušujeme nebo stavíme do jiného světla. Přes všechny nedostatky tohoto šetření opravňují shromážděné údaje k určitým povšechným závěrům. Je ostatně možno poukázat na to, že nejde o troskovitý materiál, náhodně a narychlo sebraný, nýbrž o výsledky dlouhodobého zkoumání, jehož cílem bylo podchytit pokud možno všechny zachované bohemikální tisky a rukopisy uvedené literární oblasti.

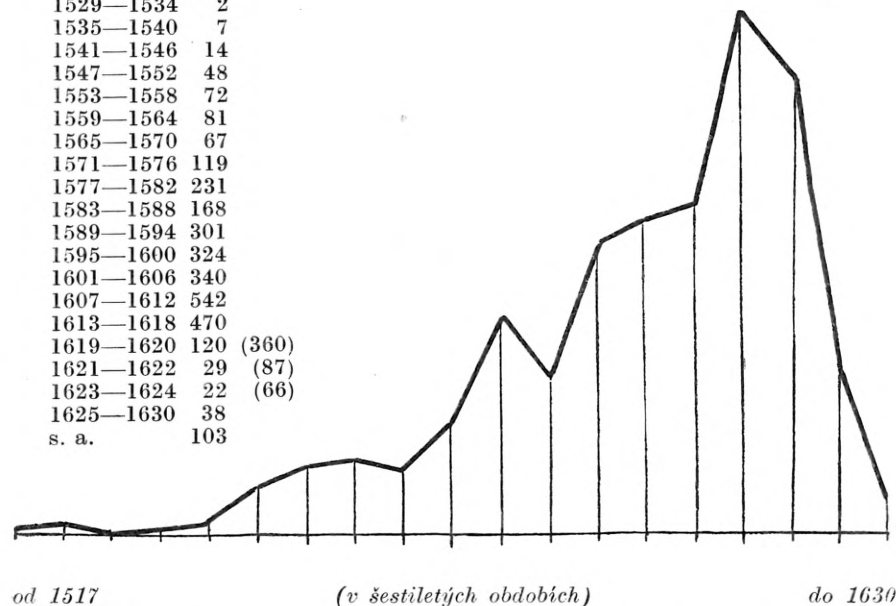
V přehledu, který následuje, pouštíme od číselného a grafického zachycení produkce vladislavského období podle let. Většina spisů tohoto období byla totiž vydána souborně v šedesátých letech 16. stol. a jednotlivá díla nejsou v těchto edicích datována. Stejně obtížné by bylo jejich datování z rukopisů, pokud se vůbec dochovaly. Z těchto důvodů začínáme přehled teprve rokem 1517 a vedeme jej po šestiletých obdobích až do roku 1630. Výjimku tvoří pouze úsek 1618—1624, který jsme rozdělili v tabulce na tři dvouletá období, aby bylo možno názorněji sledovat frekvenci humanistické literatury v období stavovského povstání a bělohorské katastrofy. Aby byly údaje o těchto dvouletých obdobích srovnatelné s údaji o ostatních úsecích, zahrnujících dobu šesti let, uvádíme v závorce za číslem, vyjadřujícím množství spisů ve dvouletých obdobích, jeho trojnásobek, jehož by bylo dosaženo, za předpokladu, že by literární situace, zjištěná pro určité dvouleté období, trvala beze změny po šest let.

Třebaže máme po ruce statistické údaje o frekvenci humanistické literatury v jednotlivých letech, rozhodli jsme se uvádět číselné a grafické údaje po několikaletých úsecích jednak z důvodů úsporných (rozsah tabulky), jednak proto, že by číselné a grafické vyjádření podle jednotlivých let bylo méně názorné, že by z něho nebyla tak dobře patrná celková vzestupná či sestupná tendence, jako při sledování delších období.

Níže uvedený přehled odpovídá stavu chronologické kartoté-

ky k 1. 10. 1964. Na spisy později zjištěné nebyl vzat zřetel. Při sestavování přehledu jsme se opírali též o materiál, shromážděný A. Truhlářem a K. Hrdinou.

Období	počet spisů
1517—1522	5
1523—1528	9
1529—1534	2
1535—1540	7
1541—1546	14
1547—1552	48
1553—1558	72
1559—1564	81
1565—1570	67
1571—1576	119
1577—1582	231
1583—1588	168
1589—1594	301
1595—1600	324
1601—1606	340
1607—1612	542
1613—1618	470
1619—1620	120 (360)
1621—1622	29 (87)
1623—1624	22 (66)
1625—1630	38
s. a.	103

Z tabulky i grafu vidíme nápadně nízký počet humanistických děl, vzniklých (vydaných) od r. 1517 do r. 1540. Z období, trvajícího téměř čtvrtstoletí, známe pouze 23 prací, jichž se týká naše zkoumání. Vývojový vzestup začíná v období od r. 1541 a je jen dočasně a nevýrazně přerušen v letech 1565—70. Pak frekvence humanistické literatury opět rychle stoupá až do posledních let vlády Rudolfa II., kdy dosahuje vrcholu. Z dochovaných spisů tohoto zaměření byl největší počet vydán r. 1607 (celkem 117), pak následuje v pořadí rok 1612, z něhož známe 111 samostatných humanistických děl. V letech 1613—18 se již projevuje určitý pokles. Není to proto, že do tohoto období spadá rok počátku českého povstání — vždyť

právě v tomto roce byla humanistická tvorba z celého šestiletého období nejrozsáhlejší (90 samostatných jednotek), kdežto účinky povstání se projeví až v následujícím dvouletí 1619 — 20. Je tedy zřejmé, že úpadek latinského humanismu, který dovršila Bílá hora, se aspoň kvantitativně projevil již v předchozím období. Nechceme samozřejmě přeceňovat význam tohoto statistického zjištění. I kdybychom však nepřihlíželi k patrnému rozdílu v počtu vydaných spisů a konstatovali vyrovnanost v obou obdobích, mělo by i toto zjištění ve srovnání s rychlým a téměř nepřerušným vzestupem, trvajícím po tři čtvrtstoletí, značný dosah: prozrazovalo by totiž, že již v předbělohorské době působily příčiny, které prudký rozvoj naší humanistické literatury zastavily.

Zbývá ještě zmínit se o celkovém rozsahu naší humanistické produkce v latinském jazyce. Z období 1517—1620, zahrnujícího přibližně jedno století, známe 2920 spisů. Přitom zůstává stranou doba největšího rozkvětu za vlády krále Vladislava a samozřejmě také období úpadku po Bílé hoře, kdy humanismus působil většinou již jen formálně. Dále nejsou vzaty v úvahu latinské prozaické spisy těch autorů, kteří nepsali verše; zde ovšem nejde vždy o spisy typicky humanistické. Konečně je nutno uvážit, že původní rozsah latinské humanistické produkce vysoko převyšoval počet dochovaných děl. Na značné ztráty humanistických tisků během tří staletí můžeme usuzovat z toho, že se dochovaly namnoze unikátně, ač jistě vycházely ve velkém počtu, úměrném nákladu na sazbu, a také z toho, že při nálezech náhodně vytvořených souborů většího počtu spisů bohemikálního charakteru patří zpravidla polovina i více tisků mezi dosud neznámé (srov. *LF* 1957, str. 83, 211). Z toho vyplývá, že se nám dochovala sotva polovina původního počtu latinských bohemikálních knih. U rukopisů byly ztráty jistě ještě větší, protože rukopisy měly již při vzniku většinou unikátní povahu — málo humanistických spisů bylo totiž několikrát opisováno. Náznorně to vidíme na příkladu dochování veršované korespondence Hodějovského družiny: Zachovalo se všech pět tištěných svazků, ale z 28 svazků rukopisů se zachovaly pouze dva, z nichž je úplný jen jeden. Nechybíme proto, odhadneme-li původní rozsah humanistické tvorby za uvedené nejproduktivnější století na šest až osm tisíc děl. Přičteme-li bohemikální latinské práce prozaické, můžeme snadno mluvit o desíti tisících spisů. Byla tedy latinská produkce počtem spisů bohatší než soudobá produkce česká, o jejímž rozsahu si můžeme učinit částečnou představu z dosud vydaných svazků *Knihopisu*. Jestliže považujeme v oblasti latinského

písemnictví za jednotku nikoli typografický celek, nýbrž podíl jednoho autora na typograficky samostatné publikaci, pak je nutno uvedené údaje mnohonásobně zvětšit, protože značnou část tištěných humanistických prací tvořily sborníky příspěvků různých autorů, jejichž počet v jediné publikaci dosahoval až padesáti. Z tohoto velkého počtu jednotek a složitosti autorských vztahů vznikají pro bibliografické zachycení a zpracování naší humanistické literatury značné potíže.

Zkoumané období náleží kalendářně ke dvěma stoletím, šestnáctému a sedmnáctému. Za více než osm desetiletí 16. stol. bylo podle dosavadních zjištění vydáno méně spisů (1448) než za pouhá dvě desetiletí ve století 17. (1472). I z tohoto zjištění je vidět vzrůst produkce ve vymezené literární oblasti.

Závěry vyplývající z tohoto článku se samozřejmě týkají pouze kvantitativní stránky latinského humanistického písemnictví a ani v tomto směru není možné považovat je za neměnné. Nepočítáme však s tím, že se v důsledku dalších nálezů vzájemný poměr kvantitativního zastoupení literární produkce v jednotlivých obdobích výrazně změní.

J. HEJNIC a J. MARTÍNEK

RÉSUMÉ

De numero librorum Latinorum in Bohemia et Moravia diversis humanioris saeculi temporibus editorum

Voluminum Latinam aut Graecam Bohemorum et Moravorum poesin continentium numerus quo modo tempore procedente creverit quamque celeriter ipso belli triginta annorum initio conciderit, ex tabella et designatione, quas ex conquisita per multos annos materia confectas commentationi nostrae inseruimus, cognoscere licet. Hoc tamen animadvertat benevolus lector annorum seriem per sexennia ab anno demum 1517 usque ad annum 1630 esse productam neglecta prorsus elegantissima illa humanitate, quae Vladislai regis temporibus (1471—1516) floruit. Neque enim omnia aureae illius renascentium litterarum aetatis opera certis temporum terminis definire possumus, siquidem nonnulla eorum altero demum saeculi sexti decimi dimidio in lucem prodierunt non adscripto tempore, quo auctoris incudem reliquissent. At contra posterioris humanitatis, quam nostra respicit tabella, libri Latini eodem fere tempore, quo scripti sunt, prelum subire solebant, quocirca ex voluminum singulis annis editorum multitudine profectum et incrementa renascentium litterarum iure quodam aestimare possumus. Tria omnino milia voluminum memorato temporis spatio (hoc est annis 1517—1630) manu scriptorum aut arte typographica excursorum possidemus multo tamen pluribus libris — ut ex certis indicibus colligimus — iniuria temporum deperditis. Quae cum ita sint, voluminum renatas Bohemorum et Moravorum litteras continentium numerum haud inferiorem decem milibus fuisse coniectura probabili consequimur.

Ke knihovně Sixta z Ottersdorfu

Sixt z Ottersdorfu se obvykle pokládá za jednoho z čelných představitelů stavovské opozice, jejíž odpor proti habsburskému absolutismu vyvrcholil protikrálovskou vzpourou r. 1547. Dokladem pro tento názor byla především jeho *Akta aneb knihy památné*, jež vznikly po stavovském odporu jako rozhořčená, i když jen rukopisně tradovaná odpověď na Ferdinandova *Akta těch všech věcí* z roku 1547, jimiž se král snažil svrhnout odpovědnost za tehdejší události na své stavovské odpůrce.¹⁾ Na základě Sixtových vpisů do konvolutu knihovny pražského Národního muzea, sign. 63 F 23, bylo možno soudit, že Sixt z Ottersdorfu náležel k protikrálovské opozici alespoň již r. 1546.²⁾ Zda mezi odpůrce královského absolutismu patřil před tímto datem, nedalo se dosud říci s jistotou, neboť jeho poměrně dobré a četné styky s literárními i politickými stoupenici opačného směru bránily pronést v té věci bezpečný závěr.³⁾ V tomto směru lze nyní postoupit poněkud dále.

Při heuristické práci k Rukověti humanistického písemnictví dostal se mi do rukou konvolut pražské Univerzitní knihovny, sign. 54 C 38. Základní tisk tvoří Zřízení zemská, vytištěná na Starém Městě Pražském u Pavla Severýna r. 1530 (= *Knihopis*, č. 2445), přívazek č. 1 pak Tytulář Bričcího z Licka (= *Knihopis*, č. 1342). Konvolut je vázán v tmavohnědé původní, dnes již poněkud otřelé, kožené vazbě na dřevěných deskách. Na přední desce je nahoře vyražen nadpis gotickou minuskulí „Zrzzenij Zemská“, pod tím je letopočet „1537“ a dole nadpis „Tytularz“. Jestliže oba nadpisy lze bezpečně interpretovat jako označení obsahu našeho konvolutu, nelze to říci o letopočtu. Zřízení zemská vyšla totiž r. 1530, Tytulář r. 1534. Letopočet je proto třeba chápat jako termín, kdy dal konvolut jeho majitel svázat. Jméno bychom se s největší pravděpodobností dověděli již z některého z četných přípisů na předním přidešti, ale bohužel pozdější majitel konvolutu, známý syndik a sběratel Tomáš Putzlacher, přelepil téměř celé přední přidešti svými exlibris. A tak, ptáme-li se na prvotního majitele, jsme odkázáni pouze na bohaté rukopisné přípisky, jež doprovázejí oba dva tisky našeho konvolutu. Období třicátých a čtyřicátých let 16. století, k němuž se datované přípisky vztahují, charakteristické rysy písma i politická koncepcí četných poznámek nás nenechává na pochybách, že glosátorem a původním majitelem tohoto konvolutu nebyl nikdo jiný nežli Sixt z Ottersdorfu.⁴⁾

Další přesvědčivý, i když nepřímý, důkaz o Sixtově vlastnictví

podává obsah dvou přípisů. V jednom (Zřízení zemská, fol. D 5b) čteme u jména Albrechta Šlika z Holejče: *1537 fuga sibiit consuluit in expeditione Turcica deserens omnes ex exercitu Christianorum foedissime una cum Cocianero proditore etc. Punitus a Deo ob tyrannidem, quam in Kozlanenses et Ra(conenses) exercuit crudelissime et iniustissime*. Neslavný útek z bitvy,⁵⁾ který působil Albrechtu Šlikovi dlouhou dobu mnoho nepřijemností,⁶⁾ se zde vykládá jako boží trest za krutý a nespravedlivý postup vůči Kozlanským a Rakovnickým. Jak Kozlany, tak i Rakovník byla v první polovině 16. století poddanská města, jež byla spravována křivoklátskou vrchností. Spory byly ovšem časté a jeden z takových sporů probíhal právě v polovině třicátých let, kdy držel křivoklátské panství v zástavě pan Albrecht Šlik. Napětí mezi oběma stranami vyvrcholilo r. 1537,⁷⁾ když Šlik chtěl za každou cenu (podle Sixta *crudelissime et iniustissime*) a co nejrychleji spor skoncovat ve svůj prospěch, poněvadž zatím bylo výrokem komorního soudu křivoklátské panství přiřčeno Ladislavu Popelovi z Lobkovic, který také ihned výplatu panství provedl.⁸⁾ Celý tento, v tehdejší době všední příklad nepřátelství mezi měšťany a šlechtou, je pro nás zajímavý především poněkud za vlasly přitazeným výkladem Šlikova neúspěchu v turecké válce jakožto božího trestu za násilný postup v čistě lokální záležitosti — ve sporu s Kozlanskými a Rakovnickými. Na tuto interpretaci sotva připadl někdo jiný než ten, jehož se událost blíže dotýkala. V Sixtově případě tomu tak bylo, neboť pocházel z Rakovníka a s rodným městem jej pojilo trvalé přátelství.⁹⁾

Druhý přípis je stručnější, ale snad ještě průkaznější než záznam o nelidském postupu Albrechta Šlika. V Tytuláři, fol. F 3a, čteme pod vytištěnými jmény rytířů v odstavci „Tytulové stavu rytířského a vládyk království Českého“ připsáno jméno *Ambrož z Ottersdorfu*: z mnoha osob, povýšených do rytířského stavu po roce 1534, kdy Tytulář vyšel, je tedy připsáno pouze jméno Sixtova nevlastního bratra Ambrože, což současně nepřímě dosvědčuje někdejší Sixtovo vlastnictví; oba nevlastní bratři žili totiž v dobrých osobních stycích.¹⁰⁾

Sixtovy rukopisné glosy mají v podstatě dvojí charakter: jednak si všímají obou tisků po stránce obsahové, jednak jednotlivá tištěná data doplňují kratšími údaji, jež mají ryze osobní a často i politický charakter. Kdežto k Zřízením zemským jsou většinou připojeny glosy naznačující stručný obsah jednotlivých odstavců, poskytoval Tytulář, v němž byla uvedena jména osob z panského a rytířského stavu, jak je na základě berních příznání sestavil

M. Brikoš z Lieka, mnoho příležitostí k připsům o osobních osudech nebo politické orientaci té které osoby. Všimneme si zde blíže především těch, jež mají význam pro poznání Sixtových názorů.

Sixtovy charakteristiky se téměř vždy liší od toho, co nám podávají tehdejší oficiální prameny. Tak např. Prokop Lupáč charakterizoval ve své Ephemeridě z roku 1584 (k 8. I.) pana Jindřicha Berku z Dubé, nejvyššího hejtmána království Českého, narážející na jeho literární zásluhy, horatiovským (Carm. IV 8, 28) *dignum laude virum Musa vetat mori*, ale Sixt jej hodnotil jako králova stoupence z mravního hlediska, a ovšem mnohem přísněji (fol. D 3b): *Sabbatho post Epiphanie (= 8. I.) 1541 užravše se haněl se s kurvama a tak právem proto hrdla dal a scepeněti ráčil a protože jeho kurvy nejvíce lito(va)ly a plakaly, dobří z toho potěšení měli¹¹⁾*.

K jménu královského prokurátora Jana Boreň ze Lhoty připsal Sixt pro jeho nemístnou horlivost v králových službách (fol. L 4a): *Impudentiss(imus) rabula nihil frontis habens, sed temerarie agit omnia. 1540 zcepeněl*. Boreň zemřel začátkem prosince 1540¹²⁾. Jako svého „věrného služebníka“ jej král odměňoval od roku 1530¹³⁾ a jeho prokurátorskou horlivost, o níž mluví Sixt, podporoval podíly na majetku, který vysoudil v královských službách.¹⁴⁾

Zvláště prudkou invektivu si vysloužil jiný oddaný služebník Ferdinanda I., pan Radslav Beřkovský z Šebířova. U jeho jména, mřížovaného vodorovnými a příčnými čarami, připsal Sixt tato slova (fol. P 3a): *Apostata et persecutor veritatis. Deleatur memoria eius, is n(empe) causa extitit multorum malorum et tumultuum in regno Boemie. 1537 z božího dopuštění v Gratzu šlakem jest poražen tak, že skoro náhle jest scepeněl¹⁵⁾ Dominus n(empe) infatuavit et digno praemio prosecutus est... Ecce p(ri) cum semper alias, tum maxime hic debent erudiri, quod lento gradu ad vindictam procedit divina ira, at tandem tarditate supplicii gravitate digne recompletur¹⁶⁾*. Jen o málo lepší byly podle Sixta poslední chvíle života, jež prožil jiný dlouholetý Ferdinandův stoupenec, Wolfart Planknar z Kynšperku,¹⁷⁾ podkomoří království Českého (fol. Q 1b): *Umřel náhle v neděli s(vatého) Ducha (= 25. 5.) a tak nalezen umrlý ležecí v komoře 1539. A opět jiného králova přívržence,¹⁸⁾ Častolara z Dlouhé Vsi a na Kotouni, podle Sixta (fol. H 1a) *zabil hrom post Margarethae (= 14. 7.) anno 1539*.*

Všechny uvedené glosy svědčí jednoznačně o tom, že Sixt z Ottersdorfu náležel již koncem třicátých let 16. století do řad protikrálovské stavovské opozice, která shromažďovala a rozšiřovala prodigia o „božích trestech“, jimiž prý byli stíháni král a jeho stoupeneci,

jako jeden z prostředků protikrálovského boje. Že se v tomto směru Sixt neomezil pouze na královy rádece, nýbrž neváhal zaznamenat i doklady mířící přímo proti králi, o tom svědčí přípisy u jmen Václava staršího Šárovice z Šárova a Ondřeje z Suneku.

R. 1538 vzbudila velký rozruch poprava Václava staršího Šárovice, který byl jako zemský škůdce stat na Hradčanském náměstí.¹⁹⁾ K jeho jménu Sixt připsal (fol. Q 43): *1538 hora 17. ff V. die, Valentini (= 14. 2.) stat jest a jda na smrt pravil, že nevinně to trpí a což jest mluvil, že to jest pravda a na tom že umírá a že však to králi přičítá jako jim, kteří(ž)to jej předkem o statek, nyní také i o hrdlo bez slyšení... připravili*. Ostří tohoto zápisu je namířeno nejen proti zemským soudcům, nýbrž i proti králově nespravedlnosti, neboť poprava se konala za jeho přítomnosti. Druhý doklad se týká Ondřeje Ungnada. Je známo,²⁰⁾ že Ungnad byl za svůj přestup od katolické církve k podobojím od Ferdinanda I. vykázán od dvora a vypověděn z Čech a dědičných zemí s výhradou pobytu na vlastních statecích. Sixt o této události zapsal (fol. E 3b—E 4a): *Anno 1539 post pascha král Ferdinandus rozkázal, aby jeho dvoru prázdnen byl z příčiny té, že on jakožto člověk dobrý a křesťanský k víře a straně naší pod obojí zpusobu v kolleji Veliké se jest přiznal a za to, aby přijat byl, žádal. Ale pan Ungnod to jesti mile snesl a jakožto pán křesťanský s naší...²¹⁾ Glosa podává dobrý doklad o tom, že Sixt byl v třicátých letech a na počátku čtyřicátých let 16. století přesvědčený a dosti nesnášenlivý kališník,²²⁾ jemuž vlastní zelotismus neprekážel kritizovat tutéž vlastnost u katolicky smýšlejícího Ferdinanda I. a jeho stoupenců.*

Zajímavé je sledovat politické ostří Sixtových přípisů z časového hlediska. Nejstarší datované glosy Sixt vepsal již r. 1535, krátce po vydání „Tytuláře“; jde však o přípisy, jež mají pouze suchý kronikářský charakter bez hlubší politické tendence.²³⁾ Právě tak tomu bylo i r. 1536.²⁴⁾ Teprve r. 1537 dal Sixt v několika vpisících najevo své politické smýšlení,²⁵⁾ jež pak v přípisech z let 1538—40 projevoval poměrně často.²⁶⁾ Z roku 1541 je však doložena již jen jediná — a v našem konvolutu časově poslední — Sixtova politicky zaměřená glosa,²⁷⁾ ačkoli je možno bezpečně říci, že Sixt užíval konvolutu ještě r. 1547 a později.²⁸⁾

Tato fakta si žádají bližší pozornosti. Že Sixt začal vpisovat politicky zaměřené glosy až roku 1537 a nikoli již v letech 1535—36, nesouviselo pravděpodobně s jeho politickou orientací; spíše šlo o projev opatrnosti; jistě nevpisoval úmyslně do „Tytuláře“ nic, co by jej mohlo při zamýšlené vazbě konvolutu jakkoli kompromi-

tovat. Podle letopočtu, vyraženého na přední desce našeho konvolutu, došlo k ní až r. 1537. A skutečně téhož roku — zřejmě po vazbě — začal Sixt čím dále, tím častěji svěřovat „Tytuláři“ své intimní názory na královské rádce. Z jeho glos vyplývá docela jasně, že stál alespoň již r. 1537 na straně stavovské, především měšťanské opozice proti Ferdinandovi I., opozice, která byla právě v druhé polovině třicátých let velice aktivní.²⁹⁾ Naproti tomu Sixtovi odmlku, již v tomto směru můžeme sledovat asi od počátku čtyřicátých let, je třeba s velkou pravděpodobností vyložit poněkud jinak. Jde o dobu, jež přinesla Sixtovi povýšení a znamenala pro něho těsnější sblížení s královskou stranou.³⁰⁾ Do jaké míry to bylo sblížení opravdové a upřímné, nelze bezpečně rozhodnout. Jisté však je, že tento poměr byl po vnitřní stránce otřesen a téměř úplně zlomen již r. 1546 a že hlavní zásluhu na této změně měl Matouš Collinus.³¹⁾ Někdejší odpor k habsburskému absolutismu a jeho přísluhovačům, jak jej Sixt pocítoval v třicátých letech a pozoroval i později,³²⁾ dostal tak nové podněty, jejichž myšlenkové pozadí vystupuje nejlépe z jeho přípisů v konvolutu pražského Národního muzea, sign. 63 F 23.³³⁾ Všem těmto názorům dal ovšem Sixt dokonalou literární formu teprve po událostech z roku 1547 v svých „Knihách památných“.

J. HEJNIC

POZNÁMKY

¹⁾ Jaroslav Vlček, *Dějiny české literatury* I², Praha 1960, str. 333 až 335; *Dějiny české literatury* I, Praha (ČSAV) 1959, str. 329. — O ohlasu Ferdinandových „Akt“ v humanistické družině Jana st. Hodějovského srv. Josef Hejnic, *Dva humanisté v roce 1547. Rozpravy ČSAV*, řada společenských věd 67, 1957, seš. 7, str. 32.

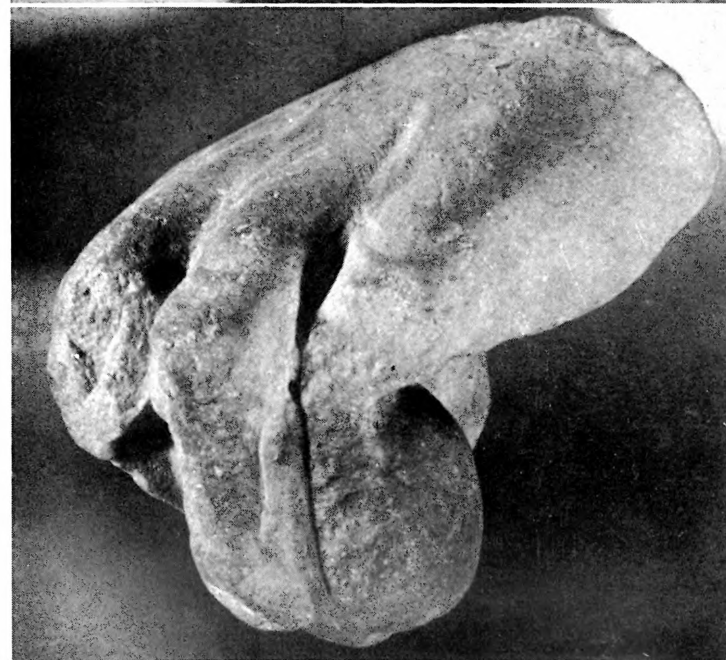
²⁾ J. Hejnic, O několika tiscích z knihovny Sixta z Ottersdorfu, *LF* 8, 1960, str. 141—144, 280—85 a *LF* 9, 1961, str. 109—112.

³⁾ J. Hejnic, Dvě poznámky o Sixtovi z Ottersdorfu, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 69, 1961, str. 140—146, zvl. str. 144n.

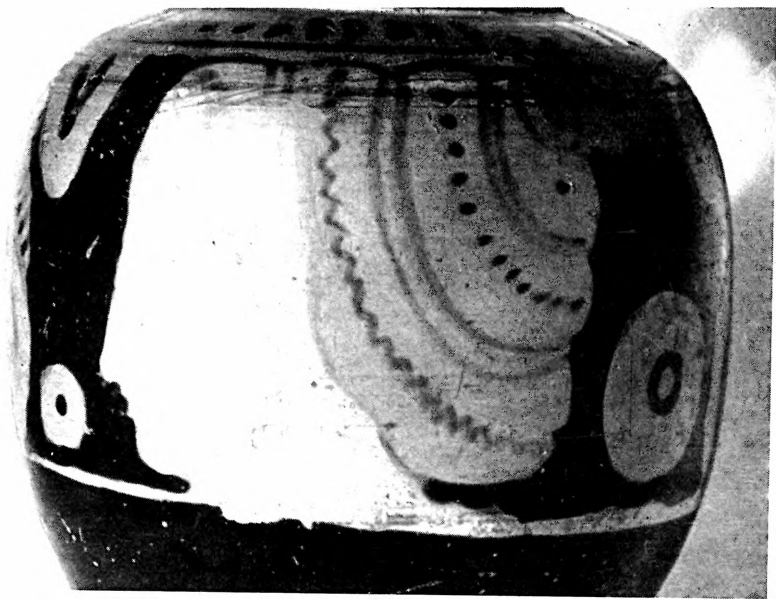
⁴⁾ Zcela bezpečně tento závěr dokazuje srovnání písma s písmem vpisků v konvolutu knihovny pražského Národního muzea, sign. 63 F 23; srv. J. Hejnic, *LF* 8, 1960, str. 143 a 280—285. — Konvolut pražské UK, sign. 54 C 38, měl v rukou již Ferd. Tadra, který glosu o popravě Václava st. Šárovice užil v svém článku v *ČČM* 62, 1888, str. 278, aniž však rozpoznal autora přípisů; zmiňuje se pouze (l. c.) o *neznámém majiteli knihy této...*

⁵⁾ Bližší podrobnosti líčí V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy* XI, Praha 1897, str. 174.

⁶⁾ Podle slov Břežanových (Třeboň StA: Fam. Schlick) proti nařčení, že se choval nestatečně, Albrecht Šlik *svú Apologii a obranu takměř na dvě arších sepsati dal a králi... podal*. Ferdinand I. jej vskutku rehabilitoval, ale již následujícího roku (10. 8. 1538) musil psát nejvyššímu hofmistru

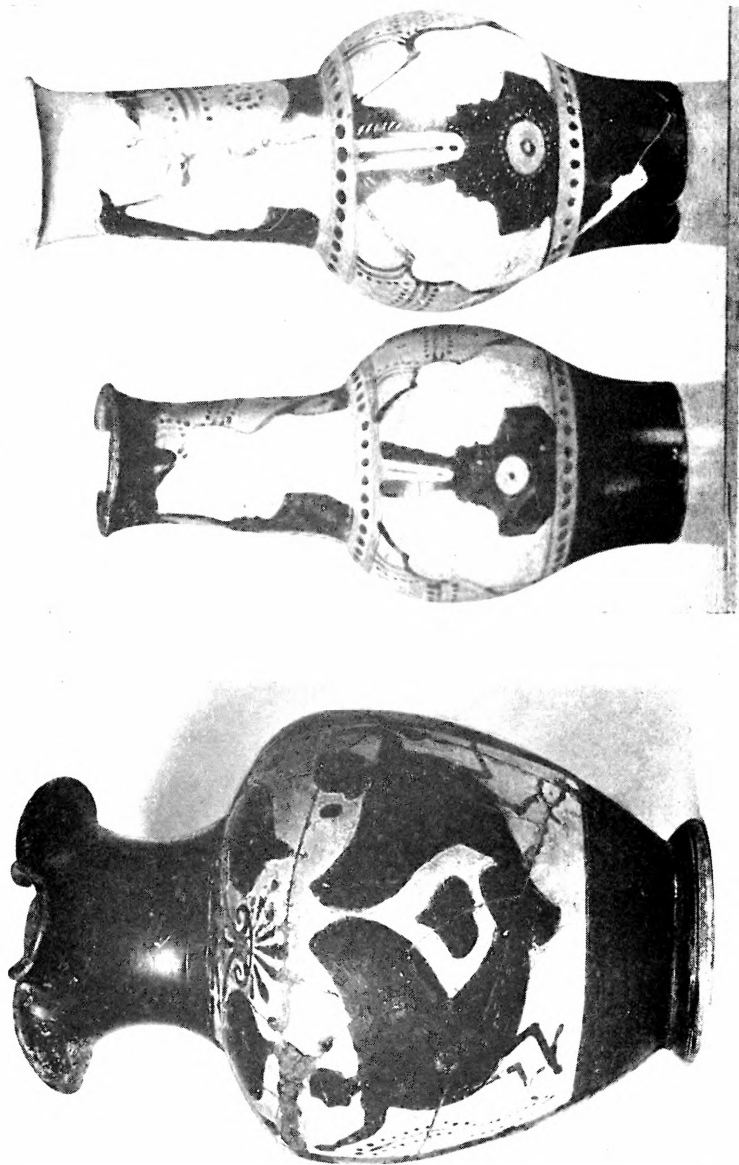
Frel, Ruka lysippovského Hérakla

del Chiaro, Čtyři etruské nádoby, tab. I

del Chiaro, Čtyři etruské nádoby, tab. II

Frel, Etruské malované vázy

Zdislavu Berkovi z Dubé, aby trestal osoby z panského a rytířského stavu i ženského pohlaví, které přes královský výnos zlehčují Albrechta Šlika pro jeho odtážení ze země slovenské (Praha SÚA: RG 20, fol. 12a—b) a celou věcí se král musel zabývat se zemskými soudci znovu 30. 1. 1540 (Cheb OA: Fasc. 629 — Schlick 9/2, č. 269).

⁷⁾ Doklady o tom jsou v registrech královské kanceláře (Praha SÚA: RG 16, str. 93, 114 a 107), vesměs z první poloviny roku 1537. Bližší okolnosti, jež vedly k Šlikovu protiprávnímu postupu, uvádí V. Kočka, *Dějiny Rakovnícka*. Rakovník 1936, str. 46—47.

⁸⁾ Praha SÚA: RG 16, str. 137, 167 a 261, vesměs z druhé poloviny roku 1537 a z počátku roku 1538.

⁹⁾ O tom J. Hejnic, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 69, 1961, str. 140—144

¹⁰⁾ Srv. J. Hejnic, O Ambrožovi z Ottersdorfu, *LF* 84, 1961, str. 297n.

¹¹⁾ Tato zpráva vysvětluje kolísání v datu úmrtí: Lupáč a Sixt se shodují na 8. 1., ale na náhrobním kamenu Jindřicha Berky z Dubé (srv. J. Hejnic, *Sborník Národního musea v Praze*, řada A — Historie, sv. 13, 1959, č. 4, str. 164n.) je datum 9. 1. 1541: Jindřich Berka pravděpodobně zemřel při hýření v noci ze soboty 8. na neděli 9. ledna 1541. — Ve výše uvedeném pojednání jsou podrobnější zprávy o politické orientaci Jindřicha Berky z Dubé.

¹²⁾ Srov. Praha SÚA: RG 15, fol. 396a—b z 11. 12. 1540, kde se mluví o tom, že Jan Boreň zemřel před několika dny.

¹³⁾ Praha SÚA: RG 5, fol. 50b—51a (zápis na vsi Debrno a Minice 8. 4. 1530), fol. 140a—141b, srov. RG 9, fol. 313a—314a (výplata Nauměřic, Volovic a Lešan 28. 2. 1534), RG 5, fol. 200a—b (přípis 250 kop gr. č. na Minice, Debrno a Lešany 20. 7. 1537), fol. 283a—b (výplata Veltrus 28. 1. 1540).

¹⁴⁾ Srov. Praha SÚA: RG 16, str. 195 z 30. 9. 1537.

¹⁵⁾ O bližších okolnostech mluví Ferd. Hrejša, *Dějiny křesťanství v Československu V*, Praha 1948, str. 84.

¹⁶⁾ O tom, že Sixt vskutku provázal pana Radslava Beřkovského nenávisť stejně důslednou, jako byl podle jeho názoru boží hněv, svědčí fakt, že neváhal Radslavovo jméno zamřížovat i v Zřízení zemském (fol. D 6a) a připsat i tam: *Veritatis Christianae acerrimus hostis et apostata nequiss(imus) ac impiissimus, qui sublatus est e memoria viventium in eternum 1537*. Srov. níže, pozn. 22. — O králově přízni k Radslavu Beřkovskému je mnoho dokladů v registrech královské kanceláře, a to již od roku 1527, srov. Praha SÚA: RG 3, str. 74—76 (z 30. 11. 1527), str. 297—99 a 356—58 (obojí z roku 1530), aj.

¹⁷⁾ Wolfart Planknar z Kynšperku, podkomoří království Českého od roku 1531 (Praha SÚA: RG 8, fol. 42b—44b), patřil k nejbližšímu okolí Ferdinanda I. již od prvních let jeho vlády v Čechách (Praha SÚA: RKP 2383, fol. 151b—155b z 19. 7. 1529).

¹⁸⁾ O jeho politické orientaci mluví nejlépe Sixtův přípis: *Regius*.

¹⁹⁾ Srov. Ferd. Tadra, Václav starší Šárovec z Šárova, odpovědník zemský, jeho soud a věznění v Sasku (1530—1535), *ČCM* 62, 1888, str. 255—278; V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy XI*, Praha 1897, str. 177n.

²⁰⁾ Ferd. Hrejša, *Dějiny křesťanství v Československu V*, Praha 1948, str. 84.

²¹⁾ Spodní část listu je odstřižena (již od Sixta ?), takže text tohoto zápisu je kusý.

²²⁾ Srov. i jeho výpady proti Radslavu Beřkovskému (*apostata nequissimus et impiissimus*), který přešel od podobojích ke katolickému vyznání.

²³⁾ Jde vesměs o data úmrtí, připisovaná bez dalšího komentáře např. k jménu Jindřicha Štastného z Valdštejna (D 4a), Zdeňka Lva z Rožmitálu (F 2a), Jana Smrčky z Mnichu (K 4b), Jana Kozla z Pokštejna (K 4b), Martina z Drastu (N 3a) a Václava Benedy z Nečtin a na Břežanech (Q 2a).

²⁴⁾ Datum úmrtí u jména Kryzostoma Hlavsy z Liboslavě (M 4b).

²⁵⁾ Takový charakter mají zápisy týkající se Jana Kauče z Kauče (K 4b), Jana z Písnice (L 1b), Radslava Beřkovského z Šebířova a Albrechta Šlika z Holejče (o obou výše, str. 99 a 100 n.).

²⁶⁾ Výše, str. 100—101.

²⁷⁾ Mluví se v ní o Jindřichu Berkovi z Dubé, viz výše, str. 100.

²⁸⁾ Na fol. M 3a připsal Sixt o popravě Jakuba Fikara z Vratu na „Krvavém“ sněmu r. 1547: *Hofrychtýř království Českého factus anno 1538 z rozkázání královského stat sám čtvrtý 1547 v pondělí die Bartholomei.* — Výše, str. 99 (připis jména Ambrože z Ottersdorfu z roku 1550).

²⁹⁾ Srov. o tom *Přehled československých dějin I*, Praha 1958, str. 321.

³⁰⁾ Srov. Jos. Teige, *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, Praha 1918, str. 6 (úvod); Jos. Hejnic, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 69, 1961, str. 144n; Jos. Janáček, *Dějiny a současnost* 5 (1963), č. VI. str. 17 n.

³¹⁾ J. Hejnic, *LF* 82, 1960, str. 281—83.

³²⁾ Svědčí o tom vlastní text Sixtův v *Knihách památných II*, str. 17n. (vydání Teigova).

³³⁾ Rozbor Sixtových glos v tomto konvolutu je podán v *LF* 82, 1960, str. 280—285.

RÉSUMÉ

De Sixti ab Ottersdorf libro nuper reperto

Ad libros, qui in bibliotheca Sixti ab Ottersdorf olim continebantur (cf. J. Hejnic, *Listy filologické* 83, 1960, pp. 141—44, 280—85 et 84, 1961, pp. 109—12), palaeotypus quoque adnumerandus est, qui nunc 54 C 38 signatus in bibliotheca Universitatis Pragensis asservatur. Quem Sixtus ab Ottersdorf miro quodam amore amplexus est atque multis annotationibus manu scriptis adornavit, quae viri praestantissimi sententias de Ferdinando I. rege et consiliariis regis acerbissimas ac inimicissimas proferunt. Plurimae autem annotationes inde ab anno 1537 usque ad annum 1540 a Sixto ab Ottersdorf in librum supra nominatum illatae sunt.

Citátová nedorozumění

Že některá místa v antických autorech je možno interpretovat různým způsobem, je známo. Ten či onen způsob výkladu bývá podmíněn např. dobovým literárním vkusem, jak jsem před časem naznačila při rozboru sporného paragrafu III 6 v zákonech dvanácti desk.¹⁾ Může být důsledkem dobové situace na příslušném úseku společenského života, jak jsem se toho dotkla v rozboru Plutarchovy zprávy o domnělém rozdmýchávání sporů mezi otroky na statku Catonově.²⁾ Samozřejmě může být vykladačovo pojetí usměrněno i jeho světovým názorem nebo některou z jeho oblíbených představ. Ve všech třech (i jiných) případech nebezpečí omylu stoupá, je-li interpretované místo vnímáno izolovaně.

Výrazné příklady třetího způsobu jsem našla v citátech u Komenského. Uvádím tři obzvláště poučné.

V úvahách o Ciceronově poměru k lyrikům, spec. k současně římské moderně, se často uvádí jeho výrok zachovaný jako zlomek u Seneky (list 49, 5), že i kdyby se mu věk zdvojnásobil, neměl by kdy čist lyrické básníky: *negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus, quo legat lyricos.* Jak Seneka místu (snad ze ztraceného dialogu Hortensius) rozuměl, je jasné ze souvislosti: předesílá mu malou *indignatio* nad těmi, kteří v životě tak krátkém, nepostačujícím ani na věci nezbytné, věnují většinu času věcem zbytečným, *indignor aliquos ex hoc tempore, quod sufficere ne ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissime fuerit, in supervacua maiorem partem erogare.* Kvalifikuje tedy četbu lyriků jako zbytečnost; s tím souhlasí jeho glosa následující bezprostředně za zlomkem, i když je textově nejistá: *eodem loco conloco dialecticos: tristius inepti sunt.*³⁾ Ale podstatně jinak rozuměl místu Komenský. Je to v Pampaedii, na místě, kde rozvíjí svou oblíbenou myšlenku o přílišném a nezvládnutelném množství knih: (*libri*) *numero infiniti, legi omnes non possunt... Nam si suá jam aetate Cicero de Poëtarum libris adeò multiplicatis questus est, ut vel ad Lyricorum Poëtarum lectionem vitam sibi suffecturam, tametsi duplicaretur, negaret: quid nos de seculo nostro, ubi et tot Poëtae Latini, iique optimi (quos Cicero nondum viderat) Virgilius, Horatius, Ovidius, Claudianus etc. accesserunt, et Historicorum, Philosophorum, Medicorum, Jurisconsultorum, Theologorum etc. Scriptorum tanta diluvia? ut si cui mille anni dentur, non millesimam Bibliothecarum partem exhaustur quaeat* (XIII p. 170b sec. Čyževskij). Od této potopy knih chtěl učitel národů lidstvu odpomoci jednak pansofií, jednak plánem na pořizování

excerpt a výtahů, pro budoucnost pak — aby už nepřibývalo knih zbytečných nebo špatných — navrhoval ustavit osvěcený cenzurní sbor. V době, kdy psal Pampaedii, spatřoval v nadměrném užívání citátů projev malodušnosti nebo ješitnosti (*pusillanimitas, jactantia* VI 18, 3), a užíval jich zde skutečně zřídka. V daném případě vystihuje Ciceronovu myšlenku interpretace Senekova.

Při rozbořech Vergiliova poměru k jeho „vzoru“ Homérovi se často uvádí okřídlené rčení, údajně básníkovy, že je lehčí vyrvat Herkulovi kyj než Homérovi verš. Je to citát z životopisu Donátova (který jej převzal z Asconia Pediana): bylo prý Vergiliovi vytýkáno, *quod pleraque ab Homero sumpsisset: sed hoc ipsum crimen sic defendere adsuetum ait* (scil. Asconius): *cur non illi quoque eadem furta temptarent? verum intellecturos facilius esse Herculi clavam quam Homero versum subripere* (p. 740 H.). Onou *subreptio* je arci míněn převod homérského hexametru (včetně stylu a myšlenky) do latiny. Ale Komenský užil rčení v jiném smyslu, a to v jedné ze svých pansofických juvenilií, v Diatypósi II (Orthographia). Je zde opět vyložena jedna z jeho typických a základních myšlenek: vše, co se o veškerenstvu věci myslí a praví, má být uvedeno v jednu jedinou kompaktní soustavu, jejíž jednotlivé části se budou navzájem podmiňovat a z níž nelze nic ubrat, nemá-li se vše zhroutit nebo podstatně zkazit, *ut opus hoc Mundo sit simillimum, cui sine ruina, aut certe turpi hiatu, nihil subduci, nec sine monstrositate notabili quidquam apponi, aut transponi potest. Et quod olim Homero versum subtrahi posse impossibile creditum fuit, id de opere Pansophico meliori jure dicendum esse ut pateat* (kap. 19). Představa o nemožnosti „ukrást“ Homérovi verš zde přerostla v tezi, že z dokonale provedeného literárního díla (Iliady, Pansofie) nelze nic ubrat bez újmy celku; je to svým původem jedna z Aristotelových pouček o tragédii (Poet. 8, 1451a).

Mezi nejtemnější spisy „temného“ Tertulliána patří jeho polemika *Adversus Valentinianos*; teolog v ní svou svéráznou latínou spíše napadá než vykládá mystické orientální představy odpůrců. Mj. zde hovoří o valentinianském dělení lidí na *genus Choicum* (tj. terreum), *Animale et Spiritale*; prvé je potomstvem biblického bratrovraha Kaina, druhé zavražděného Abela, třetí Sétha. Potomstvo Abelovo má prý na vůli plnit příkázání nebo neplnit, a podle toho dojit spásy nebo nikoli; naopak potomci Séthovi dojdou spásy zcela jistě a Kainovi jí nedojdou nikdy, neboť — jak tvrdí Valentiniani — lidská přirozenost je nezměnitelná a nenapravitelná: *Choicum enim genus, id est malas animas nunquam capere salutaria.*

Immutabilem enim et irreformabilem naturam pronuntiaverunt (kap. 29). Poslední věta, je-li izolována, může mít arci i jiný smysl. A tak jí použil Komenský jako jednoho ze stavebních kamenů svého optimistického pojetí světa, který je živým obrazem svého neproměnného stvořitele: *si tam accurata sint naturae opera, ut ne locus quidem meliori fabricationi excogitandae sit relictus (quod fatetur Galenus lib. 6 de usu part. cap. 1)¹⁾ et si immutabilis est atque irreformabilis Naturae natura (quod testatur Tertullianus adversus Valent. cap. 29), quid erit natura, nisi viva imago ejus, in quo omnia prima et excellenter optima, immutabilia, et irreformabilia?* (Prodromus Pansophiae 77).

V uvedených partiích Komenský zřejmě nečerpal z citovaných autorů přímo, nýbrž z druhé či třetí ruky, popř. ze svých starších záznamů, ve kterých měl citáty bez kontextu — anebo ještě spíše ze své paměti. Nebylo by však spravedlivé přestat na kuriózním zjištění, že daná místa dobře nepochopil. Každý komeniolog ví, jak je těžké v jeho spisech rozeznat, kde končí citát a parafráze a kde začíná reminiscence nebo slohová výpůjčka; Komenského „allegace“ tvoří s textem organický celek a o tuto organičnost usiloval vědomě (Prodromus 102). V prvním z našich příkladů je už z citátu *locus communis*, v druhém a třetím je ho užito ve funkci gnómy. Že v gnómách a přenosných místech bývá smysl proti intenci jejich původce posunut, je známo. Komenskému nešlo o interpretaci starých autorů, nýbrž o pansofii, a pro formulování pansofických zásad užíval mj. i starých klasických formulací.

J. NOVÁKOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ Viz můj článek Směl být v starém Římě insolventní dlužník usmrčen? *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica* I 1960, str. 49nn.

²⁾ Sr. můj článek Litibus familia supersedeat. *Studia antiqua acad. Salač ... oblata*, Praha 1955, str. 90nn.

³⁾ Cituji podle vyd. Otto Hense, Lipsko 1914.

⁴⁾ Galénos je parafrázován adekvátně. Viz *Veškeré spisy J. A. Komenského*, sv. I, str. 367, pozn. 74.

De auctoritatibus non bene allegatis

Permultos antiquorum auctorum locos varie viri docti interpretantur. Sed et male interpretandi periculum incurritur, praesertim ubi locus extra plenum sermonis contextum tractatur. Quod saepissime in auctoritatibus allegandis usu venit. Sic e. g. secundum Donatum solitus est queri Vergilius facilius esse Herculi clavam quam Homero versum subripere; sed Iohannes Amos Comenius hoc ἀνέκδοτον alio detorsit, scil. Homero versum subripere impossibile esse nisi cum totius operis ruina aut certe turpi hiatu (Diatyp. II 19). — Apud Senecam negat Cicero, etiam si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus quo legat lyricos (Ep. 49,5), nam ille Ennii laudator poetas novos aversabatur; cui autem dicto Comenius aliam vim subiecit: tantum esse omne genus librorum diluvium, ut iam Ciceronis aetate ne poetarum quidem opera uni homini perlegi potuerint (Pampaedia XIII p. 170b). — Ut apud Tertullianum legitur, credebant Valentiniani posteros Cain nullo modo salvari posse, prolem vero Seth certo salutaria capere; immutabilem enim et irreformabilem esse naturam humanam (Adv. Val. 29). Hoc triste dogma ad laetius Comenius transtulit: tam accuratum scil. a Creatore mundum esse conditum, ut ne locus quidem meliori fabricationi excogitandae sit relictus (ut Galenus), naturaeque natura (secundum Tertullianum) immutabilis sit atque irreformabilis (Prodromus 77).

Quae trina interpretatio, quamvis per se erronea, obiter ex Comeniana philosophia nonnihil aperit: hunc mundum esse optimum; in optimo (i. e. pansophico) libro aliud alii ita esse superstruendum, ut nihil eximi queat; monstrosam librorum multitudinem minuendam, h. e. bonos tantum posthac imprimendos, veteres autem epitomandos esse et excerptendos. Ad quae lectori inculcanda non habuit necesse scrupulose antiquos interpretari, sed eorum dextre adhibere (ut ipse saepius) laconismos.

K Reiffenbergerově ódě na Komenského

Ke Komenského spisu *Sylloge quaestionum controversarum*, vydanému v Herbornu r. 1614, jsou připojeny verše jeho přítele Iusta Reiffenbergera, nadepsané *Sortilegia Lycophrontica*. Tento nadpis je v prvním svazku Veškerých spisů Komenského, vydaném J. Reberem a J. V. Novákem v Brně r. 1914, vyložen jako narážka na prorocké dílo alexandrijského tragika Lykofrona Ἀλεξάνδρου. Toto mínění převzala J. Nováková v článku „Óda o klarských bohyních“ (ZJKF 1964, 84). Pokuším se ukázat, že Reiffenberger mohl v uvedeném nadpise vyjádřit vztah také k jiné oblasti Lykofronovy literární činnosti.

Všimněme si, v jaké souvislosti se dovolává Lykofrona jiný současný humanista, vratislavský lékař Caspar Cunradus. Jeho básnická sbírka na počest profesorů basilejské university a na paměť lékařské promoce na této universitě r. 1604 má název *Lycophron* a ve věnovací básni se říká: *Ecce Lycophroniam vobis heic sisto Thaleiam*. Sbírká se skládá ze 30 básní, složených podle stejných zásad. Jako ukázkou uvádíme:

XIX.

IOANNES FRIDERICUS VVERDENBERGER
(Phil. ac Med. Doctor Basileae)

VENI, FRANGE NECIS VIRES, REDDE ROBUR

*Ian-Friderice, medeliferae lux fulgida divae,
quem succo Aesculapius nutrit ante suo,
ecce pharetratum morborum cuspide Lethum
ut tumet et strato corpore triste furit!*

*Surge, VENI, VIRES NECIS appage (!) FRANGE vetusque
prostratis ROBUR REDDE valente manu!
Sic medicus tota merito celebrabere in urbe:
sed quid? ubique tuae iam viget artis epos.*

Slova *Veni... robur* jsou přesmyčkou (anagramem) z Werdenbergerova jména. Verše, které následují, vykládají smysl této přesmyčky ve vztahu k Werdenbergerovi.

Je otázka, v čem je možno spatřovat podobnost mezi touto Cunradovou skladbou a Reiffenbergerovou básní, otištěnou se spisy Komenského (*Korrespondence*, vyd. J. Kvačala, 1902, str. 235n; *Veškeré spisy* I, 1914, str. 46n) a částečně též ve zmíněném článku Novákové (ZJKF 1964, 84n). Společným rysem nejsou věštbý (*sortilegia*), nýbrž anagramatická forma. Žádná z Cunradových básní není označena jako proctví a mnohé by se tak vzhledem k svému obsahu označit ani nedaly. Naproti tomu můžeme poklá-

I bohové trpí

„Antická“ dramata Marijana Matkoviće

Do nedávna byla nová jugoslávská dramatická tvorba našim divákům a čtenářům téměř neznámá. Ve všeobecném povědomí utkvělo pouze jméno Miroslava Krleži, jehož díla už dávno zdomácněla na našich jevištích. V poslední době se k nám dostávají konečně i další autoři, mezi nimiž je i Krležův žák Marijan Matković.¹⁾

Není homo novus. Jugoslávské veřejnosti je dobře znám jako esejista, cestopisec, literární kritik a dramatik. Má za sebou hezkou řádku her. Je autorem dvou dramatických cyklů (ze zamýšleného třetího dosud vyšla jen jedna hra), z nichž první má název Hra okolo smrti, vznikl po dvacet let a obsahuje celkem deset her. Shodou okolností se nyní můžeme seznámit se dvěma hrami druhého cyklu příznačně nazvaného I bohové trpí²⁾ — s dramaty Herkules a Achillovo dědictví.³⁾

Drama Herkules přivádí na scénu známého řeckého hrdinu. Ne ovšem junáka, který ještě v kolébce zaškrtil dva hady a pak po celé Helladě konal chrabré a silácké kousky, ale starého člověka nad hrobem, obýčejného starce prolezlého reumatismem a trápeného všemožnými chorobami, který žije v nezáviděníhodném sousedství své mramorové sochy, do níž Řecko promítlo svůj sen o Herkulovi, svou legendu o jeho životě a jeho činech. Ale Herkules je již unaven, odmítá hrát dál svou úlohu. Nenávidí svůj celý život strávený ve lži, život, který mu byl ukraden již tehdy, když jeho otec Amfitryón z touhy po slávě prohlásil sebe za paroháče a svého vlastního syna za syna Diova. A tak chce aspoň na konci života vykonat opravdový čin. Vypraví se se svým otrokem Polyxem na pokornou cestu za všemi, které porazil a podrobil, aby si od nich vyprosil odpuštění, a za jediným člověkem na světě, kterému byl v celé své parádě k smíchu, za člověkem, v jehož očích byl sám sebou a ne svou legendou — za Eurytovou dcerou Iolou. Ale všechny jeho snahy se obrátí v trapné gesto a v pravý opak. Herkules není tvůrcem své legendy, je jen její obětí. Legendu o Herkulovi vytvořilo Řecko ve chvíli, kdy ji potřebovalo a strážci legendy reprezentovaní teď Herkulovou ženou Deianeirou a Herkulovým dvorem tuto legendu dovedou ochránit i proti Herkulovi. Herkulovi už zbývá jen život v bláznovské kazajce, kterou mu Deianeira ušila. Volí raději smrt, ale ani ta není jeho. Zatím co se vrhne do plamenů, aby Diovi ironicky sám přinesl oběť a poděkoval mu za dary své cesty, básníci,

dat jak Reiffenbergerovu skladbu, tak všechny básně v Cunradově Lykofrónu za typické anagramy, mající veškeré podstatné znaky tohoto literárního útvaru, zakládajícího se na tvoření přesmyček z osobních jmen (ZJKF 1965, 10—24). Také označení anagramů Lykofrónovým jménem je odůvodněno: Lykofrón patřil k nepřilíši početné skupině významných antických autorů, o nichž je doloženo, že anagramy psali (RE XIII 2323). Je však třeba rozhodnout, zda tato Lykofrónova činnost, jejíž výsledky se zachovaly jen v nepatrné míře, mohla být známa humanistům, kteří se nezabývali soustavně studiem klasické filologie, nýbrž těžili pouze z antické tradice pro svou literární činnost. Odpověď nacházíme přímo v tvorbě Cunradově, a to ve spise *Anagrammatismorum centuria (Olsnae Siles. . . . 1606, fol. A 2b): Antiquissimam autem anagrammatismorum esse originem . . . est certissimum. . . Hoc poetici lusus artificium . . . ab Hebraeis ad Graecos dein pervenisse multi probant ab exemplo Lycophronis poetae, anagrammatistae felicissimi, qui Hebraeas litteras caluisse (sic) dicitur . . . Ptolemaeum autem prae reliquis in sui admirationem et amorem adprime rapuit Lycophron anagrammatismis felicissime excogitatis, ex regis quidem nomine Από μέλιτος, quod est mellitus ac suavis, ex reginae autem Arsinoes Ἴον Ἡρας, id est viola Iunonis.*

Z toho, co bylo uvedeno, vyplývá, že Cunradus nazval sbírku svých anagramů jménem Lykofrónovým s ohledem na jeho anagramatickou tvorbu. Je pravděpodobné, že Reiffenberger užil v nadpise svého anagramu na Komenského Lykofrónova jména z téhož důvodu.

J. MARTÍNEK

RÉSUMÉ

De Reiffenbergii carmine in honorem Comenii scripto

Carmen, quo Iustus Reiffenbergius a. 1614 Comenium iuvenem laudavit, *Sortilegia Lycophrontica* inscriptum est. *Sortilegia* cur id Reiffenbergius appellavit, satis per se manifestum est: gloriam enim Comenio e studiis litterarum profecturam vaticinatur. *Lycophrontica* Reiffenbergium sortilegia illa ea de causa dixisse, quod etiam in Lycophronis Alexandra vaticinia continerentur, hi affirmant, qui Comenii scripta ediderunt. Quorum ego sententiam ut amplectar, nullo pacto ab animo impetrare possum. Casparis Cunradi Vratislaviensis liber carminum in anagrammata compositorum *Lycophron* inscribitur. Memoratum Reiffenbergii carmen ad anagramma e Comenii nomine erutum pertinet. Humanioris aevi scriptores Lycophronem anagrammatum feliciter conditorum laude et gloria apud antiquos prae reliquis floruisse non ignorarunt. Quibus ex argumentis Reiffenbergium in carminis illius inscriptione Lycophronis memoriam non propter Alexandram, sed propter anagrammata usurpasse perspicuum est.

kteří nikdy neviděli žádný z jeho činů, už zase dál skřehotají své hexametry o tom, jak si Herkules oblékl košili namočenou v krvi kentaura Nessa, shořel ve strašných bolestech a pak se vznesl z hranice na zlatém voze, aby odjel na Olymp ke svému božskému otcí.

Děj dramatu Achillovo dědictví je situován do desátého roku trojské války. Odehrává se v době, kdy smrtelně zraněný Achilleus se rozhodl vyhlásit své poselství, poselství míru, a stáhl se do svého stanu, aby o tom přemýšlel. Během třídenního příměří (kdy se ve vojsku vzmáhá neklid a kdy zešílí Aiás) se však ukáže, že „mír válečníků má stejně loupeživé zuby jako válka“, jak říká jedna z postav hry. O mír vlastně nikdo nestojí. Vojevůdci, kteří si zatím mezi sebou rozdělili Achillovu kořist, nemohou se vrátit bez vítězství z války, která je stála tolik obětí. Válka jim konec konců není tak nepříjemná jako jejich zmrzačeným vojákům, kteří sní o tom, že jim případně Achillovo dědictví a že se stane zázrak a prach z Achillovy zbroje uzdraví jejich rány. Ale ani pro vojáky a otroky není mír žádoucí. Otroci budou v den míru obětováni bohům a zmrzačení vojáci se nevejdou na lodi odjíždějící k domovu, a budou ponecháni v nehostinném a vydrancovaném kraji svému osudu. A tak vojevůdci v čele s Odysseem, ideologem této války, vejdou třetího dne do Achillova stanu a pak ohlásí vojsku, že Achillovo poselství zní: Ať žije až do konečného vítězství Achillova válka. Achilleus samozřejmě nic takového neřekl, vojevůdci ho ve stanu probodli, protože po rozdělení kořisti už nemá žádné právo žít. Ve strachu a posedlosti si ovšem nevšimli, že zabili mrtvolu. Achilles totiž zemřel hned prvního dne. Trojská válka pokračuje a zubožení myrmidonští vojáci, někdejší elita řeckého vojska, mají zaručen pro tuto chvíli život. Mohou tedy dál sedět před Achillovým stanem a hrát si svou osvědčenou hru: mlčet a stavět se mrtvými.

Stručný obsah nás seznámil se dvěma beze sporu zajímavými díly. Informaci můžeme ještě obohatit neméně stručným konstatacím vysoké formální úrovně, jež svědčí o tom, že hry psal zkušený dramatik. Dramata jsou dvoudílná a mají celkem shodnou, pevnou dramatickou strukturu. Pozoruhodným prvkem je tu svérázné využití možností chóru. V Achillově dědictví jsou jím vojáci a otroci, kteří nejsou mezi sebou příliš diferencováni, ale mají své protagonisty — lidskou královnu Lydii, takto Achillovu pradlenu, jasný a střízlivý rozum uprostřed spekulací, a filosofa Arneia, naivního a nepraktického optimistu, který se snaží přimět řecké vojevůdce k podepsání mírové smlouvy s Trójany a zasypává své okolí

filosofickými traktáty typu „Modality všeobecného odzbrojení“ nebo „Návrh základních práv osobnosti“. V Herkulovi tvoří chór slepí básníci, kteří rámuji hru svými bezzubými verši. Ani v jednom ani v druhém případě nejde o samoučelnost. V Herkulovi jsou básníci přímo programově předesláni jako jedni z tvůrců legend a hlasatelů oněch nechvalně známých nepřilíš zdůvodněných pravd.

Z obratného využití mytologického námětu a z drobných momentů deheroizujících antiku pak je patrné, že Matkovič je i dobrým znalcem antiky.⁴⁾ Autor zasvěceného doslovu k Herkulovi, Dušan Karpatský, hodnotí Matkovičovu „antiku“ asi takto:

„V ‚antickej trilógii‘ sa Matkovič pripojil k dobovým pokusom o aktualizáciu mytológie, ale je oveľa bližšie k svojmu milovanému G. B. Shawovi, ako k Anouilhovi, Giraudouxovi alebo Sartrovi. Cudzí je mu tragický pátos Anouilhovej Antigony a jej maskovaný fatalizmus, pozerá na udalosti a hrdinov svojich hier skôr se shawovskou iróniou, do ktorej sa tu vmieša osobitý lyrizmus.“⁵⁾

Jak tomu tedy je s Matkovičovým přístupem k antické látce? Ačkoli jej skutečně nemůžeme srovnávat s přístupem Anouilha, Sartra či Giraudoux, trochu kulhá i paralela Matkovič—Shaw. Jestliže Shawovi totiž svým způsobem šlo o antiku, kterou ironicky i shovívavě parodoval, pak Matkovičovi jde výhradně o současnost a používá jako jiní spisovatelé této doby antiky jen jako jisté konvence, jako prostředku dorozumění, jako úmluvy mezi sebou a divákem, jako báze, na které staví moderní problémy a v Herkulovi i moderní postavy. Matkovič právě prohrává tam, kde pracuje s antikou důkladněji se smyslem pro mytologický detail dnešnímu divákovi neznámý, zkrátka způsobem běžným a možným před oněmi padesáti lety. Kdybychom měli Matkoviče srovnat s někým z jeho současníků, pak bychom se asi raději obrátili k A. M. Swinarskému nebo R. Merlovi. Ale to jsme měli spíše na mysli Achillovo dědictví, tuto zajímavou, ale nikterak nadprůměrnou variaci na trojské téma. Myslitelsky závažné a smělé drama Herkules bychom nejlépe mohli porovnat s díly Dürenmattovými (při vši rozdílnosti, pochopitelně), a to nikoli s nabízejícím se dramatem Herkules a Augiášův chlév, ale především s Romulem Velkým. Ve svém Herkulovi se totiž Matkovič zcela postavil po bok velkým dílům současné evropské dramatické tvorby.

E. STEHLÍKOVÁ

¹⁾ Marijan Matković, narozen 21. září 1915 v Karlovcí v Chorvatsku, v souč. době umělecký poradce Zagrebfilmu, řádný člen Jugoslávské akademie věd a umění, tajemník jejího oddělení pro současnou literaturu, redaktor časopisu Forum.

²⁾ *I bogovi pate (Prometeus, Herkules, Achilova baština)*, Zora, Zagreb 1962.

³⁾ *Herkules*, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, preložil Andrej Vrbacký, Bratislava 1964, *Achillovo dedičtvi*, preložil Dušan Karpatský, Dilia, Praha 1964.

⁴⁾ V r. 1949 vydal *Dramaturški eseji*, v nichž je obsažena studie o Euripidovi.

⁵⁾ Dušan Karpatský, *Člověk a pravda*, str. 145.

Hakenův malíř

Boku 1960 jsem uveřejnil čtyři kampánské červenofigurové flakony z poslední třetiny 4. stol. př. n. l., zdobené ženskou hlavou v profilu (*Graecolatina Pragensia* 1, 1960, 33n) a nazval jsem je *Hakenovou skupinou*, protože R. Haken nezávisle rozpoznal souvislost dvou pražských flakonů (*tamtéž*, tab. 1; 2 a 4). A. D. Trendall pojmenování převzal (*Zprávy JKfF* 4, 1962, 89, K. 18 a 19); nyní přiřadil ještě 6 dalších váz, převážně z nových vykopávek ve Valle del Tanagro mezi Padulou a Salou Consilinou v Lukánii (*Apollo* II, 1962 [1964], 11—16). Při větším počtu památek se potvrdilo, že všechny vázy jsou z jedné ruky, takže A. D. Trendall opustil označení skupina a hovoří přímo o *Hakenově malíři*. Jméno zesnulého mladého pracovníka v našem oboru je tak trvale spojeno s kategorií památek, k jejímuž určení on sám přispěl.

if

OTÁZKA TECHNIKY ODKAZU NA DÍLA KLASIKŮ MARXISMU-LENINISMU

Pod názvem „Návrh mezinárodní normy pro lokalizování citátů z děl klasiků marxismu-leninismu“ rozepsal se brněnský filosof Dr. Jaromír Bartoš o potřebě mezinárodního sjednocení techniky odkazu v oboru marxismu a o jejích dosavadních nedostacích.¹⁾

Klasického filologa zaujme v tomto článku předně to, že jako nejlepšího vymezení příkladu a lokalizace textu se autor dovolává Dielsovy edice pro předsokratovce, Henrica Stephana pro Platóna a Immanuela Bekkera pro Aristotela.

Je možné, že již v krátké době edice Marxových, Engelsových a Leninových děl (a možná i jiných děl, např. Plechanových) budou vycházet v originálech i v překladech s lokalizačními odvozkami na určitá vydání jejich spisů, která budou pojata jako základní, a že i odkazy na tato díla budou v nové literatuře mezinárodně sjednoceny, a tím i snadněji srozumitelné a ověřitelné. Zavedení této praxe by mělo svůj nepřímý význam i pro klasické filology, neboť by napříště jistě nemusili ustupovat od dobrých zvyklostí vydávat překlady starověkých autorů s marginálními odkazy na základní vydání, což se bohužel v poslední době několikrát stalo — i když zřejmě jen z vydavatelských důvodů.²⁾

A ještě jedna věc: klasická filologie, myslím, zde může být vzorem nejen v technice odkazu na pramen, ale může zde poskytnout valnou část zkušeností ze samé ediční práce, především metodu *textové kritiky*. Nalezení a zjištění autentického textu (což někdy i zde bude znamenat odstranění časově podmíněných zkrácení a změn a někdy i tendenčních deformací) je totiž nejen pro antiku, ale i pro současnost předpokladem toho, aby mezinárodní norma techniky odkazu měla své plně vědecké oprávnění.

D. MACHOVEC

POZNÁMKY

¹⁾ Filosofický časopis, 12 (1964), 801—803.

²⁾ Takto vyšel Novotného překlad Platónova dialogu *Faidros* v Československém spisovatelci (edice Otázky a názory) a Novákové překlad Aristotelovy *Poetiky* (naposledy v Orbisu 1964) — i když v tomto případě

k orientaci hodně pomáhá samo vnitřní rozčlenění spisu na kapitoly. U Laichtera vyšly kdysi Platónovy dialogy *Timaios a Kritias* (1919) a též *Ústava* (1921) bez číslic základní paginace, ale to bylo dávno před systematickým vydáváním antických překladů v záslužné Laichterově filosofické knihovně, redigované J. B. Kozákem.

RÉSUMÉ

Die Frage der Verweisungstechnik für die Schriften der Klassiker des Marxismus-Leninismus

In der tschechischen Philosophischen Zeitschrift (FČ 12, 1964, 5, 801—803) schlug der Brünner Philosoph Jaromír Bartoš die klassisch-philologischen Editionen und Technik als Muster zur Lokalisation des Textes und der Verweisungstechnik für die Schriften der Klassiker des Marxismus-Leninismus vor. Die klassische Philologie kann dazu sicherlich die Erfahrungen aus der Textkritik bieten, die auch da ganz unvermeidlich ist.

Z nové literatury

Djibril Tamsir Niane: Sundata neboli mandingská epopěj. Praha 1964. Přel. Fr. Zvěřina z franc. vydání Editions Présence Africaine, Paříž 1960.

Upozorňujeme-li dnes čtenáře na knihu, která svým původem nespadá do oblasti antické literatury, vede nás k tomu zájem o obecné otázky původu literatury a literárních druhů, k jejichž řešení může přispět i srovnání nejstarších památek různých národních literatur.

Literární památka, jíž se zabýváme, vznikla v Guineji a jejím námětem je vyprávění o původu a činech panovníka Sundaty z 13. stol. n. l. Toto vyprávění se zachovalo v ústní tradici tzv. griotů a zapsal je mladý africký historik D. T. Niane. Tito grioti byli rádeci králů, uchovávali ve své paměti ústavu, právo, zvyky i činy panovníků. Nutnost této funkce souvisela úzce s tím, že tu jde o společnost bez písma. Svého griota měla každá panovnická rodina, grioti byli i vychovateli následníků trůnu. Zdá se, že tradovali své vědění za doprovodu strunného nástroje. Autor o nich praví, že jejich výsadou bylo umění slova a hudby a že se dnes převážně živí hrou na kytaru. Byli tedy určitou analogií pěvců opěvujících *klea andrón*, jak je známe z básní Homérových. Litujeme, že se z knihy nedovídáme nic o původní formě jejich vyprávění (verš či rytmická próza?). Jejich umění úzce souviselo se zachováním historické tradice: „Bez nás by jména králů upadla v zapomnění, my jsme paměť mužů; slovem dáváme život událostem a činům králů pro mladá pokolení. — Učil jsem krále historii jejich předků, aby život starých jim sloužil za příklad, protože svět je starý, ale budoucnost vychází z minulosti“ — praví griot a zdůrazňuje dále neporušenost a hodnověrnost převzaté tradice: „Královští

griotové neznají lži. — Po celé generace si předáváme dějiny králů z otce na syna. Slovo mi bylo předáno bez porušení, budu je říkat beze změny. Grioti znají dějiny králů a království, a proto jsou nejlepšími rádeci králů. Každý velký král chce mít pěvce, aby jeho paměť zůstala zachována na věčné časy, protože griot uchovává v paměti krále. — Kdo zná dějiny země, může číst v její budoucnosti. Ostatní národy užívají písma, aby zachytily minulost, ale tento vynález u nich zabil paměť.“

Z jiného místa poznáváme funkci přísloví ve výchově mládeže: „Bratři se vrátili odpovídající si příslovími. Moudrost mužů je obsažena v příslovích, a když děti ovládají přísloví, je to znamením, že něco získaly od dospělých.“

Zajímavé je též místo, které dokládá roli cestujících obchodníků v šíření různých vyprávění: „Sundata stále chtivý poznání kladl kupcům mnoho otázek. Byli to lidé zkušení; vyprávěli Sundatovi o rozličných věcech — dozvěděl se mnoho o Dulu Kara Nainim (= Alexandr Veliký), kupei však mluvili se strachem a děsem o králi čarodějů, o loupežníkovi, který bral kupcům všechno.“

Ve vyprávění nechybí ani katalog hrdinů, jak jej známe i z epiky starořecké, který stereotypním způsobem vypočítává jednotlivé bojovníky.

Pro nás konečně není nezajímavé, že vzorem panovníka a dobyvatele je Sundatovi Alexandr Veliký — Dul-Kar-Nain: „Data dával přede všemi přednost zlatému a stříbrnému králi Dulu Kara Nainimu,

HOŘE

*V hodině poslední, než ještě plápolající spoře
plamének života mého dech Smrti zhasí,
nejhlubší zažiji hoře:*

*Ne snad pro marné horování, pro dávno uplynuvší časy,
pro chudoby strast, pro lásky neukojenou žízeň,
pro vášeň v mé krvi, po předcích to zděděnou trýzeň,
pro život bezcílný, ždající marně to nejkrasší,
ba ani pro tebe ne, domove nejdražší.*

Nejhlubší zažiji hoře,

*že nikdy, skvoucí přírodo, jsem nežil tobě,
že nepoznal jsem tvoje hory, lesy, moře,
že v knihách zahrabán jsem žil jak v hrobě
a netušil, co mohlas poskytnout mi radostí,
ó Přírodo, ty nekonečný Živote a neskonalá Moudrosti!*

Z novořečtiny přeložil

L. HOCH

který prošel celý svět od západu na východ.“

Poučuje nás tedy dílko o tom, jak některé literární druhy — v našem případě epika, historiografie, próslví — vznikaly z ryze praktických potřeb správních a didaktických. Byli bychom uvítali, kdyby nás úvod ve větší míře poučil o analogických dílech afrických literatur, popř. kdyby dílo bylo bývalo lépe zasazeno do celkového vývoje africké literatury. Chápe-me ovšem, že nejen u nás, ale v Evropě vůbec víme zatím o těchto literaturách velmi málo.

Karel Krejčí, Heroikomika v básnictví Slovanů, NČSAV, Praha 1964, str. 549, 40 obr.

Ponecháme odborníkům — především historikům slovanských literatur a komparatistům — posouzení kolumbovských objevů profesora Karla Krejčího a znamenitého přínosu jeho nové práce, která se zabývá, jak už ukazuje název, vývojem tzv. heroikomického eposu. V obsáhlé monografii, jejíž čítba je pro literárněvědné pracovníky i pro laiky napínavým dobrodružstvím, sleduje však autor tento žánr téměř v celé evropské literatuře, při čemž pasáže věnované Slovanům jsou jen ještě hlubší a podstatně podrobnější. Počíná se pochopitelně u Aristofana a Batachomyomachie. Bohatý a poutavý výklad, který odhaluje množství nečekaných a netušených souvislostí, končí pak až v nedávné minulosti u krále Ubu, dobrého vojáka Švejka, u her Voskovce a Wericha a gigan-

Lze očekávat, že postupně budou evropským čtenářům jazykově přístupnější i jiné starobylé památky afrických literatur a že nebude ani pro nás bez zajímavosti věnovat jim určitou pozornost.¹⁾

R. Dostálová

¹⁾ Srov. též Th. Papadopulos: *Poésie dynastique du Ruanda et épopée acritique. Essai d'établissement d'une notion anthropologique.* Paris-Londres 1963.-O. Skalníková: *Grioti - kronikáři západní Afriky.* Nový Orient 1964, č. 1, str. 13-14.

tomachií Vladimíra Majakovského.

A právě zachycení metamorfóz heroikomiky v tomto širokém kontextu přináší zajímavé poznatky i klasickým filologům. Třebaže antika zde není hluboce analyzována, ale prostě pojata a vykládána jako východisko, dovidáme se zde o tom, čemu říkáváme „Nachleben“ nebo ještě nepřesněji „antické tradice“ mnohem více než v četných pracích této problematice věnovaných. Antika, v níž se *in nuce* heroikomika rozvíjí, antika, která vytváří prázor se základními prvky, jež se v dalším vývoji stávají typickými rysy žánru, jeví se nám tu jako všudy přítomná, byť někdy nezvažitelná součást evropské kultury. Tak se nám dostává poučení ze strany, od níž bychom je vzhledem k povaze zkoumané věci ani neočekávali.

E. Stehlíková

Přednášky JKF v r. 1964

PRAHA

Ludvík Svoboda, Význam antiky v průběhu staletí

(28. I. 1964)

Antikou rozumí přednášející kulturu starého Řecka a Říma a její význam vidí v přínosu obou kultur pro další vývoj a konstituování evropské kultury. Ve smyslu tohoto pojetí pak vyzvedá progresivní prvky a tendence, jež se svou podnětností a plodností staly hodnotami nadčasovými. Hlavním momentem tu byla bezpředsudečnost řeckého myšlení a smysl pro řád, jenž se projevil v římském právu.

Působení antiky bylo ovšem v různých dobách různé. Záleželo tu nejen na životnosti antiky, nýbrž i na porozumění a aktivitě těch, kdo antickou kulturu recipovali. Přednášející to ukazoval na jednotlivých periodách evropského kulturního vývoje. Nejprve na křesťanství v jeho mnohonásobných vztazích k antice, a to jednak ve starověku, jednak ve středověku, až k reformaci. Přitom zvláště osvětlil smysl jednotlivých „renesancí“ antiky (karolinské, ottonské, 12. století) až k humanismu a renesanci vlastní. Věnoval pozornost i vlivům antiky na kulturní vývoj náš. Později hraje antika svou úlohu i v osvícenství a v novohumanismu, jenž působil zvl. v pedagogice a výtvarném umění a vytvořil dodnes působící klasicistickou tradici. Ale proti novohumanistickým idealizacím antiky i s jejich klasicizujícím estetismem brzy nutně vystupuje strážlivý historismus, jenž poukáže i na ty složky antiky, jež dosud zůstávaly bez povšimnutí.

Závěrem bylo poukázáno na to, proč antická kultura podržuje zvláště svůj význam i pro dnešek.

Petr Pokorný, Gnostický mýtus o božstvu Člověk

(24. II. 1964)

Starověká gnóze rozvinula pozoruhodný mýtus o božstvu jménem Člověk (Pračlověk). Jak vznikl? Jaký je jeho dosah? Neovlivnil křesťanskou postavu Vykupitele ztotožněnou s Ježíšem Nazaretským?

V úvodní části přednášky

1. seznámil přednášející posluchače s prameny tohoto mýtu a
2. shrnul dosavadní diskusi o jeho původu.
3. Vznik mýtu: Náboženské představy, že pozemské dění je opakováním božských osudů, jsou výrazem souvislosti mezi produktivní činností různých společností a jejich kultivními mýty. Tato jednota, vyjadřovaná myšlenkou soupodstatnosti člověka s bohy, byla rozrušena synkrétismem vrcholícím v době komunikačního a hospodářského sblížení východního Středomoří v době římského helénismu. Hluboká diferenciacie společnosti a vnější politický tlak znemožňují vidět přímou souvislost mezi osudy bohů a životy jednotlivých lidí. Idea soupodstatnosti s bohem

je však setrvačná i v této době únikového přenášení těžiště života do duchovního světa. Na půdě heterodoxního synkrétistického židovství vznikají spekulace, které vědomě proti biblickému záměru vykládají místo o stvoření člověka k obrazu božímu jako náznak sourodosti duchovní stránky lidí s nejvyšším božstvem Člověkem. Stvořitel je degradován na nižší princip. Tak vzniká mýtus o božstvu Člověk, vyjadřující touhu po vyšším a lidštějším životě a umožňující řešit náboženské konflikty synkrétistického období tím, že historická božstva jsou prohlášena za dočasná vtělení duchovního Člověka. Cestou ke sblížení s tímto božstvem byla askéze a mystické sebezpoznaní.

Gnostický mýtus o božstvu Člověk vznikl nezávisle na křesťanství, neboť jeho stopy najdeme téměř ve všech rozsáhlejších gnostických textech, což nelze říci o Sofii, Logu a jiných vykupitelských duchovních substancích. Pro jeho předkřesťanský původ svědčí také to, že božský Člověk nikdy nesplynul s postavou Ježíšovou. Tento mýtus může tvořit pozadí některých novozákonních textů.

4. Závěry: Při bližším zkoumání poznáváme, že na klíčových místech navazují novozákonní texty na tento mýtus polemicky. Mluví-li se v CH XIII o „rozkloubení“ hmotného těla a lidských svazků před splnutím s božským Člověkem, mluví epištola k Efezským o „skloubení“ Kristova těla (církve) k solidárnímu „dílu služby“.

Hlavní rozdíl je však ten, že gnostický Člověk je statickým „archetypickým“ nejvyšším jsoucennem, kdežto Ježíš, jehož vystoupení je zaměřeno k eschatologické veličině Království Božího, se v křesťanském vyznání stává průkopníkem nové budoucnosti odpovědných lidí.

Gnóze v přímé soutěži s křesťanstvím neobstála, ale brzy vnikla do křesťanské teorie i praxe a dodnes se s ní setkáváme všude tam, kde převládá negativní, únikový a privátní životní postoj.

Dimitr Krandžalov, Římský limes na dolním Dunaji a domnělá bulharská Pliska

(26. III. 1964)

Přednášející podrobně informoval o stavu vykopávek pevnosti zvané Pliska a odůvodnil svůj názor, že tato pevnost není původu protobulharského, nýbrž že jde o pozůstatky pevnosti Aboba, která byla součástí římského limitu.

Autoři teorie o prabulharském nebo slovanském původu pevnosti (jméno *Pliska* je téhož kořene jako *Pskov*, *Pleso* aj.) nemohou svou teorii podepřít nálezem materiálu bezpečně slovanského nebo prabulharského původu a tvrdí, že římsko-byzantský materiál tam byl přivezen odjinud. Někteří se odvolávají na helénistickou tradici, což je nepřijatelné, protože ji Slované nebo Prbulhaři mohli najít pouze na místě. Rovněž existující analogie této pevnosti leží na území bývalých římsko-byzantských provincií. Názor *L. Niederla*, že v Abobě snad byzantští mistři vystavěli *po svém* pevnost a paláce pro bulharská knížata, je již nepřijatelný, protože *Niederle* r. 1907 nevěděl o římských lázních a hypokaustech atd., které byly tam nalezeny r. 1937—1938.

Proti prabulharskému nebo slovanskému původu mluví to, že pevnost u Aboby se nachází na strategicky důležité rovině, kde není větší řeky, kdežto všechna větší slovanská města byla vybudována na vysokých březích řek, jako např. *Novgorod, Kyjev, Polock, Černigov, Praha, Poznaň, Krakov, Varšava, Moskva*. Touto rovinou vedly římské cesty, spojující hlavní dopravní tepnu podél Dunaje s římskými městy ležícími na východ k moři a na jih přes *Haemus*. Rozměry pevnosti a budov v Abobě jsou mnohem větší než rozměry novějších bulharských hlavních měst Preslavu a Trnova.

Je zřejmé, že pevnost u Aboby byla středem opevňovacího systému mnohem rozsáhlejšího a staršího, který Římané začali budovat snad ještě před naším letopočtem. Pevnost na tomto místě sloužila k obraně severních hranic provincie *Thracia* a jako základna pro římská vojska přecházející z východu na západ a obráceně a pro posádky na Dolním Dunaji a na Krymu a jistě souvisela s obrannými liniemi ležícími severněji v Dobrudži, ve Valašsku, v jižním Moldavsku a jižní Besarabii, které studoval *C. Schuchhardt* r. 1885 a 1917.

Význam této pevnosti podstatně stoupl, když se od začátku 4. stol. stala hlavním městem říše *Konstantinopol*. Podobnou úlohu velké vnitrozemní základny na Rýnu hrálo např. *Moguntiacum* (Mohuč).

Pevnost byla několikrát zničena barbary a obnovována, avšak *nevyvinula se v město pro nedostatek vody a nezachovalo se její jméno*. Naposled byla obnovena Byzanci po pádu Bulharska r. 971, jak ukazují četné mince z konce 10. stol. a z pozdější doby.

Koncem r. 1961 se konala v Sofii konference o stavu vykopávek v Plisce a Preslavu a došlo se k závěru, že *tempo vykopávek v domnělé Plisce je velmi pomalé, že jejich rozsah je příliš nepatrný v poměru k jejich národnímu významu a hodnota vykopávek pochybná*.

Vladimír Pazderník, Základní právní kategorie v eposech homérských

(23. IV. 1964)

Přednáška je otištěna v plném znění v tomto čísle (str. 72—83).

Jan Bouzek, Umění staré Kréty

(28. V. 1964)

Umění starověké Kréty zaujímá ve starověkém umění významné místo. Ačkoli je současné s uměním egyptským a mezopotamským a v mnohém na ně navazuje, jeho základní charakter je odlišný. Monumentální hrobové stavby jsou výjimkou, svatyně jsou poměrně prosté a hlavním posláním architektury je stavba domů a paláců živých lidí. Nejvýznamnější památkou výtvarného umění jsou fresky: jejich kompozice vychází z pravidel ornamentu a vykazuje některé zvláštnosti (např. hořejšek a spodek obrazu jsou si významově rovnocenné a oba představují spodní plán). Hlavním námětem je žánr: oživené zahradní krajinky a výjevy z moře, slavnosti a procesí. Významné postavení žen v krétské společnosti se odrazilo i ve výtvarném vkusu Krétaňů, více než v kterémkoli jiném umění starověku. Měřítkem krétského umění je člověk a tímto svým humanistickým rysem je krétské umění předchůdcem umění řeckého.

Stanislav Segert, Kypr v starověku a dnes

(24. IX. 1964)

Ostrov Kypr zaujímá přes 9 000 km² a je obýván řeckou většinou (půl miliónu osob) a tureckou menšinou (přes 100 000 osob) rozptýlenou rovnoměrně po území ostrova. Strategický význam pro svou polohu ve východním Středomoří a jako dodavatel mědi si udržuje Kypr od starověku podnes.

Na Kypru je doloženo hojné osídlení již v době neolitické, avšak teprve objevení ložisek mědi — jejíž latinské jméno souvisí s jménem ostrova — umožnilo velký rozmach v době bronzové. Kyperská keramika byla od této doby vyráběna i pro vývoz. Řekové se usídlili na Kypru již v polovici II. tisíciletí př. n. l. Avšak ostrov udržoval i styky se semitským živlem na východním pobřeží Středozemního moře (Enkomi/Alašija — Ugarit). Foinické kolonie na Kypru sice často bojovaly s řeckými státy, avšak mírové soužití řeckého a semitského živlu přinášelo trvalé kulturní hodnoty (patrně též počátky stoické filosofie). Boj řeckých králů (Euágorás ze Salamíny) s perskou říší byl výboji Alexandra Velikého rozhodnut ve prospěch řeckého živlu. Římská okupace připojila Kypr administrativně ke Kilikii. Brzy se na Kypru ujalo křesťanství. Vláda byzantské říše byla narušována arabskými nájezdy, avšak ukončena byla teprve křižáky. Benátskou nadvládou vystřídala turecká r. 1571.

Památková péče Kyperské republiky spolu se zahraničními expedicemi podniká četné archeologické výzkumy a opatruje pečlivě nálezy v muzeích v Nikosii i v menších městech.

Ladislav Vidman, Klasická studia v novém a starém světě

(29. X. 1964)

V rámci IV. mezinárodního kongresu klasických studií, uspořádaného v srpnu r. 1964 ve Philadelphii v USA, se konalo kolokvium o současném stavu a vyhlídkách klasického vzdělání. Na kolokvium bylo pozváno 30 mladších pracovníků, a to 15 z USA a Kanady, 15 z jiných zemí. Z referátů a diskuse na tomto shromáždění, jakož i z rozhovorů s účastníky kongresu je možné si udělat alespoň částečný obraz o stavu klasických studií v USA a v některých jiných zemích. Ve Spojených státech je výuka klasických jazyků na středních školách dosti omezena, zato se intenzivně pěstuje na universitách, jež mají v našem oboru většinou vysokou úroveň. Určitou krizi klasického i obecného vzdělání lze ovšem pozorovat na celém světě, a to i v románských zemích (kromě Španělska). Vyučování se drží na poměrně vysoké úrovni ve Skandinávii, v Anglii a v západním Německu. V Africe (konkrétně v Ghaně) se hledají styčné body s národní kulturou, klasická studia se „dekolonizují“. Velký zájem o antiku se projevuje v poslední době v Japonsku. Úkolem kolokvia nebylo vytýčovat nějaký nový program studia antické kultury, proto také nebyla vypracována rezoluce. V diskusi se zvláště zdůrazňoval význam klasického vzdělání jako základu moderního myšlení; v diskusi se nyní pokračuje písemně.

(26. XI. 1964)

Jedním z problémů řeckého historického a kulturního vývoje je otázka kontinuity. Do širokého komplexu otázek, které se tohoto problému týkají, patří i zkoumání antických motivů v novořecké umělé a lidové literatuře. V první části přednášky shrnula autorka některé starověké motivy v novořeckých epických písních. Tyto společné motivy — zvl. analogické formule — lze vysvětlovat společnou starobylou folklórní tradicí (vzývání boha o inspiraci v prologu, oznámení ústředního tématu, poezie jako nejvyšší božský dar, ekfráze, xeniteia, anagnorismos). Na příkladech lze tak demonstrovat živou epickou tvořivost řeckého lidu, která příznivě působí i na umělo poetii.

Vrcholem umělé novořecké epiky je Kazantzakisova Odysseia. Odysseovské téma bylo ve světové literatuře zpracováno často (Dante, Tennyson), v novořecké poezii mu věnovali pozornost Kavafis a Seferis. Symbolické pojetí moderní poezie má analogii v alegorickém výkladu homérské poezie v antice. Tvůrčí proces vzniku Odysseje dokumentovala autorka výňatky z Kazantzakisovy korespondence a podala myšlenkový i obsahový rozbor rozsáhlé básně (24 zpěvů, 33 333 17slab. iamb. veršů) s příloženými ukázkami vybraných míst.

V závěru ukázala, že Kazantzakisův Odysseus, podobně jako Ulyses Joyceův, představuje literární typ „cizince“, jak byl později přegnantněji vyjádřen Camusem. Epos Kazantzakisův se vyznačuje již některými myšlenkami existencialistickými: pocit cizoty v současné společnosti a v současném světě a pocit života na kraji katastrofy. Specificky řecké je úsilí o syntézu východní a západní civilizace a vitalistické očekávání smrti jako poslední reality.

BRNO

Čeněk Prutký, Dojmy z cesty po Libanonu

(20. I. 1964)

Přednášející hovořil o svých zážitcích ze zájezdu do Sýrie a Libanonu, kterého se zúčastnil jako lektor Čs. společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí v říjnu r. 1962.

Podrobněji se zmínil o návštěvě Baalbeku, významného střediska kultu boha Baala na západním úpatí Antilibanonu, a o starých foinických městech na pobřeží Středozemního moře, Byblu a Sidonu. Pozornost věnoval přednášející i životu obyvatelstva, sociálním, hospodářským a politickým problémům země, přírodním zvláštnotem a krásám krajiny.

Přednáška byla doplněna promítáním fotografií a barevných diazitivů.

Zdeněk Křapa, Libanon — brána ke Střednímu východu

(20. I. 1964)

Přednášející hovořil o současné politické i hospodářské situaci v Libanonu.

(29. IV. 1964)

V marxistické vědě se v současné době rozvíjí diskuse o typu starých orientálních společností a o problému vývoje raných třídních společností vůbec. Dnešní schéma otrokářské formace bylo vytvořeno v sovětských diskusích ve 30. letech a tehdejší ovzduší dogmatismu na něm zanechalo své stopy. I mezi sovětskými historiky starověku se v poslední době objevují koncepce odlišné od dosud obecně přijímaných názorů akad. V. V. Struve (A. I. Tjumenev, I. M. Djakonov).

V druhé části přednášky informoval přednášející o diskusi, která se po jeho referátu rozvinula na konferenci badatelů o antice v Leningradu v dubnu 1964. Také sovětská historici cítí nutnost korigovat dosavadní pojetí otrokářské formace.

Konečně se přednášející zabýval názory francouzských marxistů J. Chesneauxe a M. Godeliera, kteří navrhuji používat pro charakteristiku raných třídních společností Marxových názorů na tzv. asijský výrobní způsob. Plodný je tu zvláště postup Godelierův, jenž se ve svých studiích snaží najít obecnou charakteristiku pro období přechodu od předtřídní společnosti k společnosti třídní, aniž by se dogmaticky vázal na Marxovy výroky, jež vznikly v době, kdy Marx a Engels nemohli znát to, co archeologie a historie od jejich doby objevila.

Eugeniusz Konik (Wrocław), Římské mince ze Slezska, upravené k zavěšení

(2. VI. 1964)

Římské mince se ve Slezsku našly téměř na 300 místech. Mezi těmito mincemi si zvláštní pozornosti zaslouhují ty mince, které byly záměrně „demonetizovány“ a upraveny k zavěšení buď vyvrtáním otvoru hned při okraji mince, nebo připevněním zvláštního ouška, často profilovaného. Vystává otázka, jakou funkci měly plnit takto „demonetizované“ římské peníze u slezských obyvatel v 1. pol. I. tisíciletí n. l. Dosavadní názory, že se mincí tohoto druhu užívalo jako ozdob nebo amuletů, se autorovi nezdají správné již proto, že kdyby tomu tak bylo, nacházeli bychom takových mincí mnohem více, kdežto ze slezských nalezišť dosud známe jen 16 kusů z 15 míst. Sestavíme-li tyto mince chronologicky, ukazuje se, že se podle úprav k zavěšení buď vyvrtáním otvoru nebo připevněním ouška dělí na dvě výrazné skupiny. Dírkované mince připadají na léta 193—268 n. l., mince s oušky na zavěšení na léta 306—375 n. l.

Na základě zlatých římských medailónů s oušky, které se vyskytují v III. stol. n. l. a které byly dávány římskou správou jako čestné dary vládcům barbarických kmenů, můžeme podle autorova názoru usuzovat, že podle hospodářsko-společenských podmínek, ve kterých žili obyvatelé tehdejšího Slezska, Římané dávali tamním kmenovým vládcům místo drahých medailónů upravené mince, zpočátku dírkované, později s připevněnými oušky. K takové domněnce vede i to, že téměř všechny uvedené mince jsou ze zlata, s výjimkou jediné, která byla k tomu účelu pozlacená.

Barbarští vládci, kteří byli tímto způsobem obdarováni, měli jako *socii populi Romani* bránit stále více slábnoucí římskou říši již na dalekém předpolí.

(19. VI. 1964)

Přednášející, který se zúčastnil 1.—3. června 1964 tří denního zasedání na universitě Fr. Schillera v Jeně s ústředním tématem *Kunst und Politik in der Antike*, podal stručnou zprávu o celém jednání, přednáškách i diskusích. Vedle čtyř účastníků ze zahraničí (Voščinina, Gavela, Szilágyi a autor) byli přítomni pracovníci všech universit v NDR i berlínské Akademie. Bylo předneseno 14 přednášek, nečítaje v to Irmscherův Úvod a Zinserlingův Závěr. Názvy přednášek: B. Gavela, La démocratie antique et l'art classique; E. Kluwe, Peisistratos und die Akropolis von Athen; R. Heidenreich, Die Axialität in der Baukunst und ihre Bedeutung; D. Kluwe, Das Marathonweihgeschenk in Delphi und die Bilder der Stoa Poikile in Athen — Privat — oder Staatsweihung?; V. Zinserling, Das attische Grabmal-luxusgesetz des frühen 5. Jhs.; G. Zinserling, Politik und Persönlichkeit Lysanders im Lichte der Kunst; H. Protzmann, War der idealisierende Stil der bildenden Kunst der Hochklassik ein Elitestil? W. Schindler, Kompositionsgesetze griechischer Vasenmaler aus der Zeit des rotfigurigen Stils; B. Böttger, Die städtischen Be- und Entwässerungsanlagen Olbias; B. Döhle, Die Handelspolitik Olbias im Lichte der archäologischen Funde; mimo tištěný pořad W. Müller o postavení umění u Platóna a Aristotela; O. Pelikán, Gesellschaft und Kunst zur römischen Kaiserzeit; G. von Lücken, Über den Realismus in der Grabkunst des 3. Jhs. n. d. Zw. a J. Irmscher, Die poetische Epikhrasis als Zeugnis Justinianischer Kulturpolitik.

Přednášející charakterizoval všechny přednášky několika větami i obsírněji. Jedny zdůrazňovaly na uměleckém díle především jeho sepětí s dobou, s konkrétní politickou situací, druhé — a těch bylo méně — snažily se všimát si rovnomocné skutečnosti jak historické, tak estetické, tj. i specifické zákonitosti umění. Jenská konference byla vskutku pracovní. Diskutovalo se živě a velmi otevřeně. Zasedání prokázalo užitečnost podobných menších monothematických podniků (bez sekcí).

Oldřich Pelikán, O životě a díle prof. G. Hejzlara

(23. X. 1964)

Na slavnostním večeru, konaném k 70. výročí narození PhDr. Gabriela Hejzlara, profesora klasické archeologie na filosofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně (nar. 1. 9. 1894), seznámil přednášející po úvodních slovech posluchače nejdříve s hlavními daty z jubilarova života. Nato zhodnotil jeho činnost pedagogickou, hlavně na filosofické fakultě, spojenou s vybudováním nově založeného semináře klasické archeologie (rozsáhlá knihovna, sbírky diapozitivů památek antické hmotné kultury apod.). Při nástinu Hejzlarovy činnosti vědecké a publikační (přes 40 studií včetně 2 knih, dále 2 knihy v rukopise a na 180 recenzí a referátů) probral přednášející hlavní okruhy jeho zájmů; jsou to: sledování výkopné práce, architektura (knihy *Obchodní a obytný dům v Ostii*, 1933), poznání antického života (knihy *Život v antickém Řecku* a *Život v starém Římě*, přepa-

cované po T. Šíleném a po Vlad. Grohovi), tradice řeckořímského umění a publikování antických památek v československých sbírkách a konečně různé studie s důrazem na obsahovou stránku (portréty, ilustrace, karikatura). V závěru shrnul přednášející lidský i vědecký profil jubilanta, archeologa-filologa s všestranným pohledem na starověký život i jeho tradice.

Jan Beneš, K současnému stavu soupisu antických památek na Moravě

(23. X. 1964)

Během roku 1963 a 1964 se pokračovalo v základním soupisu sbírek podle výzkumného plánu semináře pro klasičku archeologii FF UJEP (pod vedením prof. Dr. G. Hejzlara). Akce soupisu je programově rozdělena do tří fází, přičemž první fáze je již v podstatě splněna. Je to předběžný soupis antických dokladů, který byl proveden v 73 sbírkách vědeckých ústavů, muzeí a zámků na Moravě. Průběžně byl pořizován i materiálový a místní katalog sbírek jako podklad pro další fáze výzkumu i jako pomůcka jednotlivým badatelům.

V druhé fázi výzkumu se počítá s utříděním a postupným zpracováváním zjištěného materiálu a s dílčími odbornými pracemi, které budou publikovat buď určité materiálové skupiny nebo nejvýznamnější jejich doklady. Někde se s publikací již započalo nebo je možno navázat na dílčí práce starší (Brno, Olomouc).

Výsledkem třetí fáze by mělo být zpřístupnění všeho materiálu v podobě souhrnné publikace — odborného katalogu. Na prospěch věci je účinná spolupráce s vědeckými pracovišti a koordinace práce s jejich výzkumnými plány (srov. připravované CVA pro Československo a vědecké zpracování všeho numismatického antického materiálu v čs. sbírkách, jež je v plánu Nár. muzea v Praze). Účelná je rovněž spolupráce s odborníky jednotlivých oborů (prehistorická problematika na Moravě, výzkum v limitní oblasti, terra sigillata, nálezy mincí) a nezbytná je i spolupráce se všemi pracovišti muzeí, jejichž zásluhou je zjišťování nového nebo nepublikovaného materiálu.

Obsahově lze rozdělit předmět soupisu v podstatě do dvou skupin, Skupina I zahrnuje širokou oblast sbírkových předmětů, jež se dostaly na Moravu nejruznějším způsobem, jako koupí, darem, odkazy sběratelů apod. II. skupina pak soustřeďuje antické doklady, které pocházejí z archeologických výzkumů nebo náleží na Moravě a souvisejí nejruznějším způsobem s jejími nejstaršími dějinami; tyto artefakty jsou pro Moravu historickým pramenem. Dějin Moravy se dotýká také další předmět soupisu, který lze nazvat „zájmem o antickou historii a kulturu v české minulosti“, v našem případě na Moravě (antické sbírky olomouckých humanistů, sběratelství moravských buditelů, studium a zájem o antickou problematiku u spisovatelů, kulturních a vlastivědných pracovníků apod.).

Vedle výzkumu nového materiálu, v němž bylo dosaženo pozitivních výsledků, má soupis i význam popularizační. Popularizuje antiku jako nedílnou součást evropské kultury, která svým vlivem zapůsobila i na vývoj české kultury.

(17. XII. 1964)

Přednášející promluvil o svém studijním zájezdu do Itálie v létě 1964. Při této přednášce (po ní uspořádá ještě další) se soustředil na antické památky zejména v Římě, dále v Ostii, Vejích, Praeneste, Tivoli, lucus Feroniae a v Bájích.

Posluchačům promítl řadu barevných diapozitivů a dal prohlédnout spoustu pohlednic, které si dovezl z jmenovaných míst.

ODBORNÁ SKUPINA PRO MEDIEVALISTIKU

Amedeo Molnár, Vývoj husitského myšlení (I, II)

(14. 1. a 19. 5. 1964)

Hlavní teze přednášky vydal autor pod názvem „L'évolution de la théologie hussite“ v *Revue d'histoire et de philosophie religieuses*, Paris-Strasbourg 1963.

R. Mertlík, Umění překladu středověkých latinských památek

(11. 2. 1964)

Autor připomněl některé problémy, s nimiž se setkává jako překladatel. Středověké latinské literární památky, zvláště veršované, nelze překládat metodou obvyklou při překládání řeckých a římských klasiků. Proti antickým veršům je středověká poezie obohacena o rým, jež někteří skladatelé virtuózně ovládali. Rovněž celá řada rytmických a metrických forem je úplně jiného rázu než v antické poezii. Pro srovnání poukázal na začátek a konec známé básně De meretrice: *Ad crumene currunt lene / sonitum. / Danti plene solvunt bene / libitum. — Meretricem velut picem / fugito! / Nam quem tangit, fedat, frangit / subito. / Non plus Thais quam latrina / tibi, queso, sit vicina: / hec est duplex officina, / quam pro sola medicina / visito!* Zde nejde již jen o slovní hříčky — autor si pohrává s obsahem slova (*latrina, officina, medicina*) — a tu se vynoří takové problémy a obtíže, s jakými se překladatel u antické poezie neseťká. Navíc: nedostatek slovníků, těžko dostupné nové edice středověkých památek, mnoho skladeb je zatím bez komentáře, neboť bádání o latinském literárním středověku není skončeno, namnoze se teprve rozbíhá. Nemá-li překladatel slevit ze svých zásad a nahradit překlad jen parafrází nebo dokonce evokací, je postaven před opravdovou nesnází. Dalším problémem je vhodná aktualizace její meze — neboť mnohem víc než při překladech z antiky musí překladatel hledět k mentalitě čtenářů, kteří nemívají o středověku náležitě představy. Přednášející se též zmínil o překladech špatných a neodpovědných (Šrámkův překlad Pisma a Propertia, Kubištův překlad Schillera aj.) i o otázce překladatelského dorostu. Zde nejsou vyhlídky nikterak utěšené. Úkoly,

kteří dnešní generace nedokončí, zůstanou asi nesplněny. Je to velmi povážlivé a téměř osudové, když v době, kdy na celém světě vzkvétá studium medievalistiky, u nás nebude dostatek dorostu znalého latiny.

František Graus, Legendy jako historický pramen v období raně feudálním

(10. 3. 1964)

Přednáška se opírala o teoretické závěry, k nimž autor dospěl v své knize *Volk, Herrscher und Heiliger im Merovingen Reich*, Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit, Praha, NČSAV 1965.

Oldřich Králík, Archeologie a literární věda

(7. 4. 1964)

Přednášející se na okraji nové knihy Rud. Turka, *Čechy na úsvitu dějin*, pokusil objasnit některé styčné i rozporné body mezi dvěma historickými disciplínami, historií literatury a historií materiální kultury (archeologií). Shodný je základní metodický postup, snaha seřadit všechny zachované památky, ať povahy písemné, ať hmotné, do systému relativní chronologie. Konkrétně pracuje literární věda s literárními filiacemi, archeologie s typologickými řadami např. keramických výrobků. Dále vyšel přednášející z Turkova rozlišení obojího druhu památek podle tendence: v zásadě hmotné památky jsou netendenční, nechtěly původně nikomu nic namlouvat, kdežto písemná díla pravidelně slouží nějakému ideologickému záměru, někdy politickému, jindy např. náboženskému. V netendenčnosti archeologických památek může být sledována přednost, neboť v podstatě skutečnost nezkrslují, ale může v tom být spatřován i nedostatek: život našich předků např. v 10. stol. se neomezoval na výrobu a užívání artefaktů, něco přece hýbalo i jejich myslí. S prameny písemnými je to naopak: tendenčně zkrslují obraz skutečnosti, ale právě tímto tendenčním zkrslčováním prozrazují i proti své vůli něco o ideových zápasech své doby.

Přednášející ukázal rozdílné metodické možnosti obou disciplín na několika příkladech, předně na otázce mlýnku, na němž podle některých legend mlel kníže Václav mouku na hostie. Archeologie může ilustrovat legendární vyprávění nálezy skutečných mlýnků z doby přibližně Václavovy. Ale dá se tvrdit, že smysl vyprávění může odkryt teprve rozbor literárněvědný — a obecně historický — který pronikne k tendenci legendistů. Není to úkol lehký, jak ukazuje tápání dosavadní odborné literatury; např. smysl onoho mletí byl spatřován — na základě legendy sepsané Gumpoldem — v oslavě ctnosti pokory. Avšak pravý smysl vyprávění nepostihneme rozбором druhotného pramene, jakým je v daném případě Gumpold, musíme jít zpátky ke Gumpoldově předloze, tj. legendě Crescente. Tam se přesvědčujeme, že prvnímu tvůrci václavské legendy vůbec nešlo o nějaké teologické jemnosti, o osvětlování jednotlivých ctností, nýbrž o bytostný protiklad nového náboženství proti dosavadnímu pohanství, o životní protiklad krvavých obětí a pustých hodokvasů dřívějších a nekrvavé oběti podle nového [náboženství, hostiny, na jejíž hostii mele mouku sám vznešený světec. Jiné příklady k osvětlení tendence v literárních památkách bral přednášející z tzv. Kristiána.

(16. 6. 1964)

Slovo ikonologie znamená výklad obrazů na rozdíl od ikonografie (popis). V 17. stol. se vžila ikonologie normativní — určující, jak se má které téma vyjádřit alegoricko-mytologickým typem, atributy, věcnými symboly. V 19. stol. se postupně propracovává stanovisko ikonologie teoretické jako pomocné vědy dějin umění. Před první světovou válkou jsou počátky moderní ikonologie jako samostatné vědy, která více méně absorbuje historiografii umění a zároveň se rozšiřuje na symbolický výklad i nezobrazujících umění. Avšak jednota obsahového a formového výkladu, jak ji pro dějiny umění naznačil Max Dvořák († 1921), zůstává cílem i pro Panofského, v Dvořákově škole u Sedlmayra, vedle Panofského dnes hlavního představitele ikonologie. Podle Panofského má ikonologický rozbor tři stupně:

1. ikonografie v původním, užším smyslu: prověření názvu, námětu. V novější době je příkladem toho: Jordaensův obraz Nočního zjevení (pol. 17. st.) přejmenován na Nevěsta korintská;

2. odkrytí druhého, alegorického významu, např. Delacroixův návrh malby stropu v Louvru (1850): Boj Apollóna s Drakem = Světla s Temnotou;

3. nalezení hlubšího vnitřního významu (*deeper intrinsic meaning*) hlubší symboliky, která se promítá přímo ve výtvarné slohové formě díla — v této třetí vrstvě jde o rekonstrukci obsahové formové jednoty teoretickým výkladem. Zde podle Panofského jde o světový názor a společenské postavení, osobnost a psychologii umělce, objednavatele atd.

Panofského schéma, které je základem jeho konkrétních rozborů, je třeba dále rozvíjet. Proti Panofskému, který poodevuje jako okrajový zjev rozdvojení osoby — promítnutí historického portrétu osobnosti do mytologického typu (např. Ludvík XIV. jako Apollón, Paolina Bonaparte jako Venus Victrix), mohl autor ukázat, že to souvisí se slohovým dualismem (zároveň idealizace typu a zároveň jedinečnost charakteru) a že je to věcí základní např. u Dürera. V druhém stupni výkladu vůbec přichází v úvahu, že v roce 1957 zároveň Sedlmayr (o Brueghelových Slepčích) a přednášející (Ikonologie Dürerovy Apokalypsy) použili další vrstvení alegorického významu podle biblické poetiky; příklad z Melanchthonovy Rhetoriky: *Hierusalem historice (literaliter) significat civitatem huius nominis, allegorice ecclesiam, moraliter rem publicam bene administratam, anagogice s. tropologice vitam eternam s. celestem*. Smysl morální je tedy zároveň politický, což je v Dürerově Apokalypse zvláště zdůrazněno. Smysl anagogický však neznamená jen čisté zduchovnění, ale také kosmologii, která zároveň je moralizována v úrovni nejobecnějších pojmů až abstrakt: zápas zla a dobra je zápasem temna a světla, hmoty a ducha. Touto cestou přichází také astronomicko-astrologické vědění doby do významové stavby obrazu, je to zjev zcela běžný. Pozitivist Janitschek, komentátor Albertiho, mylně prohlásil za nedůležité, že Alberti čtyři základní barvy srovnává se čtyřmi živly. Dantův vzestup ke hvězdám a zároveň do světa metafyzických morálních hodnot v Božské komedii je pravým vyjádřením moralizované kosmologie, jejímž nejpádnejším příkladem je Slunce Spravedlnosti, *Sol Iustitiae* = Apollón = Mithra = Augustus = Kristus za

jeho vlády narozený. Prastará moralizace Slunce má původ v tzv. slunečním údělu (slunce svítí na všechny stejně, půda patří slunci, tj. obci). Ještě v Campanellově Slunečním státě se demokratický regent obce označuje kruhem a jmenuje *Sol*.

Kompozice a sloh obrazu však zdůrazní více kosmologicko-přírodní stránku anebo naopak význam morální. Panofsky ukázal (aniž tím ještě myslil na kosmologii) srovnáním ilustrace Potrestání Orfea (podle Ovidiových Proměn) v nizozemském vydání 1475 a v Dürerově rytině 1495 — tam plošná ornamentalizace a význam morální (Orfeus právem trestán za pederastii), zde plastické soustředění a převažující význam „přirozený“ (podle Panofského vlastně kosmologický). Orfeus je zde tragický heros a Dürer pak v stejném hrdinském kontrastu kreslí Krista, klesajícího pod křížem.

Ikonologie pracuje vždy s odvoláním k literatuře. Klasickou ukázkou je Panofského srovnání dvou Poussinových obrazů *Et in Arcadia ego* (nápis v obraze). V jednom případě nápis říká: až po smrti jsem v ráji, obraz je *Memento mori*, v druhém případě nápis říká: ať jsem zemřel, ale žil jsem v pozemském ráji. U Panofského pohříchu často končí úkol ikonologie vysvětlením z literatury, ale také ponechává čtenáři leccos k domyšlení.

Ve vlastních ikonologických rozborech vychází autor vždy z předpokladu „dvou světů v obraze“, které se mezi sebou vyrovnávají. Starší, dualistické teorie výtvarného umění (Werringer: životnost a ztrnulost, Dvořák: naturalismus a idealismus) mají svou dílčí pravdu, zvláště pro vývoj počínající pozdní antikou. Autor uvádí příklad „dvou světů“: vize Svoření lidské duše, nad krajinou, ve flámské knižní malbě. Dürer nad krajinou téměř stejnou spatřuje (v Apokalypse) otevřenou hořící bránu nebes, zde šlehající plameny objektivně spojují oba světy, zároveň je vize kreslena jiným stylem než krajina, téměř impresionistická. Ve flámském příkladě není tento stylový rozdíl a oba světy se spojují — až v subjektu diváka, který podlehe iluzi: rozdíl mezi objektivním a subjektivním dualismem.

Ikonologie se netýká jen starého umění. Knihou Wernera Hoffmanna *Das Irdische Paradies* vzkročila úspěšně na pole 19. stol. a mnohé dílčí pokusy ukazují, že ani zde se její postup nezastaví.

H. Businská, Latinská řemeslnická terminologie XIV. a XV. století

(15. 9. 1964)

V referátu bylo pojednáno o řemeslnické terminologii jako prameni středověkých hospodářských dějin. Bohaté záznamy jsou čerpány z literárních památek, listin a městských knih. Podrobněji byl zdůrazněn význam zápisů městských písařů a předvedeny ukázky ze soudních výpisků, knih smluv a prodeje, převodu majetku. Zvláštní pozornost byla věnována bohatým rejstříkům městských knih. Zápisy tohoto druhu podávají obraz života středověkého města v míru i ve válce. Z rukopisných zápisů lze rekonstruovat hierarchii řemesel, rozmístění specializace, individualitu větších měst, poměr Čechů a Němců v řemesle, převládající řeč v tom kterém městě, topografii podle ulic věnovaných určitému řemeslu a ženskou zaměstnanost ve středověku.

Dále bylo upozorněno na neobyčejně zajímavý materiál, objevující se ve středověkých slovnících. Kromě starších známějších slovníků (*Mater verborum*, Klaret, *Codex Vodňanský*) bylo upozorněno zejména na *Žídkovo dílo XX artium liber*. Význam slovníkových záznamů byl dosvědčen na ukázkách (rozlišení řemeslnické specializace, určení materiálu, popis výroby předmětů, vybavení dílny).

V závěru byl podán stručný vývoj řemesla na základě materiálu a zdůrazněn význam terminologie pro kulturní dějiny.

K některým problémům současné byzantologie

(soubor sdělení)

(6. 10. 1964)

Teze čtyř sdělení při této příležitosti přednesených (Ant. Dostál, O byzantologických studiích; Růž. Dostálová, K souvislostem byzantské literatury s evropskou středověkou literaturou; M. Loos, Některé otázky dějin byzantského venkova ve světle současného bádání; V. Hrochová, K problematice městského hospodářství a postavení měst v Byzanci) budou v širším znění otištěny v příštím čísle.

Jiří Kejř, K finančním a hospodářským dějinám středověku

(10. 11. 1964)

Východiskem výkladu byly výsledky mezinárodního kolokvia o dějinách daní ve Spa ve dnech 6.—9. září 1964, kterého měl referent příležitost se zúčastnit a přednést při něm i přednášku na téma *Daně v českých středověkých městech*. Kolokvium vyvolalo řadu otázek širokého dosahu metodického i obsahového, ze kterých je možno vyjít při příštím bádání o finančních a hospodářských dějinách středověku.

Všeobecná státní daň je ve většině Evropy pozdějšího původu než daň městská, kterou mnohdy napodobí, a je výrazem centralizace moci ve státě v období centralizované monarchie. Všeobecným zjevem při zkoumání daňových soustav je neúměrné zatížení chudších poplatníků. Přitom se však ukazuje, že není možné pokládat majetkové skupiny obyvatelstva za stabilní, naopak se prokazuje značná různorodost a rychlé přesuny v majetnosti těchto rodin. Nutná je základní znalost pojmů finančně vědných k prohloubenému bádání o dějinách daní. Historická statistika je sice nutnou pomůckou k utřídění materiálu a k získání základních dat o finanční situaci, avšak nelze z ní vyvozovat příliš dalekosáhlé závěry, neboť zpravidla neposkytuje potřebný dynamický obraz v průběhu delšího období, není vždy založena na úplných pramenech a nedovoluje volit potřebné ukazatele k bezpečné analýze. Je nutné brát v úvahu i pohyb finančních prostředků (dálkový obchod, úvěr), který byl patrně silnější, než se dosud soudilo.

Jaroslav Kolár, K uměleckosti díla Petra Chelčického

(8. 12. 1964)

Přednáška byla pokusem o zjištění některých základních literárně uměleckých rysů Chelčického tvorby a o prokázání určujícího významu metaforického myšlení pro Chelčického autorský typ. Diskuse ukázala neschůdnost naznačené cesty, sledující otázku vědomě ze zorného úhlu dalšího literárního vývoje, a upozornila na nutnost komplexnějšího zkoumání otázky zejména s přihlédnutím k starším středověkým dílům.

Gilbert Ouy, Apports de la codicologie aux études d'histoire intellectuelle

(15. 12. 1964)

Viz sdělení o návštěvě přednášejícího v Praze (na str. 92).

Zpráva o činnosti JKF v roce 1964

podaná na valném shromáždění dne 28. ledna 1965

Hlavní náplní práce JKF v roce 1964 byla opět jako v minulých letech činnost přednášková. Pražská Jednota uspořádala 8 přednášek, brněnská odbočka 5 přednášek a 2 slavnostní večery.

Všechny odborné skupiny, ustavené při JKF, pracovaly podle stanoveného plánu.

Odborná skupina pro medievařistiku pokračovala pod vedením svého tajemníka dr. P. Spunara v pořádání pravidelných měsíčních schůzek, vyplněných přednáškami a diskusemi. Celkem bylo uspořádáno 10 pravidelných zasedání a 1 zasedání mimořádné, na němž promluvil zahraniční host. Skupina se tak snaží realizovat doporučení liblické konference o medievařistice, aby k přednáškové činnosti byli zváni i zahraniční vědečtí pracovníci. Pravidelné schůze skupiny byly věnovány opět jako v minulých letech širokému rejstříku témat. Předností všech schůzí byla obsáhlá a živá diskuse, při níž docházelo ke střetnutí jednotlivých názorů, k prohlubování či korekturám soudů. Činnost skupiny se v r. 1964 dále stabilizovala. Přispělo k tomu značnou měrou ředitelství Ústavu státu a práva ČSAV, které skupině dále bezplatně poskytovalo svou knihovnu jako klubovní místnost.

Značné obtíže měla při své práci školská skupina, vedená opět E. Svobodovou. Učitelé se sešli na besedě, pořádané Ústavem pro další vzdělání učitelů a plánované na každý měsíc, teprve v prosinci. Na této schůzce vypracovali návrh dotazu, adresovaného ministerstvu školství a kultury, o zařazení latiny na SVVŠ. Na schůzce v únoru a březnu byl přítomen jen

vedoucí skupiny a zástupce školské skupiny JKF. Tato nečinnost skupiny latinářů plynula ze špatné organizace zvaní na schůzky, jež má na starosti Ústav pro další vzdělání učitelů, podstatnou její příčinou bylo však i dosavadní postavení latiny jako nepovinného předmětu na SVVŠ, jak o tom hovořil vedoucí skupiny latinářů s. Pech na celostátní konferenci pracovníků ve vědách o antickém starověku v Liblicích, uspořádané Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská v březnu 1964. Nezbyvá než doufat, že znovuzavedení latiny jako povinného (volitelného) předmětu na SVVŠ se obrazí také v činnosti skupiny latinářů, která se bude musit za těchto změněných okolností zabývat řadou problémů metodických i obecně vzdělávacím významem latiny na SVVŠ.

Bibliografická komise, kterou vede dr. L. Vidman, má celkem 25 členů. V roce 1964 byla zpracována a vydána Bibliografie řeckých a latinských studií v Československu za r. 1963 (vyšla jako 4. číslo *ZJKF* 6, 1964). Pokračovalo se v excerptci pro průběžnou bibliografii za r. 1964. Pro retrospektivní bibliografii 1951—1960 odevzdali téměř všichni členové bibliografické komise excerpta z časopisů, takže se mohlo přikročit k prozatímnímu řazení. Tato bibliografie má vyjít v Národní knihovně v roce 1965 nebo 1966. V důsledku reorganizace bibliografického střediska společenských věd, který vychází nyní vstřícně speciálním požadavkům jednotlivých oborů, bude průběžná bibliografie od r. 1966 (Bibliografie za r. 1965) vydávána tímto střediskem, pověřeným vydáváním bib-

liografií všech společenských vědních oborů. Středisko převezme jen úkoly ediční, excerptce a zpracování zůstane úkolem bibliografické komise JKF. Bibliografie za r. 1965 nevyjde již tedy jako příloha *ZJKF* 8, 1966, nýbrž jako součást Novinek literatury — Společenské vědy. Předseda komise i samo bibliografické středisko se snaží dosáhnout toho, aby členové JKF dostávali tuto bibliografii jako účelový náklad zdarma.

JKF pokračovala v r. 1964 ve své publikační činnosti a vydala 6. ročník *Zpráv JKF* ve 3 číslech o celkovém rozsahu 200 stran; jako 4. číslo byla vydána Bibliografie za r. 1963 o celkovém rozsahu LII stran. *ZJKF* vycházejí v nákladu 450 výtisků, číslo bibliografické v nákladu 600 výtisků.

Knihovna byla doplňována jako minulá léta z naší produkce, z ciziny byly získány publikace výměnou. Přírůstek činí 95 inv. č., v tom jsou i knihy, získané r. 1962 darem z gymnasia v Londýnské ul., jejichž katalogizace pokračovala i v roce 1964. Bylo svázáno 28 svazků knih, cena za vazbu činila 609 Kčs. K 31. 12. 1964 měla knihovna 26 206 inv. čísel v úhrnné ceně 132 964,82 Kčs. Byla ukončena revize knihovny v oddílu A, B a zčásti byl zrevidován též oddíl E. V revidovaných oddílech byl obnoven původní pořádek knih podle signatur, místy porušený. Na správě knihovny se podíleli knihovníci dr. J. Martínek a J. Bělský.

Pokud jde o mezinárodní styky, je JKF členem *FIEC* (Fédération Internationale des Associations d'Etudes Classiques). Ve dnech 22.—23. srpna 1964 se konalo u příležitosti 4. mezinárodního kongresu klasických studií 11. valné shromáždění *FIEC* ve Philadelphii v USA. Zúčastnil se ho (nikoliv

na náklady JKF) člen výboru dr. L. Vidman.

Počet členů JKF činil ke dni 31. 12. 1964 320, z toho 238 v Praze a 82 v Brně.

Hlavní výbor JKF se sešel v r. 1964 třikrát a pracoval pod vedením svého předsedy prof. dr. Karla Janáčka. Brněnská odbočka si zvolila 17. 12. 1964 nový výbor v čele s předsedou doc. dr. O. Pelikánem.

-dm-

REVIZNÍ ZPRÁVA

Revize hospodaření, inventáře a činnosti JKF za r. 1964 byla provedena dne 28. ledna 1965 revizory dr. Jaromírem Fialou a Jaroslavem Horou za přítomnosti hospodářky JKF A. Fialové. Revizoři zkontrolovali účetní doklady za r. 1964 a shledali, že účetní evidence je vedena správně a že JKF nakládá hospodárně se svými finančními prostředky podle schváleného rozpočtu. JKF mohla splnit v r. 1964 plánované úkoly díky nevšednímu pochopení většiny členů, kteří dobrovolným zvýšením členského příspěvku umožnili vydávání *Zpráv JKF* v nezměněném rozsahu proti letům minulým, a dále díky zvýšené dotaci ČSAV na tisk *Zpráv* a na práce v knihovně.

Závažným nedostatkem však zůstává i nadále neplacení členských příspěvků. V pražském ústředí dluží 47 členů celkem 1 610 Kčs, v brněnské pobočce 15 členů 460 Kčs. Poněvadž jsou mezi neplatícími členy i někteří, kteří dluží členské příspěvky více než 3 roky, navrhuji revizoři, aby výbor JKF postupoval v těchto případech obdobně jako v roce minulém.

Hodnota celkového jmění JKF se jen nepatrně zvýšila proti roku minulému. Finanční základ se totiž snížil o hodnotu knih jiných oborů,

kteře brněnská pobočka postoupila ze své knihovny příslušným katedrám brněnské university. Všechny majetek pražského ústředí i brněnské pobočky je k 31. 12. 1964 zinventován. Kontrola hospodaření finančními prostředky nebyla provedena ani revizními orgány ČSAV ani ONV v Praze 2. Spolupráce s kompetentními finančními orgány ČSAV byla velmi dobrá.

Pokud jde o činnost JKF, rozvíjela se i v r. 1964 úspěšně podle plánu. Stejně jako v letech minulých se soustředila hlavně na pořádání přednášek jak v pražském ústředí, tak v brněnské pobočce. Se zvláštním ohlasem a neobyčejným zájmem se setkávaly zejména přednášky a diskusní večery odborné skupiny pro medievalistiku. Práce školské skupiny byla ztěžována jednak špatnou organizací schůzek učitelů latiny, zaviněnou Ústavem pro další vzdělání učitelů, jednak dosavadním stavem vyučování latině na SVVŠ. Bibliografická komise úspěšně splnila svůj úkol vydáním Bibliografie řeckých a latinských studií v ČSSR za rok 1963. Pokud jde o publikační činnost, vydala JKF 6. ročník Zpráv JKF (3 čísla + bibliografie). Obě knihovny byly soustavně doplňovány o knihy z naší produkce. V brněnské pobočce byla dokončena revize knihovny, v pražském ústředí se v revizi knihovny pokračovalo.

Revizoři konstatují, že JKF plnila stejně jako v letech minulých v roce 1964 úspěšně své poslání v našem vědeckém a kulturním životě.

V Praze dne 28. ledna 1965.

J. FIALA

J. HORA

ZPRÁVA O HOSPODAŘENÍ

Příjmy:

Počáteční hotovost		
k 1. 1. 1964	Kčs	1 098,45
Členské příspěvky	Kčs	2 775,—
Prodej publikací	Kčs	4 940,40
Ostatní příjmy	Kčs	1 247,63
Dotace ČSAV	Kčs	20 270,—
celkem	Kčs	30 331,48

Výdaje:

Odměny za práce	Kčs	6 059,85
Cestovní výdaje	Kčs	371,60
Materiálové výdaje	Kčs	18 465,67
Práce a služby	Kčs	1 372,40
Finanční náklady	Kčs	290,—
Zálohy (JKF Brno)		
k 31. 12. 1964	Kčs	259,53
celkem	Kčs	26 819,05
Zůstatek		
k 31. 12. 1964	Kčs	3 512,43
Z toho na běžném účtu u St. spořitelny	Kčs	3 348,68
v pokladně	Kčs	163,75

Základní prostředky:

Inventář (základní prostředky, drobné a krátkodobé předměty)	Kčs	52 442,—8
Materiálové zásoby (sklad učebnic a Zpráv JKF)	Kčs	74 043,50
Zálohy (JKF Brno k 31. 12. 1964)	Kčs	259,53
Knihovna	Kčs	145 837,12
celkem	Kčs	272 583,13

Jmění k 31. 12. 1964:

Peněžní prostředky	Kčs	3 512,43
Zákl. prostředky	Kčs	272 583,13
Celkem	Kčs	276 095,56

A. FIALOVÁ

Poznámka k historii delfského mýtu o Apollónově boji s drakem

Stejně jako byl pro Délos typický mýtus o Apollónově narození, vyprávělo se v Delfách o Apollónově boji s drakem. Nejstarší verze tohoto mýtu je obsažena v homérském hymnu na Apollóna, v. 300—374. Podle ní byl Apollón už dospělý muž, když k boji došlo. V pozdější době, poprvé na lékythu z doby cca 480 př. n. l., se objevuje nové pojetí tohoto mýtu, podle něhož Apollón zabíjí draka již jako dítě.¹⁾ Kromě toho je na lékythu znázorněna p lma, posvátný delfský strom, hrající důležitou úlohu v delfském mýtu o Apollónově narození (srv. homérský hymnus na Apollóna, v. 18 a 116; srv. též Odys. č 162; tutéž scénérii má Apollónův boj s drakem na slavnostní minci z císařské doby.²⁾ Schreiber z toho usuzoval, že mýtus o Apollónově boji s drakem byl lokalizován též na Délos.³⁾ O boji Apollóna s drakem se skutečně vyprávělo i na jiných místech Řecka, avšak ve všech případech lze dokázat delfský vliv.⁴⁾ Spíše než o lokalizaci mýtu o Apollónově boji s drakem na Délos můžeme tu mluvit o kontaminaci základního delfského a delského mýtu.⁵⁾

Jaké důvody mohly vést k vytvoření verze o Apollónovi-dítěti? Defradas vyslovil názor, že jde o výmysl Euripidův, vyvolaný snahou po originalitě.⁶⁾ Euripides vskutku zpracovával řecké mýty velmi originálním způsobem, je však nepravděpodobné, že by pouhá zmínka ve sborové písni jeho Ífigenie na Tauridě mohla vyvolat v život takový ohlas, jaký nám dosvědčuje pozdější literatura. Kromě toho zobrazení na lékythu je starší a vzhledem k tomu, že jde o sériovou produkci tzv. haimónského okruhu, musela být tato verze už vžitá.

Nezbývá tedy než hledat jiné řešení. Delfy nemohly zbavit Délos práva na to být místem údajného Apollónova narození, mohly se však alespoň tímto způsobem pokusit přivlastnit si ho

bezprostředně po narození; tato verze jim měla nahradit Apollónovo narození na Délu.⁷⁾ Toto řešení předpokládá ovšem jistou rivalitu obou svatyní; naopak Allen-Sikes⁸⁾ a Parke-Wormell⁹⁾ soudí, že se tu projevuje vzájemné uznání Delf a Délu, jejichž mýty začaly rychle splývat. Rozhodnout mezi těmito dvěma řešeními je těžké; pravděpodobnější se však zdá prvá možnost, která lépe vysvětluje, proč se s Apollónovým odchodem z Délu tak pospíchá. Máme tedy, i když ne zcela nesporně, dosvědčen z konce 6. století projev jistého protidélského postoje Delf — že se jedná o delfský výtvor, můžeme celkem s jistotou usuzovat z toho, že jde o nezákladnější delfský mýtus.

A. FROLÍKOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ srv. Pfuhl, tab. 284. a Schefold k č. 284. Literární zpracování: Eurípides, *If. T.* 1234nn; Libanios, *Narr.* 25 περί Αητοῦς; Servius ad Verg. *Aen.* III, 73; Hyginus 140; Athen. XV, 701 c-d. Jistý kompromis se projevuje u těch autorů, kteří předvádějí Apollóna v boji s drakem jako chlapce: Ap. Rh. II, 707—9; Ovid. *Met.* I. 441; Plut. *De def. orac.* 418 a-b.

²⁾ srv. Cohen, *Méd. impér.* VI, pl. 20, 14.

³⁾ Th. Schreiber, *JKPh* 121, 1880, str. 686—7.

⁴⁾ L. Preller — K. Robert, *Griechische Mythologie* I⁴. Berlin 1894, str. 242, pozn. 1; srv. Th. Schreiber, *Apollon Pythoktonos*, Leipzig 1879, a J. Fontenrose, *Python. A Study of Delphic Myth and its Origins*, California UP 1959.

⁵⁾ srv. vyobrazení na alžírské mozaice ze 3. stol. n. l.; o němž viz K. Robert, *Arch. Jahrb.* 5, 1890, str. 215—237.

⁶⁾ J. Defradas, *Les thèmes de la propagande delphique*. Paris 1958, str. 90—91.

⁷⁾ K. Robert, cit. článek, str. 226; J. Laager, *Geburt und Kindheit des Gottes in der griechischen Mythologie*. Winterthur 1957, str. 87.

⁸⁾ Th. W. Allen — E. E. Sikes, *Homeric Hymns*. London 1904, str. 94.

⁹⁾ H. W. Parke — D. E. W. Wormell, *The Delphic Oracle* I. Oxford 1956, str. 8—9.

RÉSUMÉ

Bemerkung zur Geschichte des delphischen Mythos über Apollons Kampf mit dem Drachen

Die Autorin befaßt sich mit der Version des delphischen Mythos über Apollons Kampf mit dem Drachen, nach der Apoll zur Zeit dieses Kampfes noch ein ganz kleines Kind war, und neigt sich der Meinung zu, diese Version sei in Delphi am Ende des 6. Jdts. v. u. Z. entstanden; sie sollte ein Ersatz dafür sein, daß sich Delphi keinen Anspruch machen konnte, als Geburtsort Apollons zu gelten. Diese Version kann ein Ausdruck der Rivalität zwischen zwei größten griechischen Kultorten Apollons sein, Delphi und Delos, das allgemein als Geburtsort Apollons anerkannt war.

Eurípidova Hypsipylé

Eurípidova „Hypsipylé“ vypravovala o životě lémniské princezny v exilu. Hypsipylé žije tu v Nemeii a pečuje o Ofelta, maličkého synka Lykúrgova a Eurydičina.

V dávné minulosti leží její hrdinství, s nímž zachránila život svého staříckého otce, krále Thoanta, za obecného spiknutí lémniských žen proti mužům, v minulosti leží i její setkání s Íásonem z družiny slavných Argonautů, jemuž porodila dva syny. Od nich žije nyní odloučena, ale naplněna živými vzpomínkami.

Tragédie vypravovala o smrti Ofeltově, kterou zavinila Hypsipylé, když na chvíli opustila dítě, aby ukázala pramen vody Amfiaráovi, jednomu z vůdců výpravy proti Thébám, jež procházela nemejským krajem, i o tom, jak Amfiaráos zachránil Hypsipylu před trestem smrti, který jí hrozil, a o šťastném shledání matky s oběma syny. Jak došlo k tomuto poznání, nemůžeme říci. Zdá se však, že i zde měl Amfiaráos význačnou úlohu. Tak se zde pokusil Eurípides zkombinovat báji o Argonautech s thébským mýtem o osudech rodu Labdakovců.

Podle názoru Bondova (str. 144) byla Hypsipylé provozována pravdě nejpodobněji roku 408 n. 407 př. Kr. Svým rozsahem přesahovala hra 1700 veršů.

Překlad a především uspořádání zlomků, z nichž vybírám všechny podstatné, opírá se o nové kritické vydání G. W. Bonda (Oxford 1963), který s prospěchem užil Barnsových nových zkoumání příslušného papyru. Barns prozkoumal totiž důkladně strukturu vláken papyrových zlomků uveřejněných Grenfellem a Hunttem r. 1908 (dnes v majetku Bodleian Library: MS. Gr. Class. b 13 [verso]). U nás pojednal o zlomech Eurípidovy Hypsipylé důkladně Jaroslav Ludvíkovský v Listech filologických 47, 1920, str. 129 až 140, 278—288. Všechnu novější literaturu a edice zlomků sestavil Bond (str. 141 n).

Na nejdůležitější doplňky neúplně zachovaného textu upozorňuji v poznámkách a uvádím, koho se kde přidržuji. Také zlomky označuji podle vydání Bondova. Části lyrické překládám volně rytmizovanou prózou.

*

Děj tragédie se odehrával před palácem Lykúrgovým v Nemeii. V prologu vystoupila Hypsipylé s Ofeltem v náručí. Obsahem jejího

monologu jsou vzpomínky na příchod Argonautů¹⁾, obavy o život obou ztracených jejich synů²⁾ a důvěra v maličkého Ofelta, o němž doufá, že jednou vyspěje v její pevnou oporu³⁾ (zl. 61 [+ 82]; zl. 70 [+ 96]).

Do *prologu* náleží i zl. 752 N²:

Bůh Dionýsos v kůži kolouší
a s thyrsem v ruce v záři smolnic vede rej
děv delfských středem po výšinách Parnasu.

Po vstupním monologu se Hypsipylé vrací do paláce. Mezitím vystoupí oba její už dospělí synové — Euneus a Thoás —, kteří pátrají po své matce⁴⁾, a buší na dveře Lykúrgova paláce, hledající nocleh. Z jejich rozhovoru pochází zl. 764 N², obsahující slova, jež pronáší Thoás k svému bratru:

Hle, vzhůru k nebi zraky svoje pozvedni
a pozoruj tam v štítě pestré postavy.

Hypsipylé vyjde znovu z paláce, chlácholíc děcko poděšené bušením na dveře, hovoří s oběma sourozenci, které ovšem nepoznává, podává jim podrobné informace a zve je dovnitř domu.⁵⁾ Sem náleží zl. I I a⁶⁾:

Hypsipylé:
(k dítěti v náručí)

Však přijde otec, mnoho hraček přinese,
jež ty tvé nářky z mysli brzy zaplaší. — —

(k nově přichozím)

Vy, jinoši, jste bušili nám na dveře?
5 Jak šťastna matka, jež vás v lůně nosila!
Proč přicházíte? Co zde v domě hledáte?

Thoás:

Rač do domu nás uvést, ženo, možno-li
nám přenocovat uvnitř jenom jednu noc.
Vše máme s sebou, nebudeme na obtíž
10 zde tomu domu — nic tvůj neporuší klid.

Hypsipylé:

Náš dům je právě v této chvíli bez pána...

Zl. 2

Hypsipylé:

Sám Lykúrgos šel dotázat se věštírny,
choť Eurydiké vládne zatím v Nemei.

Thoás:

Kde není hostitele, těžko prodlévat.
I půjdem' jinam vyhledat si přístřeší.

Hypsipylé:

To nikoliv. Ten dům zde nezná odmítat
a nezná nevážit si hostů z ciziny;
vždy s laskavostí přijal hosty pod svůj krov.

Hypsipylé vpouští potom oba sourozence do domu, setrvává však nadále s děckem na scéně.

Sólový zpěv Hypsipylin, na nějž přímo navazuje parodos⁷⁾
(zl. I II)

Hypsipylé:

jako paprsek v zrcadle,
tak třpytí se lesk tvých očí...
Budu tě hýčkat, synáčku,
5 budu bdít pečlivě nad tebou,
abys rostl a sílil. —
Ejhle, jak chřestidlo pěkně zní...

Na Lémnu Musa mne dříve nutila⁸⁾
10 nad útkem, člunkem a osnovou do zpěvu
k potěše vlastního srdce. Leč nyní zde
zpěvem svým uspávám, chlácholím, konejším
tohle robátko malé,
jak se jen sluší a patří.

Sbor (nemejských žen):

- 15 Co tu jen, milá, máš na práci?
Zametáš tady před vchodem,
nebo snad kropíš vodou práh,
jak bývá úkolem služek?
Zpíváš o lodi Argó, té,
20 kterou stále slaví tvé rty,
padesátiveselné?
Zpíváš o zlatém rounu
posvátném, hlídaném zrakem
bdělé saně na větvích dubu?
25 Stále jen vzpomínáš na Lémnos,
mořem sevřený odevšad,
kol něhož dokola s hukotem
tříští se Aigajské vlny?
Zatím už po nivách nemejských⁹⁾
30 třpytí se celičkový šířý kraj
kovovou zbrojí Argejských...
Na hradby, které Amfión
úderem loutny své vystavěl,
čilý Adrástos táhne.

Zl. 1 III

Hypsipylé:

- 5 lanoví spěchal upevnit¹⁰⁾
Péleus, potomek Aigíny,
dcery říčního boha.
Uprostřed u stěžně lodního
thrácký nástroj Orfeův
10 teskné¹¹⁾ tóny vydával
k pohybům vesel takt dávaje veslařům,
aby směr lodi tu rychleji řídili,
tu zase veslům svým dopřáli oddechu.
O tom, ach, o tom jen sní moje srdce¹²⁾.
15 Válečné svízele Danaů
někdo jiný ať hlásá...

Sbor:

- Došla k našemu sluchu zvěst
moudrých, že dříve už tyrská Európa
opustila město i rodný kraj
20 foinický a za mořem
na Krétu vkročila posvátnou,
živitelku Diovu
i Kúrétů matku.
Synům třem, jež pak zrodila,
25 odkázala nad zemí
moc i šťastnou vládu.
Rovněž slýchám, jak mimo vlast
argejské královské Íoi
manželství vrátilo lidskou tvář,¹³⁾
30 zhyzděnou dříve rohy.
Kéž by ti, drahá, to všechno bůh připomněl,
abys milovala vždy střední cestu...
Budeš mít stále naději,¹⁴⁾
čas že přijde, kdy děd¹⁵⁾ tvůj tě
35 zachrání: vždyť lhostejný¹⁶⁾
jemu není tvůj osud

Zl. 1 IV

Hypsipylé:

- Usmrtiv lovkyni Prokridu,
žalozpěvy ji po smrti¹⁷⁾ oplakal
5 manžel...¹⁸⁾ Ale v mém trápení,
kde najdu kvíl či zpěv či kytary tón
samou Kalliopou doprovázený,
jenž by v slzách dost bédoval
nad mými strastmi?¹⁹⁾

Sbor:

- 10 Ó Die, jenž v háji zde nemejském dlíš,
co přivádí asi ty cizince k nám,
již v dorském šatě, jak vidět je hned,
tím pustým krajem sem řídí svůj krok
a blíží se k našemu domu?

1. *epeisodion*. Zl. 1 IV (pokračování).

Sbor už diváky připravil na příchod argejského vojska do Nemeie. Tím si vysvětlíme, že Amfiarás vpadne přímo na scénu bez oslovení i vysvětlování.

Amfiarás:

- 15 Jen strasti nese putování²¹) cizinou,
když tíseň počne na poutníka doléhat
a dostane se v pustý, osamělý kraj;
sám bez domova²¹) nemá, koho by se ptal,²²)
kam obrátit se. Právě onen osud zlý
20 i mne teď stihl. S potěšením vidím však
stát dům zde v háji Dia v kraji nemejském.

(náhle spatří Hypsipylu)

- I ptám se tebe, která stojíš před domem,
ať otrokyně, ať jsi žena svobodná:
čí sídlem, pověz, cizinko, je tento dům,
25 brav chovající tady v kraji fleiúnském?

Hypsipylé:

Tot' pozeňnaný krov je vládce²³) Lykúrga,
jenž z celé země asópské byl vyvolen,
by převzal kněžský úřad Dia zdejšího.

Amfiarás:

- Rád do džbánu bych nabral vodu z pramene:
30 chci obětovat bohům za zdar²⁴) výpravy,
však voda, která stojí, není průzračná,
jsouc všecka znečištěna davem vojáků.

Hypsipylé:

Kdo vy jste, pověz, odkud přicházíte k nám?

Amfiarás:

- 35 My — rodem z Argu — z Mykén přicházíme sem
a při přechodu do jiného území
vzdát chceme oběť za zdar vojska Danaů.
Je cílem naší cesty město Kadmovo,
když šťastně nás tam, ženo, bozi dovedou...

Hypsipylé:

Smím také slyšet, proč tam právě táhnete?

Amfiarás:

- 40 Zpět chceme uvést Polyneika do vlasti.

Hypsipylé:

A kdo jsi, chceš-li na sebe vzít cizí strast²⁵?

Amfiarás:

Jsem z rodu Oikleova věštec Amfiarás²⁶.)

Zl. 4 (z 1. *epeisodia*)

Amfiarás:

Teď ty mně pověz, ženo, jméno své i rod.²⁷)

Hypsipylé:

Jsem Hypsipylé, ostrov Lémnos moje vlast.²⁸)

Na dotazy Hypsipyliny vykládá Amfiarás v stichomythii o příčinách výpravy proti Thébám a své účasti na ní.

Zl. 1 V (z 1. *epeisodia*)

Amfiarás:

Já jítí nechtěl. Žena mne však přiměla.²⁹)

Hypsipylé:

Byl zbožný, nebo zlíštný její úmysl?

Amfiarás:

Dřív Polyneikův náhrdelník přijala.

- Hypsipylé:
A jak on k němu přišel, než jej daroval³⁰?
- Amfiaréos:
5 Kdys Kadmos pojal Harmonii za ženu³¹) —
- Hypsipylé:
Byl z těch, jimž bozi sami přišli na svatbu³²).
- Amfiaréos:
Jí dala šperk ten Afrodíta při svatbě.³³)
- Hypsipylé:
Vždy milovali bozi bohů potomky³⁴).
- Amfiaréos:
A pak jej zdědil Polydóros, jejich syn.
- Hypsipylé:
10 A jistě právem, byl-li synem bohyně³⁵).
- Amfiaréos:
Dál Labdakos jej zdědil, jeho potomek³⁶).
- Hypsipylé:
Však o tom vím, jak s Adrástem se dohodli.³⁷)
- Amfiaréos:
Já jemu často rozmlouval tu výpravu.
- Hypsipylé:
Dar vzala, třebaže jí hanba kynula?³⁸)
- Amfiaréos:
15 Ba vzala: nevrátím se z války do vlasti³⁹).
- Hypsipylé:
16 Znáš sudbu svou a přesto kráčíš smrti vstříe?

- Amfiaréos:
17 Je třeba táhnout, žádá-li tak moje choť⁴⁰).
- Hypsipylé:
18 Smrt byla zřejmě tobě dávno určena.
- Amfiaréos:
Mně návrat domů není vskutku přisouzen.
- Hypsipylé:
20 Proč chceš však obětovat, máš-li zemřítí⁴¹)?
- Amfiaréos:
Mít bohy v úctě není žádná překážka.
[Chybí 5 veršů]
- Amfiaréos:
Chceš ukázat nám pramen, nebo zdráháš se⁴²)?
- Hypsipylé:
A jinou ženu nechceš vyvolati ven?
- Amfiaréos:
Pak odmítáš nám sama pramen ukázat.
- Hypsipylé:
30 Já dítě bez dozoru nechat nemohu.
.....
- Zl. 753 N²
- Hypsipylé:
Zdroj Achelóův⁴³) Argejům chci ukázat.

Ze stasima předcházejícího před zprávou o smrti Ofeltově pochází zl. 6; 7; 8/9.⁴⁴) Tu se vypravovalo o hádce mezi Polyneikem a Týdeem před palácem Adrástovým, o zasnoubení obou jeho dcer dvěma cizincům i o hromadné výpravě proti Thébám.

- 6 Na dvoře, kde chtěli ulehnout,⁴⁵⁾
znovu a znova se svářili
(úder stíhal úder meče
a tekla krev) o noční lůžko;
10 psanci, však v boji se ukázal
hrdý duch dobrého původu,
zděděný po otcích.
Odpočíval král Adrástos
střeže příkaz Foibův, by zasnoubil
15 šelmám⁴⁶⁾ obě své dcery.

Následovala rozmluva sboru s Hypsipylou.⁴⁷⁾ Vzrušena jsouc nešťastím, které ji stihlo (smrt nehlídaného děcka, zatím co ukazovala Amfiaráovi pramen vody), vyslovuje Hypsipylé obavy o svůj život a plánuje útěk. Rozhovor byl snad přerušen příchodem poslovým⁴⁸⁾. Soudí se, že vystoupila i Eurydiké, aby vyslechla poslovu řeč⁴⁹⁾.

Zl. 20/21⁵⁰⁾

Hypsipylé:

Ó milé ženy, nebezpečí hrozí mně,⁵¹⁾
že velké zlo mne stihne, ač jsem nevinná.

Sbor:

Což pro nás družky nemáš slůvka potěchy?⁵²⁾

Hypsipylé:

- 5 Mám hrůzu z trestu, když to dítě zemřelo.

Sbor:

Už dost jsi, nešťastnice, zakusila běd⁵³⁾.

Hypsipylé:

Vím, co mně hrozí; chci se proto zachránit.

Sbor:

A co sis vymyslila proti tomu zlu?

Hypsipylé:

Co nejrychleji prehnout odtud z těchto míst⁵⁴⁾.

Sbor:

- 10 A kampak půjdeš, kde ti dají přístřeší?

Hypsipylé:

To rozhodnou mé nohy a má odvaha.

Sbor:

Kraj celý vůkol zaplněn je strážemi⁵⁵⁾.

Hypsipylé:

Máš pravdu... hloupý nápad..., přesto odejdu.

Sbor:

Jen uvaž: v nás máš tady věrné rádčiny.

Hypsipylé:

- 15 Což, najde-li se někdo, kdo mne vyvede?

Sbor:

Ten nenajde se, kdo chce spasit otroky⁵⁶⁾.Zl. 18⁵⁷⁾

Posel:

Tam v stínu leží zřídlo, jež je stráženo
tu bytujícíím drakem. Krví podlité
žhnou strašně jeho zraky, hřeben na hlavě
se jemu ježí... Před ním v hrůze prchají,
5 kdo pasou stáda. Potichu se připlazí...

—⁵⁸⁾Ach žena! Všude vidí jenom plno hrůz

Eurydiké obviní a odsoudí Hypsipylu. Do této tzv. soudní scény (Eurydiké — Hypsipylé; později: Eurydiké — Hypsipylé — Amfiaráos) náleží zl. 27⁵⁹) a zl. 22 (z téhož sloupce podle zjištění Barnsova). Zl. 22 obsahuje ukončení řeči Hypsipyliny. Na tento zlomek navazuje přímo zl. 60. Z v. 29 tohoto zlomku plyne mj., že Hypsipylé vypovídá v poutech (δεσμίαν τέ μ' εἰσορᾷς). V kritickém okamžiku přichází náhle Amfiaráos, aby svým svědectvím Hypsipylu zachránil (zl. 60, v. 22).

Z veršů dříve známých i citovaných klade Bond do této souvislosti zl. 758 N², jež přikládá Eurydice, která vidí v tom, co se stalo, Hypsipilin úklad:

Vyš nežli spravedlnost kladou špatní zisk
a zl. 760 N², který mohla pronést Hypsipylé s úmyslem zmírnit Eurydičin hněv:

Kdo nehněvá se, vždycky bývá moudřejší.

Zl. 22 (naň navazuje přímo zl. 60)

Sbor:

10 Zní moudrým libě rozšafná ta tvoje řeč
a k moudrým chci i samu sebe počítat.

Eurydiké:

zl. 60, 1 Proč věc svou hájíš slovy okázalými,
proč kolena má svíráš, vedouc dlouhou řeč,
když Ofelta — mé potěšení — zabilas?

Hypsipylé:

5 Tak rozhněvána, chceš mne, paní, zahubit,
dřív než se dovíš, jak se zběhla celá věc? —
Nic neříkáš a mlčíš? — Ó já nešťastná!
To vědomí, že zemru, tak mne neděsí,
jak podezření, že jsem připravila snad
10 smrt tomu děcku, odchovanci vlastnímu,

jež ve svých loktech pečlivě jsem hýčkala
jak druhá matka, vlastní velkou posilu.

Ó lodi Argó, mořské vlny zpěněné!
Ach dítky moje, jak tu bídne umírám!
15 Ó věštce, synu Oikleův, už na smrt jdu:
ó přijď a pomoz, nestrp, abych zemřela
s tím hrozným podezřením; zavinils vše sám!
Ó přijď! Vždyť znáš můj osud: tobě uvěří
ta žena jistě — vylož jí mé neštěstí...
20 Než odvedte mne! Nevidím zde přítele,
by zachránil mne; marný byl můj zbožný čin.

Amfiaráos:

(náhle přichází)

Ó zadrž, paní! Nechtěj na smrt vydávat
tu ženu tady! Vidím přec, že u tebe
se v jedno pojí vznešenost i šlechtnost.

Hypsipylé:

25 Ach na kolena padám, Amfiaráe,
tě prosíc při tvé bradě, při tvém věšteství:
Mám přicházíš teď právě ke mně v neštěstí.
Mám zemřít kvůli tobě. Nuže zachraň mne!
Smrt na mne čeká: v poutech u svých kolenou
30 mne vidíš, ženu — průvodčí vás cizinců.
Sám zbožný, zbožně rozhodneš; leč zradíš-li
mne, hanbu svalíš na Řeky i Argejské.
Ach znáš-li posud čísti z žertev posvátných,
zde matce pověz, co se stalo s dítětem.
35 Vždyť sám byls při tom: ona dí, že zákeřně
jsem zabila jí dítě ve zlém úmyslu...

Amfiaráos:

Vím, proč jsem přišel. Předvídal jsem osud tvůj,
jenž tebe čeká, postihne-li dítě smrt...
I přicházím ti na pomoc v tvém neštěstí;
40 chci jednat zbožně, nepřipouštím násilí.
Je potupné chtít dobrodiní přijímat,
však neoplácej dobro, jež nám poskytlas. —

(obrátil se k Eurydice)

Tvář zahalenou⁶⁰) nejdřív odhal, vladařko!
Můj zrak je střídmy; po všem lidu helénském
45 jde o tom pověst. Takovou mám povahu:
znám ovládat se, rozlišuji podstatné.
I vyslechni mne, zanech ukvapenosti.
Lze ve všem jiném dopustit se poklesku,
však lidské duši není hezké ublížit.

Eurydiké:

50 Ó cizince, jenž bydlíš Argu nablízku,
já všude slyším o tvé rozvážlivosti.
Vždyť jinak byl bys nepohlédl na mou tvář.
Jsem připravena: jenom pověz přání své
i slyš mou vůli. Zasloužíš si důvěry.

Amfiaréos:

55 Víím, paní, jak jsi roztrpčena chováním
té nešťastnice; proto chci tě usmířit:
víe hledím k právu nežli k té zde stojící.
A ostýchám se Foiba, jenž svůj věštný um
mně vnuká při obětech, — nechci selhati.
60 Já sám ji přiměl, aby ukázala nám
zdroj čisté vody, potřebné k té oběti,
již za vojsko jsem chystal...

.....
.....

⁶¹⁾

To dítě, prohlásil jsem, náhlou smrtí svou⁶²) Col. II
77 nám ohlásilo strastiplnou budoucnost,
a proto jméno Archemoros dostane.
A ztráta děcka není jenom ztrátou tvou:
80 zlý osud — slyš — i na Argejské doléhá

.....
.....

Ba zřidnou, oslabeny v boji s Kadmou⁶³)
i naše řady: jenom hrstka ubohá
85 se vrátí domů. Ujde rukám nepřátel
i Adrástos a navrátí se do Argu
a jediný se z vůdců sedmi zachrání. —

Znáš dobře sama, co se přihodilo zde.
Teď ode mne slyš, ženo, co ti poradím⁶⁴).
90 Všem lidským tvorům společný je úděl strast:
tu ztratí děti, tu zas nových nabudou,
pak hynou sami. . . . Nač se proto skličovat,
že zemi vracíš zemi? Není vyhnutí:
žeň žití sklízej jako boží úrodu. . . .
95 Ten je, ten není. Proč bych marně bēdoval,
když takový je přirozený žití běh?
97 Teď slyš, čím Argejšti jsou tobě povinni.⁶⁵)
My tvému synku, souhlasíš-li, trvalý
98a hrob zřídíme: žal nebude jen přechodný,
však pro všechn čas příští všechn lidský rod
100 tvé utrpení uchová si v paměti.
Tím získá v světě proslulosti chlapcův hrob.
My závod chceme k jeho počtē zříditi,
v němž věnec z ratolestí čeká vítēze.
Kdo věnec získá, bude slavným v Heladě.
105 Tak lid, jenž shromáždí se v zdejší rovinē,
si připomene jméno Archemorovo,
že první zemřel v tomto luhu nemejském
a dostal ono jméno. —

(ukazuje na Hypsipylu)

Tu zde osvobod!

Vždyť vinna není — navíc proslaví tvůj dům.
110 Tak žal tvůj, ženo, obrátí se k dobrému
jak tobē, tak i děcku v slávu budoucí.

Eurydiké:

Tvá počta, dítě, je mi drahá právě tak.
I ochotna jsem toho muže poslechnout. —
Je třeba k skutkům přihlížet⁶⁶) i k povaze,
115 a jak se špatní, jak se dobří chovají.
Je třeba plně důvěřovat rozvážným
a zdaleka se vyhnout nespravedlivým.

V zl. 63, jehož doplnění je nejisté, prosí snad Hypsipylē o novou
Amfiarėovu pomoc.

V dalším průběhu děje (před zl. 64) došlo zřejmě k Hypsipylinu
osvobození a také k poznání — nevíme ovšem, jakým způsobem, —

mezi matkou a oběma syny. Synové i matka si vypravují potom o svých osudech. V. 58—62 zl. 64 jsou nejspíše z konce Hypsipyliny monódie.

Zl. 64 col. II⁶⁷) (z exodu dramatu)

Hypsipylé:

Můj i dítě mých osud
znovu se spojil:
60 i úzkost i milost
dal nám pocítit,
však přece se nakonec rozjasnil.

Amfiaráos:

Ó ženo, oplácím ti zasloužený dík.
Ze bylas tenkrát ke mně úslužná,
65 já oplatil ti stejnou službou na dětech.
Ty chraň své dívky, ony chraňtež matku svou⁶⁸)
a buďte sbohem!

My pak, jak jsme vytáhli,
teď přitrhne s vojskem k hradbám města Théb.

Hypsipylini synové
Thóás (?):

Buď šťasten! Štěstí zasloužíš si, cizince.

Euneus:

70 Buď věru šťasten!⁶⁹) —

(obrátil se k matce)

Moje matko ubohá,
tvých strastí bůh se nemohl dost nasytit!

Hypsipylé:

Ach kdybys jen slyšelo, dítě, ode mne,
jak jsem prchala z Lémnu, v moři ležícím,
že jsem nestala otci šedivou hlavu.⁷⁰)

Euneus:

75 Snad mělas otce zabít podle rozkazu?

Hypsipylé:

Hrůza mne jímá, vzpomenu-li tehdejších strastí.
Ach, dívky moje, ony jak Gorgony své chotě
na loži sklály...

Euneus:

Ty pověz ještě, jak jsi smrti unikla!

Hypsipylé:

80 Já utekla jsem na břeh hučící,
kde valí se mořské vlny,
opuštěné bydliště ptactva.

Euneus:

A kdo tě odtud dopravil sem v tento kraj?

Hypsipylé:

Plavci mne dovezli
85 na lodi v cizí kraj, nauplijský přístav,⁷¹)
a do otroctví mne prodali, dítě mé,
ubohou svou lodní kořist⁷²).

Euneus:

Ach, lkám nad tvými strastmi.

Hypsipylé:

Neběduj, když vše šťastně skončilo!
90 Kdo se však o tebe, o bratra postaral,
dítě, ach, dítě mé,
matce své pověz už, pověz!

Euneus:

Mne s bratrem Argó do Kolchidy donesla.⁷³)

Hypsipylé:

Pryč od mateřských prsů mých...

Euneus:

95 Když Iásón pak zemřel, matko, otec můj, —

Hypsipylé:

Zlé zprávy říkáš, synku; slzy dáváš
vytrysknout mým zrakům...

Euneus:

— nás oba Orfeus do Thrákie odvedl.

Hypsipylé:

100 Jakou službu⁷⁴⁾ nešťastnému otci
prokázal? Pověz mi, dítě!

Euneus:

Mne vzdělal ve hře na asijskou kytaru,
zde bratra zbraní zacházet dal vycvičit.

Hypsipylé:

Jak potom mořem Aigajským
jste dorazili ku břehům Lémnu?

Euneus:

105 Tvůj otec Thoás oba nás tam přepravil.

Hypsipylé:

On živ přec zůstal?

Euneus:

Bakchovým jen řízením.

.....

V závěru vystoupil patrně bůh Dionýsos (odtud pochází asi zlomek u Lyda; srov. Bond, str. 48) jako deus ex machina a rozhodl o dalších osudech matky, která se měla vrátit na Lémnos, i synů.

Z. K. VYSOKÝ

¹⁾ Συμπληγάδων, zl. 70 [+ 96].

²⁾ ζῶσιν ἢ τεθνάσι, zl. 61, v. 6.

³⁾ καταστήσειας ἄ[ν]...πρό[σθ]· ἐλευθέραν|...τέκ[νον]...τε[ρ]οφῶ δόιης χά[ρι]ν, zl. 61, v. 11nn.

⁴⁾ ἐπὶ τὴν τῆς μητρὸς ζήτησιν (hypoth.).

⁵⁾ U nás J. Ludvíkovský (uv. čl. str. 132) se domníval, že zl. 61, kde Hypsipylé vkládá všechny své naděje do dítěte, svěřeného její péči, pochází až z tohoto druhého vystoupení Hypsipylina, před rozmluvou s oběma jinochy, jejichž pravý původ dosud nezná. I když by byl tento výklad přirozenější, Barnsova zjištění na materiálu samém vedla vydavatele Bonda k tomu, aby zlomek zařadil už do prvního vystoupení Hypsipylina.

Také domněnku, že Hypsipylé je v domě sama, vyvrací nově objevená hypothese (Pap. Ox. 2455, zl. 14; srov. Bond, str. 21), z níž plyne, že Eurydiké, choť Lykúrgova, poskytla útulek oběma příchozím (καταλύσαντες παρὰ τῆ τοῦ Λυκούργου γυναίκα; a dále: ἡ δὲ [τ]. Eurydiké) τοὺς προειρημένους ξενοδοχήσασα).

⁶⁾ Doplnil Arnim, *Suppl. Eurip.*, 1913.

⁷⁾ Velmi porušený text. Překládám volně podle smyslu konstruovaného Arnimem.

⁸⁾ Papyrus má nejasné μέλει; Morel čte θέλει (s ním souhlasí i Bond); konstrukce μέλει με κρέκειν je neřecká (srov. koment. Bondův, str. 66).

⁹⁾ Gramaticky i věcně obtížný verš. Žádný z emendačních návrhů plně nevyhovuje.

¹⁰⁾ Výklad místa je nejistý.

¹¹⁾ Ἀσιᾶδ' ἔλεγον navrhl Beazley; podle něho Page i Bond. „Teskné“ tóny Orfeovy; zde ovšem nikoli kvůli Eurydice.

¹²⁾ Hypsipyliny vzpomínky a touhy se vracejí stále k Argonautům a Iásonovi. Podrží s Bondem čtení pap. ιδεῖν.

¹³⁾ [λέκ]τροφ doplnil Bond.

¹⁴⁾ Verše doplnil e. g. Wilamowitz.

¹⁵⁾ Tj. bůh Dionýsos, jenž v závěru vystoupí jako deus ex machina.

¹⁶⁾ Arnim doplnil ἔχει σέθεν μνησιν.

¹⁷⁾ κατεθρήνησεν αἰοδαῖσ[ιν ἐπεί νιν] | θάνατος ἔλαχε (Morel).

¹⁸⁾ Kefalos usmrtil svou choť Prokridu nešťastnou náhodou při lovu.

¹⁹⁾ Obtížné místo překládám volně ve smyslu interpretace Bondovy (uv. vyd., str. 78).

²⁰⁾ ἐλδημίαι čtou s opravou Wilamowitz, Page i Bond.

²¹⁾ ἄπολις čte Murray, Page i Bond.

²²⁾ ἀνερομήνευτος corr. Grenfell a Hunt; “that he can find nobody to direct him” (Bond, str. 80).

²³⁾ Lykúrgos spojuje zřejmě vysoký úřad kněžský s hodností královskou.

²⁴⁾ ὄ[διον] doplňují Murray, Page i Bond.

²⁵⁾ Doplněno podle Arnima.

²⁶⁾ Doplněno podle Arnima.

²⁷⁾ Dopl. Bury.

²⁸⁾ Dopl. Bury.

- ²⁹⁾ Tento verš i verš následující překládám podle návrhu Arnimova.
- ³⁰⁾ Jen dohadem podle celkové souvislosti.
- ³¹⁾ Dopl. Grenfell—Hunt.
- ³²⁾ Podle návrhu Wilamowitzova (srov. Bond, str. 84).
- ³³⁾ Podle dřívějšího návrhu Arnimova, který sice smyslem vyhovuje, ačkoliv text tomu znění (po sloučení zl. 75) nenasvědčuje (srov. pozn. Bondovu, str. 31).
- ³⁴⁾ Čtou Dodds a Bond.
- ³⁵⁾ Dopl. Hunt.
- ³⁶⁾ Dopl. Murray.
- ³⁷⁾ Arnim.
- ³⁸⁾ Doplnil Itálie; shodně čte i Page. I dále se přidržuji textu, jak jej upravil D. L. Page.
- ³⁹⁾ Dopl. Itálie; shodně čte i Page.
- ⁴⁰⁾ V. 16—17, původně v. 14—15, dopl. Roberts a přemístil je na toto místo, poněvadž, jak se zdá, teprve z nich mohla Hypsipylé nabýt poučení o osudu Amfiaráově.
- ⁴¹⁾ Tento i následující neúplný verš identifikoval správně Itálie se zl. adesp. 350 N².
- ⁴²⁾ Tento a další tři verše dopl. Arnim.
- ⁴³⁾ Zde ovšem jen v obecné platnosti (srov. Bond, str. 86). Cituje tento zlomek, uvádí Didymus u Macr. *Sat.* V 18, 12 výslovně: Ἀρχελοφὸν πᾶν ἕδωο Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλλῃ.
- ⁴⁴⁾ Zl. 10 a [12 + 14] náleží už k novému epeisodiu.
- ⁴⁵⁾ V. 6—9 volně doplnil Murray.
- ⁴⁶⁾ Mínen jest Polyneikés a Týdeus.
- ⁴⁷⁾ Srov. koment. Bondův, str. 97.
- ⁴⁸⁾ Počátek řeči poslovy se hledá v zl. 34/35, který podle Bonda (srov. koment., str. 99) předchází před zl. 18.
- ⁴⁹⁾ Na závalu je jen to, že se podle opatření, o nichž je řeč v zl. 20 v. 12, zdá, že je Eurydiké už o celé věci informována.
- ⁵⁰⁾ Spojil Grenfell—Hunt.
- ⁵¹⁾ Dopl. Bury.
- ⁵²⁾ Dopl. Grenfell—Hunt. Několik následujících veršů přemístil Wecklein; s ním souhlasí Bond.
- ⁵³⁾ Dopl. Grenfell—Hunt.
- ⁵⁴⁾ φεύγειν στεγῶν τῶν[δ'ἔ]δο[αν] ὡς τάχος δοσεῖ (Bury).
- ⁵⁵⁾ Soudí se sice, že Eurydiké už ví o smrti Ofeltové a chystá nějaká opatření, ale netvrdí, že by byly hranice všude obsazeny (srov. koment. Bondův, str. 95).
- ⁵⁶⁾ Tak doplnil už Murray.
- ⁵⁷⁾ Wilamowitz aj. (u nás J. Ludvíkovský) kladou tento zl. už do I. epeisodia (rozmluva Hypsipylina s Amfiaráem). Bond — nikoliv bez určitých pochybností (*“hic posui, non sine dubio”*) — připisuje slova zlomku poslovi a umísťuje jej zde. — Verše jsou zde doplněny tak, jak navrhovali D. L. Page nebo Arnim.
- ⁵⁸⁾ Na papyru je označen paragraf, který by mohl označovat změnu mluvící osoby.
- ⁵⁹⁾ Smysl zl. 27 reprodukuje Itálie (srov. Bond, str. 102) slovy: Advenae virtutem suspiciens morem ei gessi et fontem monstravi; idne faciens (ταῦτα δρώσα) improbe egisse tibi videor?

- ⁶⁰⁾ Na tuto výzvu Amfiaráovu odhalí Eurydiké později svou tvář, předtím zahalenou.
- ⁶¹⁾ Vynechávám zlomky veršů, připouštějící různé výklady.
- ⁶²⁾ Na těchto místech se přidržuji v podstatě doplňků Arnimových.
- ⁶³⁾ Text upravil D. L. Page.
- ⁶⁴⁾ V. 89—96 = zl. 757 N².
- ⁶⁵⁾ Překlad neúplných veršů 97—113 sleduje úpravy Arnimovy a D. L. Page.
- ⁶⁶⁾ V. 114—117 = zl. 759 N².
- ⁶⁷⁾ U kol. II v. 79 je číselný veršový údaj (II = 1600). Ztracena je kol. I. Z třetí kol. zbylo in margine jméno Διόνυσος.
- ⁶⁸⁾ Obtížné místo, které vyžaduje kritického zásahu; (srov. Bond, str. 125); přidržuji se D. L. Page. Z navrhovaných úprav nepřesvědčuje formálně i věcně úplně žádná.
- ⁶⁹⁾ Z anafory εὐδαμονοίης δῆτα se soudí na změnu osoby mluvící. Dále hovoří patrně už jen Euneus (srov. Bond, str. 126).
- ⁷⁰⁾ Je spor, v jakém pořadí vypravuje Hypsipylé o své minulosti. Bond (str. 128 n) dává za pravdu Robertovi aj., že v podání Euripidově došlo k vražedné akci na Lémnu až po odplutí Iásonové a ostatních Argonautů. Přírozenější a tradici spíše odpovídající je ten sled událostí, že ke krveprolití došlo už před příchodem Argonautů na Lémnos.
- ⁷¹⁾ Výklad slov ξενικὸν λόγον je sporný. Přidržuji se D. L. Page.
- ⁷²⁾ Text není v pořádku; emendační návrhy jsou různé. Arnim i Bond čtou: ἐνθά'ε ναῖον.
- ⁷³⁾ Děj (podle Bonda, str. 131) je tento: Iáson zůstal na Lémnu nejméně rok. Pak odvezl své dívky do Kolchidy. Po něm se jich ujal Orfeus a vychoval je. Jejich dědi Thyóas — Hypsipylin otec — je přivezl zpět na Lémnos a odtud se děti vydaly za matkou.
- ⁷⁴⁾ Ačkoliv přece tu jde o osobu mrtvou (γάρον τῆθήμενος má Bond); čekali bychom zde spíše smysl „odvděčiti se“ (γάρον ἀποδοῖναι). Srov. k tomu koment. Bondův, str. 134.

RÉSUMÉ

De Euripidis Hypsipyla

Euripidis Hypsipyles fragmenta, quae nuper rursus G. W. Bond (Oxonii 1963) edidit commentarioque instruxit, editoris ordine servato in linguam Bohemicam convertuntur et explicantur. Virorum doctorum supplementa et emendationes adnotantur, de fabulae argumento et tempore nonnulla mentione digna adiunguntur.

Nově objevené etruské nápisy z Pyrgů

Podle Scavi nel santuario etrusco di Pyrgi, *Archeologia Classica* 16, 1964, str. 49—117.

Pozornost specialistů obírajících se etruskou civilizací i širokého okruhu zájemců o nové objevy této disciplíny se upřela v nedávné době k nálezům učiněným na místě starověké osady Pyrgi nedaleko dn. Santa Severa. Výzkum v této osadě, která byla od 6.—4. století př. n. l. přístavem jihoetruského města Caere (etrusky Cisra, řecky Agylla, dnes Cerveteri), je prováděn Ústavem pro etruskologii a italské starožitnosti na universitě v Římě od roku 1957.

Podnětem k systematickým vykopávkám v této oblasti byl náhodný nález terakotové hlavy, k němuž došlo roku 1956. Výsledky, jichž bylo zatím dosaženo, potvrdily plně správnost toho, že etruskologický institut římské university soustředil svou pozornost právě na toto město, o němž ještě pozdně antický komentátor Vergiliovy Aeneidy poznamenal: *Pyrgi veteres hoc castellum nobilissimum fuit eo tempore quo Tusci piraticam exercuerunt; nam illic metropolis fuit: quod postea expugnatum a Dionysio tyranno Siciliae dicitur...* (ad Aen. X 184).

Dosavadní objevy dosvědčují historický význam města. Byly tu objeveny zejména zbytky dvou rozlehlých chrámů, části terakotového reliéfu představujícího Gigantomachii, stříbrné mince a jiné předměty.

K nejpřekvapivějšímu nálezů však došlo loňského roku, kdy byly v prostoru mezi dvěma chrámy objeveny tři zlaté plíšky v síle cca 0,03—0,05 cm a o rozměrech asi 19 × 9 cm. Podél jejich okrajů jsou otvory pro hřebíky, jimiž byly plíšky připevněny k podkladu, zřejmě ke dřevu. Destičky byly nalezeny svinuté a při jejich rovnání se našlo uvnitř několik bronzových hřebíků se zlacenou hlavičkou. Dvě destičky byly popsány etruským písmem, třetí punským. Zájem vzbudil fakt, že destička s delším etruským nápisem a destička s punským textem mají stejný počet otvorů i stejný druh hřebíčků, takže se dá předpokládat, že obě byly připevněny současně a že mohou být i obsahově ve vzájemném vztahu. To vyvolalo naději, že delší etruský nápis je ekvivalentem k punskému textu a že jejich srovnání povede alespoň k částečnému rozluštění etruštiny.

Interpretace punského textu se ujali semitisté Giovanni Garbini a Levi Della Vida. Garbini došel k názoru, že se punský text dělí do tří částí. Z první části vyplývá, že král města Caere *Thefarie*

Velianas věnoval patrně svatyni (nebo něco podobného) bohyni Astarté. Druhý oddíl uvádí důvod, který přiměl *Thefarie Velianase* k tomuto činu: šlo asi o výraz vděčnosti bohyni, která mu pomohla při získání moci. Třetí část nápisu nebyla dosud uspokojivě vysvětlena. Levi Della Vida se v některých bodech neztotožňuje s Garbiniho výkladem. Obtíže jsou tedy i se samotným punským nápisem, které bude nutno překonat, nežli se tento text bude moci stát v plném svém rozsahu pomocníkem při luštění etruských nápisů.

Výkladu etruských textů se věnuje vedoucí italský etruskolog M. Pallottino. Záhy zjistil, že etruské nápisy mají sice s punským textem některé společné body, ale že nelze mluvit o skutečné bilingvě, jak se zprvu očekávalo. Avšak okolnost, že etruskologové mají k dispozici etruský a punský text vztahující se prokazatelně k jedné věci, činí tento nález unikátním pramenem pro další luštění etruštiny. Je proto přirozené, že Pallottino věnuje destičkám systematickou pozornost.

Nejprve zkoumá nápis epigraficky, určuje typ písma a obírá se fonetickou stránkou slov na nápisích. Nápis datuje podle uvedených kritérií do počátku 5. století př. n. l. Potom probírá úsek nápisu za úsekem a zjišťuje, zda se určité slovo vyskytuje v jiných nápisích, jaká byla jeho dosavadní interpretace, zda a jak zapadá tato interpretace do rámce nových nápisů. Opírá se částečně i o interpretaci punského textu, ale jen tehdy, když v něm lze důvodně předpokládat určitou paralelu s etruským nápisem. Nakonec parafrazuje přibližně a se vši rezervou obsah delšího etruského nápisu:

Toto je chrám (nebo svatyně) a toto je místo sochy (??), zasvěcené Uni-Astarté: *Thefarie Velianas* (nebo někdo ve vztahu k němu nebo spolu s Th. V.) je daroval; vzhledem k tomu, co se týká každého z těchto míst (nebo kdo má vztah ke každému z těchto míst ??), oběť za to, že byl nastolen (??)

tři roky.. (a) oběť pro (jde o něco společného s chrámovým úředníkem nebo se sídlem nejvyššího úředníka ??).. Následující údaje týkající se sochy (??) a let (vztahujících se k něčemu?)...

Nové nálezy z Pyrgů mají velkou důležitost nejen pro poznání etruského jazyka, ale i pro poznání poměrů v jihoetruské oblasti i pro bližší osvětlení některých historických otázek.

V obou etruských nápisích jsou mnohá slova, která dosud nejsou na žádných textech, což působí značné nesnáze při analýze

obsahu nápisů (např. *pulumchva* v obou nápisech, *seleitata*, *sal*, *charvar* aj. v delším nápisu). Některé výrazy se objevují na obou nápisech, např. vedle již uvedeného *pulumchva* jméno *Thefaria Velianase*. Na kratším etruském nápisu je zřejmě nominativ *Thefariae Veliiunas*, na delším pravděpodobně nejde o nominativ: *Thefariae Velianas*, při čemž není dosud možno vysvětlit modifikaci rodového jména *Veliiunas* — *Velianas*.

Zajímavé je slovo *tmial* v obou nápisech; genitivní tvar od *tmia*. Pallottino se domnívá, že tento výraz nějak souvisí s punskými slovy označujícími „posvátné místo“ a má za to, že *tmial* se vztahuje k místu nebo předmětu, jehož se týká donace. Opatrně navrhuje možnou souvislost tohoto výrazu s řeckým *τέμενος* a latinským *templum*.

Vedle neznámých slov se na nápisech objevují i výrazy známé, např. *turuce* = dal, *avil* = rok, číslovka *ci*, je tu doložen i nejstarší výskyt slova *zilacal*, které je zde interpretováno jako genitiv související s pozdně etruským *zil*, *zili*, *zilch*, *zilath* = úředník (latinské *praetor*?). Poprvé se tu setkáváme s tvarem *avilchval*, genitivem od *avilchva*, který se dá dokonale analyzovat na části *avil* a sufix *-chva*, dobře známý odjinud; u slova *avilchva* jde pravděpodobně o adjektivum *annalis*, *anniversarius*, ale naskytá se také interpretace ve smyslu *sacra annalia* nebo podobně.

Za velmi důležité a konkrétní zjištění lze v kratším textu pokládat výklad slov *masan tiurunias*. Výraz *masan* je také v záhřebském textu v pozdní podobě *masn*. Většina badatelů měla dosud za to, že ve spojení s číslovkou, datem, vyjadřuje slovo *masn* tolik, co obět nebo něco podobného. Vyskytly se však ojediněle i názory, že jde o název kalendářního měsíce. V kratším etruském nápisu z Pyrgů je výraz *masan* ve spojitosti se slovem *tiurunias*, které nepochybně souvisí s *tivr*, *tiiurs* aj. = luna, měsíc, a *tiv*, *tivrs* aj. = kalendářní měsíc. Kromě toho by se údaje o kalendářním měsíci shodovaly s údaji na punském nápisu. V tomto světle podrobil M. Pallottino bližšímu zkoumání text ze záhřebského dokumentu a zjistil, že výklad *masn* = kalendářní měsíc je velmi vhodný. Podle jeho názoru jde téměř bezpečně o název měsíce prosince. Vzhledem k nápisům z Pyrgů poukazuje Pallottino na toto místo z textu *libri lintei*: *vacl-tnam cialchuš masn unialti ursmnal athre acil*. Interpretuje jej asi takto: a kromě toho obět *vacl* 29 *Masn* v chrámě Uni Ursmney. Zajímavé je tu, že jak v tomto textu, tak v nápisu z Pyrgů jde o kult Uni v měsíci *masn*.

Tento příklad ukazuje, že studium destiček z Pyrgů může pomoci při výkladu již dříve známých textů.

Z hlediska etruského náboženství si zaslouží pozornosti slovo vyskytující se v delším etruském nápisu: *unialastres*. Podle Pallottina jde o spojení dvou slov *unial* a *astres*. První část pokládá Pallottino za genitiv od slova Uni (= Héra, Juno), *astre* je podle jeho mínění etruská transkripce jména foinické bohyně Astarté. *Astres* pak Pallottino vykládá jako etruský genitiv od uvedeného jména. Bohyně Astarté, která je oslovována v punském textu, je na delším etruském nápisu chápána jako božstvo, které splynulo s etruskou Uni a tvoří s ní jediný celek. Toto splynutí se projevuje i v textu etruského nápisu v němž není ve slově *unialastres* žádné oddělovací znaménko, třebaže samostatná slova jsou na nápisu oddělena tečkou.

Zásluhou nových objevů v Pyrgách se tak dovídáme o existenci významného punského kultu v jižním cípu Etrurie.

Otázky historického rázu jsou spojeny s osobností caerského krále, jehož jméno se objevuje na všech třech nápisech; na punském nápisu je označen jako král z Caere. *Thefaria Velianas* je první historická osobnost uvedená v oficiálním etruském dokumentu. O jeho funkci v Caere nemáme dosud jasnou představu. Nezdá se pravděpodobné, že by koncem 6. a začátkem 5. století př. n. l. existovala v Caere stará monarchie v čele s králem, jakožto nejvyšším představitelem státním a náboženským, i když ani to není vyloučeno. M. Pallottino však spíše uvažuje o tom, že *Thefaria Velianas* mohl mít v Caere hodnost královskou, jejíž obsah byl poněkud jiného rázu, nežli bylo běžné v starší době.

Je také možné, že *Thefaria Velianas* byl voleným úředníkem a zastával v Caere nejvyšší volenou funkci (*zilac*). I když nelze říci, jaká byla moc *Thefaria Velianase* po stránce formální, byl to podle Pallottina zřejmě *tyrannos* toho typu jako byli v jeho době Aristodemos z Kýmy, Hippokratés z Gely, Anaxiláos z Rhégia, Magónovci z Kartága a Tarquinius Superbus v Římě.

Avšak Pallottino nevylučuje ani další možnost, že *Thefaria Velianas* zastával nějaký úřad náboženský. Zlaté plíšky z Pyrgů, podobně jako většina významných objevů, tedy na jedné straně obohacují naše poznání, avšak na druhé straně vyvolávají nové otázky, na které není zatím odpověď.

Jakkoliv zůstává obsah nápisů ze zlatých plíšek z Pyrgů problematický, jde o cenný nález, který obrátil znovu pozornost k vzá-

jemným vztahům mezi Etrurií a Kartágem. Dosud se vědělo z rozmanitých pramenů o jejich důležitých stycích rázu vojenského, politického a obchodního a nyní k nim přistupují i vztahy náboženské. Vzájemné styky obou těchto mocností je si nutno představovat jako síť vztahů Kartága s jednotlivými etruskými městskými státy.

V souvislosti s nálezem punského nápisu v Etrurii nabývá na zajímavosti i údaj z antické geografické památky. Tabula Peutingeriana z konce 2. století n. l. prozrazuje, že v okolí Pyrgů ležela osada jménem Punicum. Ačkoliv je Tabula Peutingeriana o mnoho století mladší, než jsou události, o nichž mluví nápisy, mohla zanechat svědectví o existenci jakéhosi punského centra — zřejmě obchodního — v oblasti Caere, jehož obyvatelé měli pravděpodobně své kultovní středisko v Pyrgách.

Třebaže nález z Pyrgů nesplnil první naději, kterou vyvolal — zprvu se očekávalo, že jde o dlouho postrádanou bilingvu — jde tu o důležitý dokument, který se stal hned v předběžné zprávě podnětem k úvahám o bližších vztazích mezi Kartágem a městy Caere a Pyrgi a přinesl i některé nové poznatky týkající se etruského jazyka. Je jisté, že další bádání ještě zpřesní dosavadní výsledky.

B. MOUCHOVÁ — J. BURIAN

RÉSUMÉ

Die neugefundenen etruskischen Inschriften von Pyrgi

Informationsbericht über die neugefundenen etruskischen Inschriften in Pyrgi nach G. Colonna, M. Pallottino, u. a., Scavi nel santuario etrusco di Pyrgi, Arch. Class. XVI 1964, 49—117.

Sbírka antické keramiky na zámku v Mnichově Hradišti

Nevelký soubor antických památek blíže neznámého původu ve sbírkách zámku v Mnichově Hradišti se stručně připomíná v soupise; zahrnuje převážně ukázky italiotské keramiky, mezi jiným jedinou paestskou vázu v ČSSR. Po prvé jsme jej shlédli r. 1955 se zesnulým R. Hakenem, odtud zmínka o některých vázách v seznamu italiotských váz v ČSSR¹⁾ a rovněž několik odkazů A. D. Trendalla²⁾. Tento přehled sbírky je úplný,³⁾ není to ovšem zpracování; alespoň několik ukázek je reprodukováno — v seznamu jsou označeny *; rozměry jsou v cm.

* 1) paestský zvoncový kráter 1625.

LF 1956, 144; *Papers of the British School at Rome* 1959, 18 A 269 (A. D. Trendall).

Přilepena valná část ústí a přilehlé partie, jinak intaktní; ve dnu původní malý otvor. V. 35, \varnothing ústí 34,5, \varnothing nožky 15,5.

A) nahý mladík věncí stélu; B) žena v poloaktu sedí u stély, drží stuhu a fialé.

Srovnáním s kráterem Louvre K 259 (A. D. Trendall, *Paestan Pottery*, tab. 36 a) se určil řemeslný kreslív vázy: Malíř Neapol 2585; A. D. Trendall došel k témuž závěru, 3. čtvrt 4. stol. př. n. l., poslední etapa paestských váz v tradici místní školy.

* 2) lukánská oinochoé 1621.

LF 1956, 144; *Zprávy JKF* 1962, 84, L. 8 (A. D. Trendall).

Přilepena část ústí a přilehlé fragmenty hrdla, jinak intaktní. V. 24.

Nahý mladík s chlamydou běží od ověnčené stély ke keři.

Malíř Neapol 1959; 3. čtvrt 4. stol. př. n. l.

Kampánské vázy

3) zvoncový kráter 1624 (staré č. 1899).

LF 1956, 144; *Zprávy JKF* 1962, 89, K. 15 (A. D. Trendall).

Rekonstruován z řady fragmentů, drobné doplňky ze sádky (nikoliv v kresbě); povrch přemalován novodobě žlutou barvou. Ve dnu původní malý okrouhlý otvor. V. 20,5, \varnothing ústí 20, \varnothing nožky 8,6.

A) ženská hlava v profilu; B) postava v plášti.

Malíř CA, po polovině 4. stol. př. n. l.

* 4) oinochoé (typ III) 1615.

Intaktní, hojná aplikace bílé barvy je moderní přemalba. V. 16,5, ∅ nožky 6,7 cm.

Hlava v profilu s vavřínovým věncem.

3. čtvrt 4. stol. př. n. l.

5) oinochoé (typ II) 1622.

Rekonstruována z řady fragmentů; čern velmi nevalné kvality. V. 21 cm, ∅ nožky 6.

Nahý bojovník s kopím a štítem doleva.

Závěr kampánských váz, konec 4. stol. př. n. l.

* 6) aryballovitý lékythos 1616.

Intaktní, silně přemalovaný. V. 21, ∅ nožky 9.

Červenou olejovou (novodobou) barvou je proveden ornament pod uchem, dvě vavřínové větve na báni a postava Eróta mezi nimi; tato reprodukuje, jak se zdá, původní malbu, provedenou rovněž červení přes podkladovou čern — srov. např. skupinu se strašidly⁴).

Apulské vázy

7) oinochoé (typ VIII) 1618.

Intaktní, jen ucho přilepeno, zčásti z něho oprýskala čern. V. 11, ∅ ústí 12, ∅ nožky 8,4. Hojně použito bílé barvy.

Satyr, mainada s tympanem, mainada hrající na diaulos, Erós.

Škola malíře z Tarpoley⁵), před polovinou 4. stol. př. n. l.

* 8) flakon 1623.

Schází ústí, drobné doplňky a přemalby (nikoliv v kresbě). V. 17,5, ∅ nožky 7.

Sedící žena s fialé a Erós se zrcadlem.

Pokročilá 3. čtvrt 4. stol. př. n. l.

* 9) talíř 1623.

Intaktní. ∅ 24, ∅ nožky 9,2, v. cca 5,4.

Erós letící k oltáři.

Zběžná práce poslední třetiny 4. stol. př. n. l.

* 10) skyfos 1617.

Rekonstruovaný z řady fragmentů. V. 11,5, ∅ ústí 9,6, ∅ nožky 4,8.

Po obou stranách ženská hlava v profilu.

Poslední třetina 4. stol. př. n. l.

Černé vázy, vesměs drobné

11) attický podstavec 1602.

12) attická číše beze stvolu 1604.

13) skyfos-Gnathia 1604.

14) oinochoé (I) 1614, intaktní, s bílým vavřínovým věncem.

15) amforka-nestoris 1606 — stejná práce a výzdoba jako předchozí; obě vázy jsou asi apulské⁶).

16) pyxis s víčkem (tzv. typ „Tabakdose“), kvalitní italiotská práce.

17) italiotská konévka s vyraženými palmetkami 1603.

18) italiotský askos 1609.

19) spodek kampánské lekanidy 1620.

20) malý kampánský lebés (bez víčka) 1610.

21) guttus (pozdněkampánský?) 1608; výzdoba hrubými vertikálními zářezy, špatně krycí nazelenalá čern; víčko schází.

22) konvička 1613 — odpovídá provedením předchozí nádobce.

23) plastický askos v podobě kance 1612; jemně plavená hlína bez krytí; císařská doba.

23) tzv. firemní lampa; v medailonu divadelní maska satyra, vespod signatura SEXTI.

J. FREL

POZNÁMKY

¹) LF 1956, 144.

²) BSR 1959, 18, Zprávy JKF 1962, 82nn.

³) Seznam se uveřejňuje jako první příspěvek z usnesení katedry antických studií Karlovy university o soupise antických památek v českých

sbírkách. Děkuji své ženě za obětavou spolupráci, Tomu Drahošovi za fotografie.

⁴⁾ srov. *Zprávy JKF* 1963, 11nn.

⁵⁾ srov. A. Cambitoglou—A. D. Trendall, *Apulian Red-figured Vase-painters of the Plain Style* 31nn; peliké pražského Uměleckoprůmyslového muzea 639 (*tamtéž* tab. XVI, 75—76) je blízko malíře Bologna 497, který patří do okruhu malíře z Tarpolety.

⁶⁾ Podobné vavřínové větve bílou barvou jsou na apulských i lukánských vázách, např. při ústí amfor panathénajského typu; k našemu případu srov. zvl. *CVA Verona* 1, 20.4 (askos).

RÉSUMÉ

Vases antiques au château de Mnichovo Hradiště

L'inventaire des monuments comprend notamment un cratère de Paestum, une oenochoé lucanienne, deux vases campaniens et plusieurs pièces apuliennes.

Srovnání Přemysla Oráče se Seianem u Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic?

V souborném vydání básní Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, pořízeném r. 1562 Tomášem Mitisem pod názvem *Farrago prima*,¹⁾ čteme na str. 34 v básnickém listu, určeném Bernardu Adelmannovi²⁾:

*Hae gentes etiam (ne te, Seiane, vetustas
praedicet) accitum rure tulere duces.*

Výrazem *Hae gentes* je míněn český národ, jehož dějiny doporučuje Bohuslav Adelmannovi k básnické oslavě. Tytéž verše nacházíme ve sbírce *Farrago*, vydané r. 1570,³⁾ a to rovněž na str. 34 v typograficky totožné podobě — arch, na němž je báseň otištěna, nebyl totiž znovu vysázen, nýbrž převzat z *Farrago prima*.⁴⁾ K. Vinařický⁵⁾ přeložil uvedené místo takto:

*Neb co šedá líčí pověst o Sejánu, i národ
náš povolal na trůn vojvodu od popluží*

a o Seianovi, ve verších zmíněném, připojil vysvětlení: *Sejan, miláček císaře Tiberia, samovolně v Římě panoval až pro své prostopášnosti obžalován a k smrti odsouzen byl.*⁶⁾ J. Truhlář⁷⁾ zachytil obsah Bohuslavových veršů: *Z dějepisu českého připomíná se Přemysl Oráč a srovnává s Cincinnatem...* a pod čarou připojil poznámku: *Na toho myslil zajisté básník, ale v básni stojí Seianus nevíme jakým omylem.*

Je opravdu podivuhodné, že vydavatel, překladatel i literární zpracovatel, všichni tři znamenití znalci římské literatury, nevyslovili v této souvislosti konjekturu, která se přímo nabízí. Jedný Truhlář s rávně poznal, že nemůže jít o (L. Aelia) Seiana, ale jeho návrh na řešení je zásadám textové kritiky zcela cizí. Již sám předpoklad, že je v této souvislosti nutno myslet pouze na Cincinna, je nesprávný, protože vychází z mylného domnění, že jen o něm se ve starém Římě vypravovalo, že byl povolán od pluhu k řízení státu. Říká-li však Cicero (*S. Rosc.* 50): *... si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur, qui consules fierent, není to jen rétorické zobecnění jednotlivého příkladu. O něco dále se praví: Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant, conveniunt...* Zmíněný Atilius (praenomen se uvádí v antických zprávách

jen ojediněle a ještě k tomu různě: *M.* nebo *C.*) byl příslušníkem větve Atiliů Regulů, která měla ještě další cognomen *Sarranus* (*Sarranus*), později *Serranus*.⁸⁾ Jen tímto příjmením, a to v jeho naposled uvedené podobě, se označuje náš Atilius u předních starověkých autorů (Cic. Sest. 72, Verg. Aen. VI 844, Plin. Nat. hist. 18, 4). Ve všech uvedených případech se naráží na jeho povolání od rolnických prací k nejvyšší státní hodnosti, Ciceronova slova *ille Serranus ab aratro* (Sest. 72) předpokládají povolání od pluhu. Přemysl Oráč mohl být tedy stejně dobře srovnáván s Atiliem Regulem Serranem jako s L. Quinctiem Cincinnatem. Která alternativa je v daném případě z textově kritických důvodů přijatelnější, není obtížné stanovit. Zvolíme-li totiž první možnost, bude nám jistě jasnější než Truhlářovi, jakým omylem se dostalo do Bohuslavova verše jméno Seianus. Bohuslava inspiroval k užití této paralely zřejmě výše uvedený verš Vergilův, v němž je Serranovo jméno v téměř pádu (vokativu) a na téměř místě v hexametru jako v Mitisově vydání Bohuslavovy básně jméno Seianus. Není ovšem pochyby, že Bohuslav znal i jiná antická zpracování tohoto příběhu. Bohuslav líčí českou pověst o povolání knížete od pluhu jako rovnocennou obdobnou tradici antické, a tudíž na ní nezávislou, kdežto v novější době byl učiněn pokus najít mezi oběma jistou spojitost.⁹⁾

Oprava, navržená v předchozím odstavci, se nezakládá na pouhé konjektuře. Zmíněné Bohuslavovy verše se dochovaly také v rukopisu vídeňské Nationalbibliothek č. 3271, fol. 25n.¹⁰⁾ Dosud sice nebylo možno autoru těchto řádků provést průzkum uvedeného rukopisu a jiných humanistických bohemik přímo na místě a také objednané mikrofilmy nebyly dosud dodány, ale písemným sdělením o čtení rukopisu, datovaným 19. 7. 1965 (čj. 643/65-H) a podepsaným dvorním radou Dr. Franzem Unterkircherem, ředitelem rukopisné sbírky Národní knihovny (jemuž při této příležitosti vyslovuji svůj dík), byl můj dohad potvrzen. Vzhledem k tomu, co bylo řečeno dříve, jde zřejmě o jeden z případů, kdy je třeba dát přednost čtení rukopisu před čtením Mitisova vydání. Tím je zároveň definitivně prokázána nesprávnost Truhlářovy interpretace a samozřejmě i Vinařického překladu a výkladu.

J. MARTÍNEK

POZNÁMKY

¹⁾ Úplný titul viz B. Ryba, Spisy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Praha 1933, str. 13.

²⁾ Správnost nadpisu, jímž je báseň věnována Adelmanovi, obhájil proti pochybnostem J. Truhláře (Humanismus a humanisté v Čechách, Praha 1894, str. 46) B. Ryba, Spisy, str. 8.

³⁾ Úplný titul viz B. Ryba, Spisy, str. 15.

⁴⁾ Ryba l. c.

⁵⁾ Pána Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic Věk a spisy vybrané, Praha 1836, str. 110. Též K. A. Vinařického Sebrané spisy 2, Praha 1875, str. 185.

⁶⁾ Na str. 225; v Sebraných spisech na str. 293.

⁷⁾ Humanismus a humanisté, str. 47 a pozn. 6 tamtéž.

⁸⁾ RE 2, 2094n.

⁹⁾ Srov. J. Jakubec, Dějiny literatury české 1, Praha 1929, str. 18: Internacionálního rázu jest ... pověst o vladaři povoláném od pluhu; staří Římané ji vypravovali o Cincinnatovi, o Kuriovi.

¹⁰⁾ B. Ryba, Spisy, str. 20.

RÉSUMÉ

Num Bohuslaus Hassensteinus Lobkowiczus Primislaum Aratorem Seiano comparaverit

Primislaum Aratorem, qui ducum et regum Bohemorum proavus esse perhibetur ab aratro ad imperium vocatus, neque L. Aelio Seiano, ut Mitis et Vinařický volunt, neque L. Quinctio Cincinnato, ut J. Truhlář coniecit, sed Atilio Regulo Serrano a Bohuslao Hassensteinio comparari contendimus codicis Vindobonensis 3271 auctoritatem secuti necnon ea, quae veteres Romani de Atilio illo narrabant, considerantes.

ATHÉNY

*Je přenádherný duben. Athény zde trůní
tak vznešeně, jak hetéra si rozkošnický hová;
vzduch plničký je přelíbezných vůní,
tu krásu nikdo slovy nevypoví.*

*Již na město se stříbrný soumrak snáší
— zatím co večera zrak se pozvolna kalí —
Akropol velebnou, jež tamto na skále se vznáší,
v červánku večerních nach teď západ halí.*

*Zaplála první hvězda, svit její dotýká se země:
na březích Ilissu zas vánek laská jemně
vavříny, růžové nymfy, jež jihnou slasti blahem.*

*Sladká to chvíle radosti a lásky. Ve vzduchu vlahém
ptácci se jeden za druhým honí a houfně se rojí
kol sloupu Olympského Dia, jenž samotěn tu stojí.*

Z novořečtiny přeložil

L. HOCH

K článku J. Frela (č. 7, 6, 9)

K elánku J. Frela (č. 1A)

K elánku J. Frela (č. 1B, 10, 4, 2)

Zlatý plíšek z Pyrgů s delším etruským nápisem

Bohemika v Exnerově díle Anchora utriusque vitae

V tomto ročníku Zpráv jsem se zmínil o sbírkách latinských veršů na symbolum význačných osobností. Příkladem takové sbírky je tisk, vydaný pod titulem: *Balth. Exneri¹⁾ de Hirschberga²⁾, poetae Caesarii et professoris historici, Anchora³⁾ utriusque vitae, hoc est Symbolicum Spero meliora a trecentis qua genus, qua doctrinam illustribus et clariss. in Europa viris carmine celebratum, cui accesserunt Amores coniugales et Analecta encomiastica ab illustribus quibusdam et clarissimis passim viris scripta. Hanoviae typis Wecheliani apud Danielelem ac Davidem Aubrios et Clementem Schleichium anno 1619.*

Exemplář tohoto díla o 276 stranách jsem zjistil r. 1961 v Olomouci.⁴⁾ Jak se zdá, není tento vzácný tisk zastoupen v žádném z pražských ústavů. Překvapilo mne, jak mnoho nezpracovaného bohemikálního materiálu s' írka obsahuje.⁵⁾

Uvedme nejprve, co říká o vzniku svého symbola *Spero meliora* i sbírky veršů na toto symbolum v předmluvě Exner sám: ... *cum fortuna (cuius ludus perpetuo fui) me plus quam lividineis oculis nonnumquam aspiceret, genius quidam mihi, ita credo, desubito suggessit aureum illud meum SPERO MELIORA. Et hoc ita mihi frequens in ore et corde, ut, cum viderem alios virorum quorumque magnorum et in hac, ut sic dicam, togata militia probatorum militum nomina suis symbolis colligere, ego quoque tunc in academicis aulicisque peregrinationibus meis militem scribere coepi meo symbolo, omnis armaturae militem, plures tamen veteranos et exploratae virtutis triarios ... Et hos ego milites, qua potui, ipse conscribendam, quo autem ipse pertingere nequibam, ibi utebar opera vicaria conquistorum et tribunorum reip. nostrae litterariae facile primorum Ioan. Paludii, I. C. et consiliarii Ligio-Bregens., ac Casp. Dornavii, philosophi ac medici cl., amici mei veteris et nunc collegae honorandi. Atque inde tantae nobis creverunt copiae, quas pro tempore sub unum quasi litteratae Palladis redegere vexillum (str. 5n.).*

Vznik sbírky si můžeme představit asi takto: Exner si bral na cesty jakýsi památník (štambuch) a žádal významné osobnosti, s nimiž se setkal, o verše na své symbolum *Spero meliora*. Exnerovi jmenovaní přátelé Dornavius a Paludius sbírali r - vněž při svých cestách od předních vzdělanců, s nimiž se setkali, autografické veršované parafráze a výklady Exnerova symbola, a to zřejmě na volné archy, které byly čas od času vloženy (vevázány) do Exnerova památníku. Na sklonku života vydal Exner tento soubor pod uvedeným názvem.

Verše, obsažené v Exnerově sbírce, jsou psány latinsky, vzácněji řecky, ojediněle italsky a polsky, čeština není zastoupena vůbec. Jejich básnická hodnota je různá, závisí na nadání a pohotovosti pisatelů. Věcná cena je téměř vesměs velmi malá, protože se omezují na parafrázi nebo výklad symbola a zřídka zaznamenávají biografické nebo jiné věcné údaje. Nesrovnatelně větší význam mají průvodní data, obsahující jméno, tituly a hodnosti pisatele veršů na symbolum a většinou také datum a místo, kde byly verše napsány. Tyto údaje mohou sloužit k určení pobytu a povolání přispěvatelů v přesně vymezené době a k sledování cest a styků Exnera i jeho přátel, kteří pro něho verše sbírali. Epigramy jsou rozděleny do centurií — toto jinak konvenční dělení v tomto případě znamenitě odpovídá Exnerovu pojetí spisu, vyjádřenému v citované části předmluvy —, příspěvky v každé z těchto centurií (počtem tří) s průběžným stránkováním jsou rozděleny podle stavů a povolání pisatelů. (Oddíly jsou nadepsány: *Barones, Theologi, Iuris consulti, Medici, Philosophi et poetae.*) Jako ukázkou epigramu jsme vybrali příspěvek, který má všechny charakteristické průvodní údaje a přitom vyniká zpracováním nad průměrné skladby, obsažené v Exnerově knize.⁶⁾

ELIAS LANII,

*illustrissimi Palatini Hungariae Bytschae concionator aulicus
et Arvens. superattendens*

*Ut Pandora deum vacuas effugit in auras
incustodita pyxide caelicolum,*

*ilicet infusum est terris genus omne malorum
nec mansit nisi spes unica terrigenis.*

*Haec tacite dictis animos et pectora mulcet
tristia, dum melius cras fore semper ait.*

*Ergo licet saevam praestet Fortuna novercam,
speremus: veniens lux meliora feret!*

*Crasina ni tulerit, tandem feret ultima, quando
ad finem veniet spesque fidesque suum.*

Bytschae Hung. 30. Aug. an. 1610.

Exnerovou ctižádostí bylo, aby jeho sbírka zachytila jména a verše osob, které náležely k výkvětu tehdejší evropské inteligence. Znamenitá příležitost k cestování i možnost styku s předními vzdělanci, kterou měl on i jeho pomocníci ve sbírání epigramů, přispěla k tomu, že se svému cíli do značné míry přiblížil, i když jeho sbírka

pochopitelně není vyčerpávajícím katalogem učenců té doby. Bylo by jistě lákavým námětem pokusit se vzájemně oddělit podíl Exnerův a jeho jednotlivých přátel na vzniku sbírky a podle toho rekonstruovat okruhy jejich evropských cest. Zatím si klademe skromnější úkol. Chceme vyhledat svědectví o Exnerových stycích s našimi humanisty a samozřejmě také doklady o jeho pobytu a cestách v našich zemích. Nemáme důvod domnívat se, že při získávání autogramů užíval v tomto případě výhradně nebo převážně prostřednictví svých přátel. Rodáku z města, ležícího při samých českých hranicích, který působil po šest let na dvoře Rudolfa II. a několik dalších let v Těšíně, nebylo zajisté obtížné navázat s českou inteligencí bezprostřední styky.

Krátce po ukončení vratislavských a frankfurtských studií⁷⁾ navázal Exner styky s Jiřím Carolidem, předním básníkem Rudolfovy doby. Jejich přátelství bylo přerušeno teprve Carolidovou smrtí r. 1612. Carolidův zápis v Exnerově sbírce pochází z 21. 3. 1596 (162). Téhož roku je zapsán v Exnerově památníku také Jan Campanus, a to jako rektor pražské university (69), v této věci je však nějaké nedopatření, protože Campanus tehdy ještě nebyl ani profesorem této university, tím méně jejím rektorem. Nejpočetnější zápisy, datované v Praze, jsou v Exnerově památníku z období 1598—1604 (celkem 30). U dalších čtyř zápisů, datovaných r. 1599, není uvedeno místo, ale dá se předpokládat, že byly učiněny v Praze na akademické půdě. Pocházejí totiž od čtyř universitních profesorů Bacháčka (68), Nigella (68), Bystrického (69) a Chorinna (69). Autory ostatních zápisů z uvedeného období jsou naši humanisté Adam Huber z Rysenpachu (58), Adam Zalužanský ze Zalužan (59), Samuel Radešínský z Radešovic (145), Bartoloměj Havlík z Varvažova (145), Václav z Paumberka (169), Pavel Jizbický (181) a mnozí učenci a humanisté cizí, mezi nimi též E. J. Westonia (41), Iacobus Typotius (50), Caspar Dornavius (60), Marquardus Freher (88) a Ioannes Bocatius (166), s nímž se Exner setkal 27. 3. 1604 v Praze a o tomto setkání referoval v předmluvě ke své sbírce *Carminum miscellorum sylloge* z r. 1605.⁸⁾ Z této předmluvy, psané ve Vratislavi (*in Silesiae metropoli*), i z údajů sbírky *Anchora* můžeme soudit, že rok 1605 strávil Exner opět ve slezských městech.

Rada zápisů je datována v Těšíně v letech 1607—09 (96, 102, 118, 130, 148, 155, 157). Exner byl tehdy vychovatelem Fridricha Viléma, syna těšínského knížete Adama Václava. Za pobytu v Těšíně se Exner stýkal s humanisty hornoslezských měst, též s opavskými (Eisricht, Kuntschius; 159, 177) a krnovskými (Agricola,

103). Je možné, že se také z Těšína vypravil znovu do Prahy, kde je datován příspěvek Pavla Essinia z r. 1608 (126).

V r. 1609—10 se objevují zápisy ze Slovenska. Zastoupena jsou města Košice (Hammel, Colmitius, Alvincius, Spillenbergius, Thann, Keczkemetinus, Weigmanus: 57, 74, 102, 119, 148, 158, 186), Prešov (Wirth, 54), Levoča (Zablerus, 160). Patrně na zpáteční cestě navštívil Exner (Velkou) Bytču (30. 8. 1610, Lanii, 160) a den předtím Mikuláš (Nicolapolis, 29. 8. 1610, Fabricius, 157), zřejmě Liptovský, kudy nutně vedla cesta ze zmíněných východoslovenských měst do Velké Bytče a dále k slezským, resp. moravským hranicím.

V letech 1610—12 se objevují zápisy z Moravy. Ze severomoravských míst je zastoupen Kolštejn⁹⁾ (*Guldensteinium Moravorum*, 1610, Trigler, 96), z jihomoravských Strážnice (14. 12. 1610, Pierius, 178), ostatní tři města, zmíněná v zápisech, leží na střední Moravě: Olomouc (1610, Grynaeus, 177), Tovačov (*Dobitschau*, leden 1611, Riemerus, 187; 13. 11. 1611, Bilizerus, 120; také již 1607, Mendricus, 154), Kralice (prosinec 1612, Iockweck, 97; jde zřejmě o Kralice na Hané, vzdálené 13 km od Tovačova, nikoli o historicky známější Kralice u Náměšti nad Oslavou). V té době navštívil Exner asi také přilehlé slezské území. R. 1610 se opět objevují příspěvky z Krnova (Volkmannus, Arnoldus; 161, 186).

Dva zápisy z období velikonoce 1614 pocházejí od představených (rektora a prorektora) rožmberského gymnasia v Soběslavi Agricoly a Gehlera (77, 120). Bez místního určení jsou věnování třem českým, resp. moravským šlechticům Jaroslava Smiřického (36), Jana ze Žerotína (1610, 87) a Bedřicha ze Žerotína, pána na Strážnici (říjen 1610, 144). Příspěvek Pavla Crummia, rodáka z Jihlavy, je datován r. 1610 ve Slezské Olešnici.

Již v titulu sbírky *Anchora* jsou ohlášeny dva přídavky: blahopřání k Exnerovu sňatku s Evou Barthovou r. 1615 a *Analecta encomiastica*. V druhém přídavku jsou verše Campanovy (261, 263 — stránkování Anchory průběžně pokračuje), Clingeriovy (270), Carolidovy (272) a Agricolovy (274). K svatbě napsali Exnerovi blahopřání Jan Campanus (208) a Elisabetha Albertina¹⁰⁾, dcera známého hebraisty Mikuláše z Kaménka, jejíž prozaický list, bohatý na věcné údaje, zde uvádíme v úplnosti (217), jako obvykle se zachováním humanistických pravopisných zvláštností.

S. D. Accepi binas literas tuas, politissime dn. Exnere, priores in Martio, posteriores in Iunio, humanissime scriptas, in quibus nostri

honestam mentionem et animi benevolentiam eximiam erga familiam nostram abunde et prolixè declaras et aperta quasi facie ostendis. Loci praeterea honesti in gymnasio Bethaniensi et coniugii auspiciati felicitatem nobis annuncias. Utrumque nobis longe gratissimum auditu fuit. Atque utinam benevolentiam erga nos tuam, prout agnoscimus et gratam acceptamque habemus, aliquo modo redhostire possemus, aut coniugium tuum ita perpetuum tibi ac tuis salutare eveniat, prout optamus atque a Deo petimus. De nobis si quaeris ulterius, haec habe: Pater in Martio abfuit peregre. Nunc academicis lectionibus et actionibus plus quam scriptionibus occupatus raro domi est. Si quid temporis superest, suo Hebraeo studio et sacris legendis tribuit. Ioannes frater in arce ad tabulas regni registrator suo officio debito modo fungitur. Ego cum sorore Anna acum, colum, focum, telam, scopas tractamus potius quam literas Bohemis plerisque non admodum laudatas, immo in virgine, quod mirere, inutiles non modo, sed et probrosas. Patrem poenitet et piget, quod nos literas docuerit. Probitas laudatur et alget.¹¹⁾ Quid Westoniae tot laudibus ornatae Apollo ipse cum Musarum choro profuit? Quid Palladi ipsi? Nonne Venus pro illa et Iunone palmam reportavit? Veniant tempora alia felicitiora, quibus virtus, doctrina, pietas pluris fiant. Vale amice optime et honorande. Dabam Praegae ex collegio novo in platea Cyprina Urbis Veteris Calendis Iulii anno 1615.

*Elisabetha Albertina a Kameneck,
virgo Bohema.*

Jak z dopisu vidíme, oznámil Exner r. 1615 do Prahy, že získal výhodné postavení profesora na Schönaichově gymnasiu v Bytomi. Tato hodnota na stálém učilišti mu ovšem poskytovala mnohem méně příležitosti k cestování a ke styku s významnými osobnostmi než služba u dvora Rudolfa II. nebo vychovatelství ve šlechtických rodinách. V té době pořádal své paměti z předchozích let: také sestavení sbírky *Anchora* bylo, jak vidíme z předmluvy, dílem jeho bytomského otia. Jeho přátelské vztahy k Čechům neustály ovšem ani tehdy úplně. Když zemřel r. 1619 v Bytomi na studíích Tomáš Cedar z Byšic, zúčastnil se Exner parentací svým příspěvkem.¹²⁾

Na další rozvíjení těchto styků měla nepříznivý vliv pobělohorská situace v zemích Koruny české a především v Čechách samých. Bělohorskou katastrofou přežil ostatně Exner o necelých čtyřech letech. Krátce po odchodu z Bytomě zemřel ve Vratislavi 27. 9. 1624.

Exnerova sbírka *Anchora* patří k významným kulturně historickým pramenům z období před třicetiletou válkou. Mohou z ní vydatně těžit také naši literární historikové. Z předmluvy k této

sbírcce vyplývá, že o verše na symbolum byly žádány především vynikající osobnosti. Je tedy Anchora stejně jako dříve popsaná Cunradova Prosopografie svědectvím, jaké místo bylo přiznáváno našim spisovatelům a učencům mezi představiteli evropského vědeckého a kulturního snažení.

J. MARTÍNEK

POZNÁMKY

1) * 24. 8. 1576, † 27. 9. 1624. O Exnerovi: Rukopisy v Bratislavské univ. knih. R 2664, str. 187n., 580n., R 2666, str. 136 — N. Henelius, *Silesiographia renovata*, Wratislaviae et Lipsiae 1704, c. VII, str. 218. — J. H. Cunradus, *Silesia togata*, Lignicii 1706, str. 67. — Ch. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrtenlexikon* 2, Leipzig 1750, str. 452. — K. Estreicher, *Bibliographia Polska* 16, Kraków 1898, str. 130. — K. Hrdina, *LF* 50 (1923), str. 208; *LF* 63 (1936), str. 44. V naposledy citovaném článku je třeba nahradit údaj „v Bethanii“ slovy „v Bytomi“ (Bethania je latinské jméno Bytomě).

2) Dnešní polský úřední název *Jelenia Góra*.

3) *ancora*; srov. kolísání humanistického pravopisu *carus* × *charus*.

4) St. věd. kn., sign. 24 091.

5) Jen v druhém vydání prvního svazku Rukověti bude z materiálu této sbírky doplněno asi deset hesel a přibližně ve stejném rozsahu budou obohaceny i díly ostatní. Navíc je materiál, týkající se Slovenska, na který nebude v Rukověti vzat zřetel.

6) Str. 160.

7) Doklad o v Bratislavských studiích čerpám ze sbírky Carmina miscella (1622), str. 125: *Docte olim mecum Breslaeae Palladis artes...*, *Zuneke...*

8) *ZJKF* 6 (1964), str. 177n.

9) Nyní Branná.

10) Tak podepsána. Tímto jménem ji také důsledně nazývá Exner ve svých ostatních sbírkách. V seznamu vzdělaných žen, otiskném v závěru sbírky J. E. Westonie *Parthenicon* a znovu u B. Ryby, *LF* 56 (1929), str. 19, je zmínka o Kateřině, dceři M. Mikuláše Alberta.

11) Iuv. 1, 74.

12) Praha UK, sign. 46 G 442, přív. 35.

RÉSUMÉ

De Bohemorum et Moravorum carminibus in Exneri symbolum scriptis

Inter epigrammata in Balthasaris Exneri Hirschbergensis symbolum ab amicis scripta et ab ipso Exnero a. 1619 in libro *Anchora utriusque vitae* appellato edita poetarum Bohemorum et Moravorum versus reperimus, quibus non solum nomina, honores, dignitates auctorum, sed etiam loca et tempora adscripta sunt. Quae omnia gratam praebent indagatoribus litterarum resurgentium materiam, qua etiam haec commentatio nititur. Investigantur enim litterata Exneri commercia, quae cum eruditibus Bohemis et Moravis iniit, necnon peregrinationes ab eo in Bohemia et Moravia suscepthae.

Nová humanistica

V tomto článku jsou zahrnuty staré tisky, k jejichž nálezu došlo při heuristice k *Rukověti humanistického básnictví* v prvním pololetí roku 1965. Jde většinou o tituly, které dosud nebyly registrovány v Truhlářově a Hrdinově pozůstalosti, rozšířené v posledních letech mnoha domácími i zahraničními nálezy. Jen výjimečně se zmiňují o několika vzácných bohemikách, známých zatím jen z cizích knihoven, ale nyní doložených i v našich domácích ústavech. Za podporu při své práci děkuji, pokud jde o paleotypy Bratislavské odbočky Matice slovenské, Dr. K. Bárentovi, který mne upozornil na několik cenných tisků a umožnil jejich bližší studium. Obdobnými díky jsem zavázán i pracovníkům rukopisného oddělení pražské Universitní knihovny Dr. E. Urbánkové, B. Wiždálkové, Dr. D. Balcarovi a K. Chybovi, kteří mne ochotně podporovali při průzkumu nových přírůstků pražské Universitní knihovny. Dr. P. Hamanové vděčím dále za laskavé upozornění na dva cenné konvoluty, chované dnes v pražské Universitní knihovně pod signaturami *S d 542* a *S e 527*. Z praktických důvodů jsou v této zprávě jednotlivé tisky řaděny abecedně podle autorského hlediska. Podobně jako dříve (srov. *LF* 88, 1965, str. 73—87) omezují se také na tomto místě pouze na nejstručnější bibliografické údaje.

V konvolutu odbočky Matice slovenské v Bratislavě, sign. *MS Ba B 18.009*, který celým svým obsahem svědčí o bohatých stycích, jež na počátku 17. století existovaly mezi slovenskými městy a Jihlavou, je obsažena v úvodních osmi tiscích téměř úplná dosud známá básnická tvorba slavkovského rodáka Linharta Alberta. A. Truhlář, *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému*, Praha 1908, str. 26, znal z nich pouze dva spisy, totiž latinsko-německé básně z let 1602 (*Dialogus*) a 1603 (*Carmen ... docens, qua ratione conficiatur vitrum*). V našem konvolutu jsou tyto dva spisy na přívazku šestém a sedmém. Další čtyři tisky, které Truhlář neuvádí, známe dnes také z konvolutu brněnské Universitní knihovny sign. *A III Qd 17: Carmen heroicum, quo iudicium ... Adae et Evae lapsum secutum et ex d. Bernardo desumptum describitur* z roku 1602 (základní tisk = *A III Qd 17* přív. 8), *Precatio contra Turcam ... ex Germanico d. M(artini) L(utheri) reddita* z téhož roku (přív. 4 = *A III Qd 17* přív. 7), *Carmen recitans breviter sex praecipua ... angelorum officia* z roku 1603 (přív. 5 = *A III Qd 17* přív. 9) a *Ode Saphica de ... Christi ... nativitate* z roku 1605 (přív.

1 = *A III Qd 17* přív. 5). Tato Albertova díla se objeví v přepracovaném prvním svazku Rukověti. Bratislavský konvolut podává tedy v tomto směru jen známost o dalších exemplářích jinak dosti vzácných Albertových spisů. Skutečné obohacení našich znalostí přinášejí z tohoto konvolutu přívazky druhý a třetí, které obsahují tisky *Elegia de passione ... Christi* (přív. 2) a *Carmen Sapphicum* (přív. 3) vesměs z roku 1602. První z nich je věnován nevlastnímu otci Pavla z Jizbice, Matyášovi z Jizbice, který patřil k Albertovým podporovatelům. Tato okolnost svědčí o tom, že poměr mezi Jizbicským a Albertem byl asi těsnější, než jak by tomu nasvědčovaly verše v Jizbicově *Schediasmatum ... farrago* (1602), str. 71 (o nich srov. K. Hrdina, *LF* 50, 1923, str. 304). Podle dochované literární produkce lze Linhartu Alberta označit — jak to ostatně učinil již Pavel z Jizbice — za vyhraněného pěstitele konvenční náboženské poezie. Jeho luterská orientace je přitom nesporná.

Dalším výtěžkem z výše uvedeného bratislavského konvolutu (přív. 12) je dosud neznámý tisk jihlavského rodáka Tobiáše Dornkreyla *De modo intelligendi theses* z roku 1592. Jak vyplývá již z názvu, je to universitní disputace z Frankfurtu n. O., kde Dornkreyl, později známý lékař, od roku 1591 studoval (J. V. Šimák, *ČČM* 80, 1906, str. 303).

V bohatém konvolutu pražské Universitní knihovny sign. *S d 542* (53 přívazků), který byl kdysi v majetku zateckého měšťana a známého příznivce humanistických snah Jana Strialia, je věvázán jako třetí přívazek samostatný spis českobrodského humanisty Pavla Faffaea (psal se též Phaphoeus) *De Christi ... ascensione* z roku 1595. Tento tisk (4 ff) je ukázkou školské poezie na konvenční thema. Z úvodních doporučovacích veršů vyplývá, že Faffaeus byl žákem Chorinnovým. Dosud jsme od něho znali jen drobný příspěvek — blahopřání k druhému sňatku Václava Ambrosia Prachatického, *Felici hymenaeo* (1605), č. 3, srov. A. Truhlář, *Rukověť*, str. 37 (básníkovo jméno je tam omylem vytištěno jako Taffaeus).¹⁾

Odobný význam jako spis Dornkreylův má disputace jiného jihlavského rodáka Tobiáše Freyslebena. Freysleben studoval ve Frankfurtu n. O. společně s Dornkreylem (zapsán rovněž r. 1591, srov. J. V. Šimák, *l. c.*). Jeho Προγύμνασμα *disputationum ethicarum* z roku 1593 se opírá o etické spisy Aristotelovy a tematikou i argumentací svědčí o tom, že Freysleben i jeho učitel M. Kryštof Neander byli závislí na Melanchthonovi. Výše uvedená disputace (6 ff) byla dosud známa pouze z konvolutu vratislavské Universitní

knihovny: *4 V I*, přív. 37. Tisk v bratislavském konvolutu (přív.) je tedy prvním exemplářem chovaným v domácích fondech.

Nelze zatím bezpečně říci, kdo byl autorem anonymního prozaického spisu *Macchavelizatio*, který vyšel r. 1621 údajně *Saragossae*. Obsahuje řeč, pronesenou r. 1620 na sněmu banskobystrického, ve které se ostře útočí proti jesuitům, hájí se politika Fridricha Falckého a žádá o pomoc pro Čechy. Podle katalogu rakouské Národní knihovny ve Vídni, kde byl uložen jediný známý exemplář (sign. *35 F 329*), byl autorem Jan Iessenius. Názoru vídeňských knihovníků se přidržel Friedel Pick ve své monografii *Johannes Jessenius de Magna Jessen*. Studien zur Geschichte der Medizin, Heft 15, Leipzig 1926, str. 239 a 305, kdežto Josef Polišenský, *K politické činnosti Jana Jesenského-Jessenia* v periodiku Acta Universitatis Carolinae — Historia Universitatis Pragensis 1961, tomus II., fasc. 2, str. 118, ponechává autorskou otázku celkem otevřenou a připouští jen Iesseniovu účast na vzniku této řeči. Jako další spoluautoři přicházejí podle Polišenského v úvahu Smil z Hodějova a Kašpar Dornavius. Spis *Macchavelizatio* je nyní uloženo také v pražské UK, sign. *65 E 8888*.

Konvolut pražské Universitní knihovny sign. *S e 850* patřil kdysi rovněž Janu Strialiovi (srov. výše str. 180). Obsahuje celkem šest tisků, z toho čtyři latinské spisy bohemikálního charakteru. Mezi nimi je vzácný unikát — svatební sborník z roku 1563, vydaný k počtě Martina Mitisa ze Sokolova, *De nuptiis* (přív. 4). Napsali tam verše přátelé a žáci Collinovi (Prokop Lupáč, Jan Rosinus, Martin Kuthen, Tomáš Mitis a Petr Codicillus). Sám Collinus v úvodní, téměř programové básni zdůrazňuje, že pro naléhavé práce ve prospěch vlasti a náboženství píše svou poslední příležitostnou skladbu (o ní srov. *LF* 87, 1964, str. 377n).

Rozsáhlou náboženskou tvorbu Tomáše Mitisa lze dále rozšířit náležením spisu *Psalmodia poenitentialis et psalmis regii vatis Davidis ... Addita sunt in psalmos IX lemmata et odae* z roku 1577. (Praha UK: *S e 527*, přív. 1.) Toto dílko (42ff), které Mitis vydal *in gratiam cleri et scholarum patriae dulcissimae*, lze v některých aspektech podkládat za předchůdce Campanovy metro-rytmické náboženské poezie.

Ze studentských dob Campanova rodáka a přítele, básníka Martina Mylia pochází disputace *Contentarum partium in corpore animato partes priores, humores nempe, in theses coniectae ... 11. Dec. 1611 ... propositae a Martino Mylio Vodnano*. Disputace (4ff), jejíž datum je rukopisně opraveno na 12. prosince, se konala na pražské

akademii a vyšla ještě r. 1611 u Jiřího Hanuše Lanškrounského. Je věnována osmi autorovými distichy rychtáři a radě města Kolína a obsahuje 39 thesů a dvě kontrolní otázky, doprovázené na mnoha místech soudobými rukopisnými glosami. Spis je uložen v pražské Universitní knihovně, sign. *S d 537*, přív. 5.

Součástí bratislavského konvolutu Matice Slovenské, sign. *MS Ba B 18.009* je jako dvacátý přívazek dosud neznámý tisk o 4 ff — propemptika, vydaná k počtě jihlavského kantora Michala Nanticovia, který r. 1597 zanechal školské dráhy a odešel — podobně jako již dříve jeho přítel, správce jihlavské školy Jáchym Goltzius — do Kremnice na Slovensku. O jeho dalších osudech podává zprávy J. S. Klein, *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn 2*, Leipzig und Ofen 1789, str. 376. Sborník, do něhož přispělo 7 autorů, vesměs jihlavských humanistů, má název *Carmina propemptica* a byl vydán ve Frankfurtu n. O. u Mikuláše Voltzia.

Pobělohorské osudy Simeona Partlicia (o něm Josef Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české 2*, Praha 1876, str. 83 a *Knihopis 6876—6892* s životopisem od B. Ryby) osvětluje blíže jeho vydání Erasmových *Flores*, které vyšlo v Amsterodamu r. 1640. Titul knihy znal již Pelzel, (*Abbildungen III*, Prag 1777, str. 109), ale později se např. Smolík (*ČČM 45*, 1871, str. 322n, a *ČČM 46*, 1872, str. 461) v tomto případě spokojil jen citací Pelzla, při čemž výslovně dodal, že universitní knihovny v Praze a ve Vídni uvedené Partliciovo vydání Erasmových vybraných listů nemají. Na Smolíka se odvolal Josef Jireček. Dnes toto dílko pražská universitní knihovna chová pod signaturou *S f 122*. Jde o útlý svazček (10,5 × 5,5 cm) o 330 ff. Nejzajímavější je předmluva, datovaná v Londýně 15. července 1627 a věnovaná synům Fridricha Falckého. Partlicius se v ní vyslovuje kriticky o společenských poměrech v předbělohorských Čechách, ale uchovává si pevnou víru v návrat do vlasti po porážce Habsburků (str. 15n).

O živých stycích mezi profesorem pražské university, později sušickým měšťanem M. Adamem Rosaciem a altdorfským profesorem Konradem Rittershusiem svědčí svatební báseň, kterou napsal Rittershusius k Rosaciovu sňatku s Alžbětou Bochaufovou, *Epos ... de nuptiis* (Praha UK: *S d 542*, přív. 31). Do tohoto sborníku, který vyšel r. 1594 v Norimberku, napsali verše též Jan Posthius a Samuel Picus, rodák z Jindřichova Hradce. Nevěsta, matka známého latinského básníka Lukáše Bochaufia z Polkenštejna (o něm A. Truhlář—K. Hrdina, *Rukověť*, str. 137), byla vdo-

vou po sušickém měšťanu Danielu Bochaufiovi. H. Kunstmann, který podává v knize *Die Nürnberger Universität Altdorf und Böhmen*, Köln—Graz 1963, str. 82—85, mnoho podrobností o literárních stycích mezi Rittershusiem a Rosaciem, o našem tisku nemluví.²⁾

K úmrtí († 24. 12. 1596) známého podporovatele humanistických snah Václava z Říčan (syn Mikuláše z Říčan, jehož jméno se vyskytuje v korespondenci vídeňského biskupa Fridricha Nausey) byl vydán v Lipsku r. 1597 sborník *Carmina funebria* (Praha UK: *S d 542* přív. 52). Obstaral je syn zemřelého Václava Jan Litvín (o něm srov. *LF 81*, 1958, str. 228n, a *LF 85*, 1961, str. 165) se svým praeceptorem Matyášem Companem. V Praze vyšel tehdy jiný sborník *In exequiis*, známý již A. Truhlářovi ze strahovského konvolutu *FK V 2* přív. 13.

Skrovnou jinak literární činnost lékaře Jana Škréty ze Závořic, který se po studii v Brémách (r. 1616, srov. J. G. Hrubant, *ČMM 40*, 1916, str. 129), v Praze (r. 1617, srov. Z. Winter, *Děje vysokých škol pražských*, Praha 1897, str. 131), Basileji (1619—22, srov. H. G. Wackernagel, *Die Matrikel der Universität Basel 3*, Basel 1962, str. 225, č. 93) a Altdorfu (1624, srov. K. Hrdina, *Věstník ČAVU 28—29*, 1919—20, str. 42 a pozn. 131) nakonec trvale usadil ve Švýcarsku (srov. V. Palivec, *Erbovní lékaři v Čechách*, Praha 1941, str. 29—31), rozšiřuje odborný lékařský spis *Thesaurus Rulandinus* z roku 1628 (Praha UK: *S e 71*). O Škrétových literárních zájmech svědčí věnování M. Csanakiho z roku 1626, srov. K. Szabó—A. Hellebrant, *Régi Magyar könyvtár*, Budapest 1896, č. 1404. Škréta sám napsal verše do sborníku k úmrtí Matyáše st. Cyra, *Exequiis* (1618) a blahopřání do disputace svého basilejského sp lužáka Mikuláše Gebharda a Miltitz (o něm H. G. Wackernagel, str. 219, č. 37, a str. 757, č. 37), *Disputatio iuridica* z roku 1621.

Z doby studií Adama Trojana (Traiana) Benešovského, autora známého literární činnosti v době pobělohorské, a to jak na poli české, tak i latinské literatury (srov. Josef Jireček, *Rukověť 2*, str. 293n) známe nyní disputaci *Theses de partibus similaribus corporis animati* (Praha UK: *S d 537* přív. 6). Trojan disputoval o 43 thesích na výše uvedené thema na pražské akademii 16. prosince 1611 a své dílko věnoval mimo jiné kněžím Mat. Nigrinovi Prachatickému, Janu Terrigenovi (Gigeniovi) Plánickému a Janu Švihovi Dobrovickému. Disputace o 4 ff (se soudobými rukopisnými glosami) vyšla v Praze u Jiřího Lanškrounského.

Z rámce tohoto článku se vymyká nálezný počet latinských tisků nebohemikální povahy, které se dostaly do pražské

Universitní knihovny z bývalé klášterní knihovny žateckých kapucínů. Kdysi tvořily součást soukromé knihovny žateckého měšťana Jana Strialia z Pomnauše. Těmito tisky se hodláme podrobněji zabývat na jiném místě.

J. HEJNIC

POZNÁMKY

¹⁾ Z dalších unikátů, obsažených v tomto konvolutu, které však nepřesahují konvenční charakter, je možno uvést epithalamia k sňatku Jana Gregoria Lounského, *Honori nuptiarum* (přív. 38) z roku 1595 a obdobné sborníky k svatbám litoměřického měšťana Václava Mráze z Milešovky, *Gamelia* (přív. 24) z roku 1588, pražského měšťana Jana Pretlíka, *Pro nuptiis* (přív. 22) z roku 1594 a k sňatku Jindřicha z Valdštejna s Magdalenou z Donína, *Nuptiali sacro* (přív. 42) z roku 1595, srov. A. Sedláček, *Ottáv slovník naučný* 26, Praha 1907, str. 338. Konvenční rámec nepřekračují ani dvě další nově nalezené skladby, totiž báseň Václava Svátka Lstibořského, *De clementia Dei et statu praesentis seculi* (přív. 8) z roku 1595 a básnické vítání Maxmiliána, vévody rakouského, složené u příležitosti jeho příjezdu do Prahy r. 1591 od Martina Schwartzbacha, slezského humanisty a chráněnce Pavla Sixta Trautsona z Trautsonu; tisk (přív. 12) má název *Sertum poeticum* a po formální stránce napodobuje Vergilia.

²⁾ Druhý exemplář těchto epithalamí se chová v berlínské Staatsbibliothek, sign. Xc 560. 4°.

RÉSUMÉ

De renatae poesis Latinae exemplaribus nuper repertis

Palaeotypi perstringuntur, qui ad *Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae* supplendum in bibliotheca Pragensi et Posoniensi nuper reperti sunt.

K některým problémům současné byzantologie

Resumé přednášek (srov. ZJKF 7, 1965, 132)

O BYZANTOLOGICKÝCH STUDIÍCH

1. Přednášející nejdříve podal přehled současného byzantologického bádání a zdůraznil hlavní problémy, které stojí v popředí tohoto bádání, i problémy, které ještě na své zpracování čekají.

Byzantologie tvoří obsáhlý soubor vědních disciplín, často metodicky velmi různých (srov. např. dějiny, zeměpis, ekonomie, literatura, jazyk, umění atd. v byzantské říši). Je zajímavé, že tak široké pojetí vědního oboru tvoří organický celek na rozdíl např. od slavistiky, germanistiky atd., kde sice také taková pojetí vědní byla, ale kde se nakonec ukázala přece neúnosnými. Byzantologie tvoří tento celek patrně proto, že jde o dlouhé uzavřené historické období, které vytvořilo značně svéráznou kulturu, která navázala na kultury antické a která se stávala později základem evropské civilizace. Byzanc byla prostředníkem pro šíření antiky do ostatních evropských zemí, antiku viděla přes křesťanství a připojila k ní také některé prvky civilizace orientální.

V popředí byzantologického bádání stojí dnes historické bádání, a to zejména o vnitřních dějinách Byzance. Nejdůležitější otázky, které na tomto úseku byly zkoumány v posledních letech, se týkají hospodářského, administrativního, církevního a vojenského uspořádání Byzance v jednotlivých obdobích. K tomu se druzí velký zájem o dějiny byzantského umění, pronikání tohoto umění do jiných zemí a vývoj umění v nich.

Filologická studia, která tvoří rovněž profilující složku byzantologického bádání, se dnes zaměřují jednak na studium byzantské literatury, jednak jazyka. S tím souvisí ovšem i bádání o historických pramenech, o byzantských rukopisech, dále jsou tu významné práce v pomocných historických vědách (studium mincí, pečetí, chronologických problémů atd.).

2. Pokud jde o byzantskou řečtinu, byzantologické bádání posledních let sice podalo řadu důležitých studií, ale přesto tu zbývá ještě velmi mnoho práce. Za dnešního stavu bádání o byzantské řečtině bylo by jednak naléhavé zabývat se jak vnitřními problémy řeckého jazyka v byzantském období, tak byzantskou řečtinou jakožto spisovým jazykem velké říše a bohaté literatury.

Pro první otázku, tj. otázku historického vývoje byzantské řečtiny, bylo by velmi naléhavé připravit podrobnou mluvnici tohoto jazyka, ovšem historicky pojatou, a to na moderních principech historické mluvnice. Dosud jsme v tom směru odkázáni na některá starší díla a jen s velkými obtížemi si můžeme učinit přibližný obraz, jak vypadala byzantská řečtina v jednotlivých obdobích, jaké byly vývojové tendence tohoto jazyka, jak se měnila hlásková stavba, jak vypadala morfologie tohoto jazyka v psané a mluvené podobě a zejména složité by byly otázky syntaxe. Taková práce by byla významná i pro konfrontování tohoto jazyka s jinými jazyky, které do Byzance buď zasáhly (latina), nebo které jí byly ovlivněny (staroslověnština aj.). Dále by bylo naléhavé třeba připravit moderně pojaté lexikografické dílo o byzantské řečtině, založené ovšem na bohaté excerpci byzantských textů, aby bylo možno jednak provést hlubší analýzu některých složek slovní zásoby byzantské řečtiny, jednak aby bylo usnadněno studium pramenů a jiných textů. Jak pro studium vývoje byzantské řečtiny, tak pro otázky slovní zásoby by bylo možno s prospěchem využít také odrazu, který byzantská řečtina způsobila např. v staroslověnštině a jiných jazycích (srov. výslovnost přejatých slov z řečtiny jako svědectví výslovnosti řeckých slov v mluvené podobě atd.).

Byzantská řečtina představuje také problém z hlediska spisovnosti tohoto jazyka, a to v jeho různých funkcích. Spisovně byzantské řečtině dlouho konkuroval jazyk latinský, a to nesporně dlouho v jednotlivých obdobích, jinak ve funkci jazyka básnického, jinak v úloze jazyka administrativního, vojenského atd. (do vojenského jazyka pronikla byzantská řečtina značně pozdě, teprve počátkem 10. století, kdy ustupuje latina).

3. Významné práce byly podány v poslední době, pokud jde o studium rukopisů a jejich zpracování (soupisy, publikace). Byla dokonce propracována zvláštní speciální disciplína o rukopisech, tzv. kodikologie (tento termín vytvořil nedávno zesnulý franc. byzantolog A. Dain), byly publikovány některé důležité soupisy řeckých rukopisů, a to ze sbírky vatikánské, vídeňské a pařížské, byly publikovány některé sbírky řeckých listin, např. athoských, i když zde ještě zbývá velmi mnoho práce.

4. Důležité jsou otázky vztahu Byzance k jiným zemím, zejména také k zemím slovanským. Jak ukázaly poslední kongresy, právě otázky vztahu Byzance např. k slovanským oblastem těší se neustále většímu zájmu badatelů nejen slovanských, nýbrž i neslovanských. V posledních letech také bádání o Velké Moravě, které

přineslo řadu nových objevů, vyžaduje podrobné konfrontace s památkami čistě byzantskými a ještě větší prohloubení studia byzantských vztahů s touto slovanskou oblastí.

5. Nakonec přednášející zdůraznil také práce a význam časopisu *Byzantinoslavica* a jeho postavení v mezinárodní situaci vědy a jeho význam pro byzantologická studia. Tento československý mezinárodní časopis stojí dnes v popředí mezinárodních vědeckých časopisů a přináší pravidelně podrobnou bibliografii všech prací poslední doby.

A. DOSTÁL

K SOUVISLOSTEM BYZANTSKÉ LITERATURY S EVROPSKOU STŘEDOVĚKOU KULTUROU

Charakteristickým rysem byzantské literatury a kultury je spojení antických prvků řecko-římských, křesťanských a orientálních. Kořeny tohoto synkretismu tkvějí hluboko v antice. Důležitým momentem pro další vývoj byl kladný postoj Klementa Alexandrijského k antické vzdělanosti. Tento postoj převzali i kappadočtí otcové. Středověká kultura tak mohla navázat na antiku. Na začátku byzantského období za Konstantina Vel. máme před sebou politický i kulturní celek vzniklý syntézou západních a východních prvků. Zlom se začíná objevovat po přenesení císařova sídla do Cařihradu. Původně administrativní termíny *Pars Orientis* × *Pars Occidentis* nabývají politického a brzy i kulturního významu. V byzantské řečtině protikladné pojmy $\epsilon\sigma\tau\alpha$ × $\epsilon\sigma\pi\epsilon\tau\epsilon\iota\alpha$, $\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\lambda\eta$ × $\delta\upsilon\sigma\iota\varsigma$ jsou stále živé a jsou odrazem reálných protikladů. V dalším vývoji se tento protiklad přiostrňuje jednak v oblasti státní politiky v otázce kontinuity a universalismu římského imperia i středověké hierarchie panovníků, ale zvláště na půdě církevní (otázky papežského primátu a tzv. *filioque*). Moderní Evropa povědomí této někdejší sounáležitosti do značné míry ztratila a vytvořila se teorie o západním světě založeném na anticko-římské kultuře a východním řecko-slovanském světě vzešlém z okruhu byzantského. V byzantské literatuře však lze nalézt prvky, které svědčí o její souvislosti s obecným evropským střv. vývojem. Stěhování národů na západě mělo za následek poměrně rychlý rozchod s antickou kulturou při rychlém poklesu dříve dosažené úrovně a rozšíření vzdělání a vznik národních jazyků na základě dialektů vyvinuvších se z vulgární latiny. Na východě je vývoj plynulejší, až do 6. st. lze mluvit o vývoji antické řecké křesťanské kultury, v literatuře se nové kvality objevují

zvlášť pomalu, poněvadž křesťanské prvky převládají v řec. literatuře už od 4. st. Zlom přináší až ikonoklasmus (650—850). Rozdíl mezi literárním a mluveným jazykem se vytvářel už od 1. stol., úcta k tradici však zabránila rozlišení dialektů v samostatné jazyky. Povědomí souvislosti s antikou se udržuje po celý vývoj. Už v 9. až 10. stol. dochází ke konzervaci materiálu, který přežil ikonoklastické boje (sbírání rukopisů, slovníky, encyklopedie), 11. stol. obnovuje platonismus, palaiologovská doba se vyznačuje klasicistickými rysy, které předcházejí humanismu. Určitý rozdíl mezi východem a západem je i v sociálním zařazení literatury: na západě po dlouhou dobu je znalost písma majetkem kněží, na východě vedle klášterní vzdělanosti existuje stále i světská literatura. Z antiky pokračuje školská tradice rétorů a literátů odkázaných na mecenáše. Antické prvky ve vých. střv. literatuře však nesmíme přeceňovat, byzantskou literaturu je nutno hodnotit jako větev střv. literatury a lze uvést i některé konkrétní souvislosti se západem: Papežský knihovník Anastasius (kol. r. 870) přeložil z řečtiny do latiny kroniku Theofanovu a tento překlad měl význam pro rozvoj střv. lat. annalistiky. Scotus Eriugena zprostředkoval západu mystiku Dionýsia Areopagítu a Maxima Confessora. Systematické dogmatické dílo Jana z Damašku Πηγη γνώσεως bylo vzorem Petru Lombardovi, téhož teologa uznával za autoritu i Tomáš Akv. Vliv nejstarších řec. círk. otců na vývoj záp. kultury v 5. a 6. stol. zůstává dosud otevřeným problémem, k jehož řešení by přispělo zjištění, jak byly rozšířeny lat. překlady těchto děl v záp. knihovnách. Boj aristotelismu a platonismu probíhal i v Byzanci od pol. 14.—15. stol. Na východě byly silné novoplatonské prvky v křesťanském myšlení i ve filosofii (ikonodulie, Psellos, Plethon). Snahy o jednání s římskou církví o unii se objevují od 13. stol. Vlivy záp. scholastiky se objevují v Byzanci za sporů o hesychasmus. Gregorios Akindynos přeložil do řečtiny části z díla Tomáše Akv. Ke konfrontaci se západem dochází za křížáckých tažení a zvláště v 15. stol. při jednáních o unii na koncilu ve Ferrare a Florencii (humanismus). Spojení se západem nepřerušuje ani byzantská historiografie: Anna Komnena se při líčení činů Roberta Guiscarda opírá o latinskou kroniku, mnohé řecké prameny (Kinnamos, Niketas Akominatos) jsou důležité pro poznání dějin křížáckých tažení. V 15. stol. Laonikos Chalkondyles píše již zcela v duchu zásad evropského humanismu a má povědomí o tom, jak se šířila stará řečtina v tehdejším vzdělaném světě. — V náboženské poesii souvisí s řeckým vzorem benediktinská aklamace *Te decet laus* a snad i známý hymnus *Dies irae* má

předlohu v Romanově hymnu o posledním soudu. — Význam pro myšlenku nepřerušeno styku mezi východem a západem ve střv. mají i ozvuky eposu o Digenisovi v evropské střv. poesii (píseň o Rolandovi, píseň o Waltariovi). — Bližší obecné evr. střv. literatuře je literatura lidová, zvl. co do literárních druhů — objevují se spor duše s tělem, pašijové hry, didaktická poesie, knížecí zrcadla, rady zvířat, fysiologie. V této oblasti zprostředkuje Byzanc západu orientální látky (Ptocholeon, Syntipas — Roman de sept sages, Stefanites a Ichnelates, Barlaam a Josafat, Ezop) a sama přejímá některé záp. látky: Vyprávění o oslu, vlku a lišce se spojuje s okruhem Reineke Fuchs. Zvláštním okruhem franco-řeckého synkretismu je literatura z období feudálních panství na Peloponnésu po 4. kříž. tažení: Kronika morejská zachovaná i ve francouzské, italské a aragonské verzi. Vzhledem k tomu, že v Byzanci školská tradice udržovala kontinuitu s antikou, pronikly antické látky ve střv. podobě do Byzance až ze západu: v byzantské Achilleidě vystupuje družina 12 rytířů, Trojská válka je překladem starofrancouzské předlohy Benoita de Sainte More, rytířský ráz má i byz. Alexandreis. Dnes se sice ustupuje od zdůrazňování teorie o románských vzorech byz. románů (Erotokastron není totožné s Castel d'Amour), silné vlivy však nelze popřít (Belthandros z Bertrand, *lizios* v základním smyslu i přeneseném jako služebník lásky). Z okruhu vyprávění o rytířích Artušových přímo čerpá Ὁ πρεσβύς ἱππότης (στρογγύλη τράπεζα, Λανσεμῶτος ἐκ Λίμνης).

Dalším synkretistickým okruhem je krétská literatura 16. stol., která souvisí úzce s italskou renesancí zejm. v Benátkách. Autory děl této literatury jsou často grécizovaní Italové (Vincenzo Cornaro — zlidovělo jeho epos *Erotokritos*; Bergades, Pitakoros — souvislost s Dantem; Sachlikis — bývá srovnáván s Villonem).

Konečně úloha Řeků při vzniku italské renesance je tak známa, že není třeba podrobněji ji zde rozvádět.

Uvedené příklady dokazují, že souvislost kulturního vývoje na západě a východě nebyla ve středověku nikdy zcela přervána a že je pro obě odvětví medievistiky prospěšné sledovat vzájemně výsledky práce.

R. DOSTÁLOVÁ

NĚKTERÉ OTÁZKY DĚJIN BYZANTSKÉHO VENKOVA VE SVĚTLE SOUČASNÉHO BĀDÁNÍ

Hned po skončení 2. světové války byla obnovena diskuse o problému *byzantské občiny*. Studie, uveřejněné ve Vizantijském sborníku (1945) a v 1. ročníku obnoveného Vizantijského vremenníku (1947) zčásti oživily teorii o slovanském původu občinných řádů v Byzanci. Přitom původní koncepce V. G. Vasiljevského a F. I. Uspenského byla ve výkladech sovětských byzantologů (M. V. Levčenko a Je. E. Lipšicové) značně zeslabena. Západní byzantologové nadále popírají vliv slovanské občiny na byzantskou, i když uznávají velký význam slovanské kolonizace (spolu s ostatními demografickými proměnami v 7. století) pro oživení zemědělství a posílení svobodného rolnictva v Byzanci. Některé závěry Lipšicové byly později korigovány jinými sovětskými badateli, z nichž M. Ja. Šjuzjumov omezuje slovanský vliv jen na oblast Balkánského poloostrova. K těmto novým modifikacím občinové teorie docházelo již v širším rámci diskuse o vzniku a vývoji *byzantského feudalismu*. Zde se rýsují dvě základní koncepce. Část badatelů spatřuje již v pozdněřímském kolonátu počáteční formu feudálních vztahů, a přelom od otrokářství k feudalismu datuje proto již do století 4. (To je názor Je. E. Lipšicové, N. V. Pigulevské i bulharského historika D. Angelova.) Naproti tomu M. J. Šjuzjumov a A. P. Každan kladou onu revoluční přeměnu do 7. století, tedy do období slovanské kolonizace. Přitom Každan vidí především shodnost mezi vývojem v Byzanci a v západní Evropě, kdežto Šjuzjumov vyzvedává odlišné rysy byzantského vývoje, dané přetrváváním antických institucí. U některých západních byzantologů toto zdůrazňování kontinuity a svéráznosti je spojeno se zásadním popíráním existence feudalismu v Byzanci. Podle P. Lemerla vývoj v Byzanci směřoval nikoliv k feudalismu, ale k „etatismu“. Zajisté i G. Ostrogorskij klade plnou váhu na skutečnost, že vývoj feudálních vztahů byl v Byzanci brzděn působením silné centrální moci (jež byla dědictvím pozdněřímského období), dokazuje však, že ani tam se po 10. století již nedal zadržet proces feudalizace, který (jak dovozovali již Ch. Diehl a A. A. Vasiljev) nakonec vedl i k obdobným důsledkům politickým jako na Západě.

M. LOOS

K PROBLEMATICE MĚSTSKÉHO HOSPODÁŘSTVÍ A POSTAVENÍ MĚST V BYZANCI

Městský život v Byzanci a spolu s ním související vývoj byzantských měst a zboží výroba nezaujímaly v historiografii tak důležité místo jako např. otázka byzantské občiny, nebo otázka pozemkového vlastnictví feudálního či klášterního. Městský život byl zachycen v jednotlivých monografiích o emporiích (Cařihrad, Soluň, Antiocheia aj.) a představu o něm často podávaly syntetické publikace o byzantském obchodu především se západní středověkou Evropou (Lopez, Heyd). Naléhavost studia této tematiky byla vyzdvižena až historiky-byzantology v padesátých letech našeho století (byzantologický kongres v Mnichově v r. 1958, v Ochridu v r. 1961).

Složitost vývoje městských center v období 4.—6. století je dána složitostí krystalizačního procesu byzantské společnosti. Analyticky zpracované studie o městech jsou jen výjimkou. Víme převážně jen o postupující agrarizaci měst, o rozpadu municipálního zřízení. K hlubšímu rozboru je nutná spolupráce byzantologů s historiky, kteří se zabývají obdobím pozdněřímským.

Migrační procesy 6.—7. století a zejména slovanské vpády na území byzantské říše pochopitelně působily na strukturu městského života. Upevnění či stabilizaci můžeme pozorovat až v době Heraikleiově v 7. stol., kdy významné reformy vojensko-administrativního rázu (zřízení tzv. thémat) přispěly k celkové konsolidaci městského hospodářství a k rozvoji výroby a směny.

Sepětí státu s výrobou a řemeslem a obchodem je typické pro období makedonské dynastie (9.—10. stol.), kdy došlo k dočasnému rozvoji a oživení městských center v čele s Cařihradem.

Od 12. stol. jsou patrné změny v organizaci městské výroby, nastává totiž přesun výroby do provincií. Druhým závažným rysem bylo pronikání italských městských republik Benátek a Janova do obchodní politiky a později i do výroby Byzance. V době Latinského císařství se pochopitelně oba městské italské státy, zejména Benátky, na území Byzance ekonomicky upevnily.

Po reconquistě v roce 1261 byzantská vláda projevila snahu o samostatnou hospodářskou a obchodní politiku.

Ve 13.—15. stol. zejména výroba i obchod podléhaly feudálům. V Byzanci neexistovalo měšťanstvo západoevropského typu. Existo-

val jen slabý střední stav — mesoi — často politicky i ekonomicky bezvýznamný. Trvala výroba zemědělská, řemeslná jednak ve městech dále, ale i na vesnicích a v kláštorech. Směna se převážně děla prostřednictvím trhů ve městech nebo na trzích pořádaných kláštery.

Pro úspěšné studium nadhozených problémů je třeba především důležitých topografických studií. Je nutno často kombinovat pramenné údaje o směně a výrobě s přírodními podmínkami a popř. s funkcí správní, církevní a politickou a tak se pokusit o typologii byzantského města.

K správnému pohledu na rozvoj byzantské městské civilizace slouží zejména i rozvíjející se disciplíny byzantského umění, archeologie a dějin hmotné kultury, jejichž využití pro tyto úkoly je velice závažné.

V. HROCHOVÁ

Nové české hry s antickou tematikou

Divadelní sezóna 1964/65, která byla tak překvapivě bohatá na zajímavé hry antickou inspirované¹⁾ a poměrně chudá na inscenace antických her²⁾, přinesla — kromě nového nastudování Nezvalovy dramatické básně „Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou“, na jejíž aktuálnosti nezměnilo nic deset let, která uběhla od jejího zrodu — dokonce i několik původních novinek v dramatické tvorbě.

I.

František Daniel: *Bolehlav pro Sokrata*³⁾

„Nehistorická komedie o dvou dílech“ se odehrává podle určeného autora v athénském vězení v 9. a 10. dni měsíce thargéliónu druhého roku devadesáté čtvrté olympiady a pojednává o posledních dnech filozofa Sokrata. Poutavé téma už mnohokrát zpracované je velmi aktuální a nadhazuje problém, který doslova hýbal světovou dramatikou v nedávné době a který stručně formulován zní: místo individua v toku dějin, střetnutí subjektivní touhy po klidném a nerušeném, nehrdinském životě s historickou úlohou, která je mu proti vůli vnucena.⁴⁾ Jak je toto ambiciózní téma zpracováno? Dost nám o tom napoví pouhý obsah.

Sokrates se ve vězení spřátelil se svým strážcem, mladým a sympatickým Isolochem, který pochopil, že ten, o němž se říká, že kazil mládež a podkopával stát, je prostě „ohromnej dědek“, který přijde do historie (jak tvrdí jeho žák Platón), protože je moudrý. Jeho odsouzení je vůbec divná záležitost. Všichni se totiž snaží Sokrata z vězení dostat. Pokouší se o to nejen Sokratovi žáci a jeho žena, ale i jeho nepřátelé, protože ti mohou nejméně potřebovat, aby Sokrates získal aureolu mučedníka. Ale Sokrata nepřemluví, nepřesvědčí, nedonutí, dokonce ani násilím neodnesou. Prostý a naivní Sokrates, který nic neví o špinavých politických machinacích, které nemají co dělat s jeho „čistou“ filosofií, odmítne, neboť je jako občan povinen uposlechnout rozsudku. Diskutuje s přáteli, hledá dál pravdu a pátrá po smyslu věcí, vypije bolehlav a klidně umře. A zatím co se v divadle hraje nová hra a obecenstvo pláče dojetím nad průhlednými narážkami na Sokratovu smrt, hledá už Isolochos nového vězně, jednoho z těch, kteří Sokrata obžalovali. Začíná meditoval o smyslu života a nejvíc ze všeho lituje, že už se od Sokrata nikdy nedoví, co je to ta jeho největší zbraň, které všichni říkali ironie.

Komedie, která je vlastně jen široce rozvedenou anekdotou a která má daleko více náběh k tragice než ke komice, byla tedy zpracována prostě jen jako komedie z antického prostředí s některými mírně aktualizujícími prvky. Jestliže nám u takových komedií občas vadí nedostatečná a povrchní znalost antiky, zde je tomu právě naopak. Autor svého důvěrného seznámení s řeckou kulturou a historií přímo nadužívá, čímž se dostává až k jisté nezázivnosti (některé filosofické diskuse) a někdy až na hranici sdělnosti (zcela zbytečně zaplňuje hru antickými termíny divákům přinejmenším neběžnými, někdy jeho vyjádření, které chce být antické, navodí zcela jinou atmosféru, protože divákovy představy se s autorem diametrálně rozcházejí — např. Isolochovy něžnosti: „Ty moje telátko, ty moje jalovičko“). Komedií zachraňují postavy psané zkušenou rukou dobře odhadující komický efekt a kontrast, jako překvapivá postava Sokratovy ženy, milující a chápající Xantipy,⁵⁾ plejáda Sokratových žáků, dovedně mezi sebou rozlišených, mezi nimiž nás snad nejvíce zaujme Platón, kterému se zde dostalo nezáviděníhodné úlohy. On je to totiž, kdo je přesvědčen, že Sokratovým dějinným posláním je umřít, a koho ostatní nemají rádi. Důvod nelibosti je Sokratovi sdělen:

„... On přece to má všechno spočítaný: Sokrates nikdy nic nenapíše. Ale za den přijde na tolik chytrých věcí, že jsou to vlastně knihy. Proč by je nenapsal on... On ti přece slávu nechá! Co nechá! On ti ji obstará! On tě zvěční! To jo. Ale budou to jeho dialogy. O Sokratovi.“⁶⁾

Sokratova postava je vykreslena vcelku shodně s tradicí a nepřináší nic nového.

2.

Jiří Šotola: *Antiorfeus*

Básnické drama Jiřího Šotoly mělo složitý osud. Autor napsal televizní hru *Antiorfeus*, kterou zadal do soutěže k 20. výročí osvobození ČSSR. Tam byla také odměněna cenou. Shodou okolností jsme měli možnost poznat nejprve jevištní podobu této hry⁷⁾, pak její text⁸⁾, a na konec původní televizní inscenaci, která vznikla přepracováním první verze a byla hrána pod názvem *Hra o životě a smrti*.⁹⁾

Jiří Šotola se inspiroval mýtem o Orfeovi a Eurydice, ale šlo mu především o Orfea, o jeho osud. Jeho hrdina, člověk roku 1965,

„v jehož krvi je mleté sklo války“, stojí před tragickým faktem: zemřela jeho milovaná žena, zemřela, tedy je mrtva a nikdo a nic ji životu nevrátí. Orfeus to ví, ale jeho okolí pamětlivo staré báje chce, aby za ní sestoupil do podsvětí, aby dokázal, že smrt není, že „je mezi životem a smrtí, jak se zdá, přece jen cosi překročitelného“. Orfeus odmítá hrát komedii, ale lidé lpějí na mýtu, který možná lže, ale lže krásně a pomáhá jim žít. Vzniká otázka, zda Orfeus má vůbec právo brát jim iluzi. Orfeus se o to pokusí, ale není pochopen. Náhoda pak zvrací tragédii v pustou frašku. Orfeus se v noci opije, přivede si prostitutku a lidé jásají v domnění, že se navrátil z podsvětí s Eurydikou. Orfeus tedy prohrál, jeho vzpoura ztratila smysl, stojí teď znovu před otázkou, jak dokázat, že

„Ten mýtus lže. To proctví
je staré, z jiných dob, už zteřelo
a dávno neplatí,
na tomhle světě. Přece my,
my lidé roku tohoto,
jsme schopni brát, co stane se,
tak jak to vskutku je: a nezavírat oči
před tím, co skutečně je, co je pravda.“¹⁰⁾

Tak vyznělo básnivé televizní drama — jako zápas pravdy s falešnými mýty, jako zápas života se smrtí. Tohoto tvaru, kterému se možno vytýkat mnoho prohrěšků proti dramatické technice, dopracoval se autor, když pochopil chyby své právem kritizované první verze, která v jevištní podobě nezaujala.¹¹⁾

3.

VI. Fux—Aug. Kneifel: ... *alias Odyssea*

Nová hra divadla Večerní Brno¹²⁾ zcela pokračuje v linii satirických her kabaretního typu jako byl *Hamlet IV.*, *Drak je drak* a konečně i *Král Vávra*. Všechny zmíněné hry stavěly na kulturním povědomí diváka (Shakespeare u Hamleta, česká pohádka u Draka, Havlíčkův „Král Lávra“ v posledním případě) a téma jemu blíže známé pak travestovaly a spojovaly se současností. Tak je tomu i u Fuxovy a Kneifelovy hry. Homérská báje už po tolikáté zbavená lesku heroiky slouží k tomu, abychom si jejím prostřednictvím lépe uvědomili a lépe poznali naši dobu. Příběh lodi, která se potácí oceánem, bez střelky v kompasu a blíží se nebezpečné Scylle a Charybde, zatímco její kapitán (tím ovšem není Odysseus, ten byl sesá-

Za profesorem Antonínem Křížem

Zájem a znalosti klasického filologa a hluboké přesvědčení o mravní síle Aristotelova myslitelského odkazu přivedly kdysi Antonína Kříže po řadě drobných studií o Aristotelovi k první velké práci, k překladu Aristotelovy *Etiky Nikomachovy* (1937). Jak v tomto případě, tak také v případě *Politiky* (1939), spisu *O duši* (1942), *Metafysiky* (1946), *Poetiky* (1948) a *Kategorií* (1958), navazoval prof. Kříž na práce předchozích překladatelů, zejména Pavla Vychodila. Velikým vzorem Křížovi byly Novotného překlady Platónových děl, přímo pro překlad Aristotela pak německé překlady a komentáře Eugena Rolfese, s nímž ho spojovala i obdobná pozice světonázorová. Prvním přeloženým spisem, kde už Kříž nemohl navazovat na předchozí domácí práci, byla *Rétorika* (1948). Nejobtížnější práce však Kříže teprve čekala. Byly to logické spisy Aristotelovy, které — s výjimkou *Kategorií* — do češtiny též dříve přeloženy nebyly: *O vyjadřování* (1959), *První analytiky* (1961) a *Druhé analytiky* (1962). Antonín Kříž se sice nedožil vydání *Topik* a spisu *O sofistických důkazech*, avšak překlady jsou dokončeny a je jen záležitostí času a edičního plánu, aby vyšly.

Bylo šťastnou okolností pro českou kulturu a také pro Antonína Kříže jako překladatele a vykladače Aristotela, že se ve třicátých a čtyřicátých letech našel mezi českými nakladateli ctitel a obdivovatel odkazu minulé filosofie, jakým byl Jan Laichter. U něho vycházely Platónovy překlady Novotného, vycházely i překlady Křížovy. A vlastně nejen překlady. Nesmíme zde zapomenout na Křížovy úvody, rozsáhlé poznámky ke každému přeloženému dílu a hlavně na téměř stostránkový aristotelský slovník, dokončený v roce 1941 v Brně-Žabovřeskách, který pod názvem „Vysvětlivky k některým Aristotelovým pojmům“ vyšel jako přívažek k českému překladu Aristotelova spisu *O duši*, Praha 1942, str. 135—233. Tyto „Vysvětlivky“ jsou vsunuty do svazku tak nenápadně, že málokdo o této práci Křížově vůbec ví, anebo z neznalosti je zaměňuje s poznámkami ke spisu *O duši*. Ani bibliografický soupis Karla Svobody se bohužel nezmiňuje o této práci, která je po poznámkovém aparátu k *Metafysikám* (Praha 1946, str. 374—488) nejobsáhlejší původní prací Křížovou.

Ke Křížovým vysvětlivkám, poznámkám i úvodním studiím lze jistě mít výhrady v otázce interpretace Aristotelova odkazu. I překlady jsou, např. překlad *Metafysik*, poznamenány Křížovou snahou vidět v Aristotelovi předchůdce Tomášovy „philosophia

zen: podle slov jedné z postav: dotáhl to na vlastní lodi z kapitána na plavčíka) vyvíjí všemožné úsilí, aby posádku přesvědčil, že žádné úskalí neexistuje, skýtá okaté mravní naučení, že síla je v poznané, ničím nepřikrášené pravdě. Příběh Odysseovy lodi je však jen tenkou dějovou kostrou, která je obalena satirickými šlehy všeho druhu a proložena písněmi, které s tématem jen volně souvisejí.

Autoři nakládali s antickou pověstí se smyslem pro intelektuální vtip i mytologický detail a dokázali nepřekročit míru srozumitelnosti.

Jistě největší divácký úspěch z her, o nichž jsme krátce poreferovali snad ne bez užítku pro klasické filology, zaznamenala a znamená ještě Fuxova a Kneifelova hra. Všechny jsou však svědectvím nového zájmu o antiku u nás, a třebaže zatím mnohdy zůstaly na půl cesty, jsou to pokusy cenné.

E. STEHLÍKOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ Z nových premiér to byla především po mnoha letech uvedena Anouilhova *Antigona* (Most), Dürrenmattův *Romulus Veliký* (Divadlo P. Bezruč, MDP), Krležův *Areteios* (Mahenova činohra, MDP), O'Neilovo drama *Smutek sluší Elektře* (RDZN, DVÚ Hradec Králové) a Figueiredova veselohra *V tomto domě spal Jupiter* (Divadlo SNP Martin).

²⁾ Nejpozoruhodnější byla patrně Kovalova inscenace Euripidovy *Médeje* v Ostravě. Velmi podrobné zprávy o ní přináší článek J. Krále v Divadle 1965/5. — Slovenská divadla uvedla Sofoklova *Oidípa* (SND Bratislava) a Plautova *Chlubného vojína* (Divadlo P. Jilemnického Žilina).

³⁾ Fr. Daniel, *Bolehlav pro Sokrata*, Dilia 1965. — Uvedlo Divadlo Pohraniční stráž v Chebu.

⁴⁾ Srv. Anouilh: *Skřivánek*, Miller: *Hrdelní pře*; Bolt: *Člověk pro každé počasí*.

⁵⁾ Postava Xantipy přímo volá po srovnání s Mortinovou *Oboronou Ksantypy*, která je však pojata naprosto jiným způsobem. Její rehabilitace je útok proti Sokratovi.

⁶⁾ *Bolehlav pro Sokrata*, str. 44—45.

⁷⁾ Premiéra v DČA Praha 26. 3. 1965.

⁸⁾ *Divadlo* 1965/5, str. 88—107.

⁹⁾ Čs. televize 14. 7. 1965 v režii J. Bělky.

¹⁰⁾ Citáty podle textu otiskčeného v Divadle. Místa se shodují v obou verzích.

¹¹⁾ Srv. alespoň věcnou kritiku J. Opavského v *RP* z 6. 4. 1965.

¹²⁾ Premiéra 25. 3. 1965.

perennis“. Kříž chtěl určitým pevným způsobem interpretovat Aristotela, a to v poznámkách, úvodech i překladech. Zde se trochu zmýlil. Neboť ne v určité hotové interpretaci, v hotové formulaci a v určité terminologii, ale v onom věčném a vždy novém a obohacujícím se hledání je smysl filosofie, staré i nové, a snad i veškeré vědecké práce vůbec. Nebudme však nespravedliví! Kdyby nebylo tohoto Křížova přesvědčení, nebylo by patrně nadšení, vytrvalosti a píle, jejichž plodem právě jsou dokončené překlady Aristotelových spisů. Také přísná odborná kritika filologická i kritika celkové koncepce měla a má jistě právo mít výhrady k práci Antonína Kříže a její metodě, hlavně snad k dřívějším pracím, které ještě v Laichterově filosofické knihovně nepodléhaly předběžné redakční recenzi, jak je tomu teprve v poslední době ve Filosofické knihovně, vydávané NČSAV. Plné oprávnění k posouzení zde může mít jen kritika, vycházející z měřítek vlastní práce, tedy z měřítek buď spolupráce nebo překladatelské konkurence. Kříž zatím pracoval sám. A snad často byl i přehlížen jako „jenom překladatel“, a dokonce ne vždy neomylný. Ale kdo u nás přeložil něco z Aristotela, aby jeho překlad nebyl více kritizován než chválen? A Kříž, „pouhý středoškolský profesor“, a také snad příliš důvěřivý člověk, než aby na to těžce nedoplátil, překládal přesto — pokud mohl — dále, sám a neúnavně. Za všechnu námahu a výsledky patří Křížovi nejen náš dík, ale i upřímné uznání a úcta. Dílo je však nyní opuštěno. Kdo nyní bude pokračovat v práci na překladech filosofa tak mnohastranně obtížného, jakým je Aristoteles? A to je dnes úkol naléhavější než kdy dříve. Nelze přece chtít, aby Aristotela mohl studovat jen ten, kdo mu porozumí v originále. Ostatně ani pro toho, kdo řecky dosti dobře umí, není nikdy dobrý překlad neúčinný. V tom je obrovský kulturní význam Křížovy překladatelské tvorby. Jeho do češtiny přetlumočený Aristoteles, umožňující již takřka tři desítky let studium a porozumění Aristotelovu odkazu, je hodnotou, kterou se podaří jen málokdy a málokomu vytvořit. Křížův podíl na uchování antického filosofického odkazu u nás je veliký a zůstane trvalý.

D. MACHOVEC

SOUPIS PRACÍ PROF. PhDr. ANTONÍNA KRÍŽE

1. Pojem setrvačnosti a vývoje ve filosofii Platonově: Výroční zpráva Strážnice 1927/28, 72n.
2. Vývoj kultury podle Aristotela: Výroční zpráva Strážnice 1928/29, 18n.
3. Aristotelova kritika subjektivismu: *RF* 8, 1929, 207n.
4. Vývoj v organické přírodě podle Aristotela: *Hlídká* 46, 1929, 73—79 a další.

5. Vývoj poznání podle Aristotela: *Hlídká* 47, 1930, 10—15 a další.
6. Platon a Masaryk o základech a cíli výchovy: Výroční zpráva Strážnice 1930, 11—21.
7. Aristoteles o účelu státu: *Filos. R.* 2, 1930, 110—113.
8. Aristoteles pedagog: Výroční zpráva Strážnice 1931, 34n.
9. Eudaimonismus ve filosofii Aristotelově: *Filos. R.* 3, 1931, 22—26 a další.
10. Meze lidského poznání: *Hlídká* 48, 1931, 241—246.
11. Teleologie a mechanismus u Aristotela: Kratochvílův sborník, Brno 1932, 93—134.
12. Aristoteles o indukci: *Hlídká* 49, 1932, 9n.
13. Aristoteles o otázce dobra a zla: *Filos. R.* 4, 1932, 12—16 a další.
14. Pravdivé a živé ve filosofii Platonově a Aristotelově: *Filos. R.* 4, 1932, 165—177.
15. Látky a tvar u Aristotela: *Filos. R.* 5, 1933, 61—65 a další.
16. Aristotelovy myšlenky o uspořádání státu: *Hlídká* 50, 1933, 7—14 a další.
17. Aristotelův Bůh: *Hlídká* 51, 1934, 207—211 a další.
18. Aristoteles, *Etika Nikomachova*, Praha 1937. Úvod (V—XXI), překlad (1—255), poznámky (257—290), rejstřík jmenný, věcný a obsah (291—305).
19. Aristoteles o válečné výchově: *Hlídká* 55, 1938, 241—243.
20. Několik poznámek k Aristotelově etice: *Hlídká* 56, 1939, 143—146 a další.
21. Aristoteles, *Politika*, Praha 1939. Úvod (V—XXXVIII), překlad (1 až 275), poznámky (277—316), rejstřík jmenný, věcný a obsah (317—339).
22. O Platonově anamnesi: *Hlídká* 57, 1940, 129—133 a další.
23. Aristoteles, *O duši*, Praha 1942. Úvod (1—19), překlad (21—112), poznámky (113—119), rejstřík jmenný, věcný a obsah (235—241).
24. Vysvětlivky k některým Aristotelovým pojmům. Připojeno k překladu spisu *O duši* (viz č. 23), str. 135—233.
25. Aristoteles, *Metafysika*, Praha 1946. Úvod (5—30), překlad (31—373), poznámky (374—488), rejstřík jmenný, věcný a obsah (489—506).
26. Pojem logos u Aristotela: *LF* 72, 1948, 128—135.
27. Aristoteles, *Rétorika*, Praha 1948. Úvod (5—21), překlad (23—240), poznámky (241—310), rejstřík jmenný, věcný a obsah (311—325).
28. Aristoteles, *Poetika*, Praha 1948. Úvod (5—21), překlad (23—71), poznámky (73—118), rejstřík jmenný, věcný a obsah (119—126).
29. Aristoteles, *Kategorie* (Organon I), Praha 1958. Překlad (33—62), poznámky (spoluautor Karel Berka, 63—75), rejstřík a obsah (77—79).
30. Aristoteles, *O vyjadřování* (Organon II), Praha 1959. Překlad (23—45), poznámky (spoluautor Karel Berka, 47—63), rejstřík a obsah (65—67).
31. Aristoteles, *První analytiky* (Organon III), Praha 1961. Překlad (25 až 133), rejstřík a obsah (219—223).
32. Aristoteles, *Druhé analytiky* (Organon IV), Praha 1962. Překlad (27 až 100), rejstřík a obsah (188—191).
33. Die Aristotelische Lehre über den Begriff des Stoicheion: Charisteria Francisco Novotný octogenario oblata, Praha 1962, 131—141.
34. Aristoteles, *Topiky* (Organon V). Překlad dokončen a zadán NČSAV.
35. Aristoteles, *O sofistických důkazech* (Organon VI). Překlad dokončen a zadán NČSAV.

Na obranu profesora Jana Kvíčaly

V I. čísle VII. ročníku *Zpráv JKF* (str. 66) uveřejnil B. Sládeček článek s nadpisem: „J. Kvíčala dal zastavit Vilímkovy Humoristické listy.“ Autor opírá své tvrzení o údajný vlastnoruční (dnes bohužel nezvěstný) dopis Kvíčalův, adresovaný řediteli Fr. Lepařovi; v tomto dopise prý Kvíčala vítězoslavně sděloval Lepařovi, že na jeho (Kvíčalův) popud byly zastaveny Humoristické listy! Sládeček vyslovuje dohad, že Kvíčala, využívaje svého vlivu poslance, ovlivnil místodržitelství v tom smyslu, že zastavilo Humoristické listy.

Velice mě zajímalo, co mohlo být příčinou Kvíčalova zákroku. Proto jsem prohlédl příslušné ročníky Humor. listů, zda by bylo z nich možné onu příčinu vyčíst nebo alespoň vytušit. Ježto se Kvíčala stal poslancem v r. 1880 a Lepař zemřel r. 1899, omezil jsem se na ročníky 1880 až 1900. Dočkal jsem se dvojího překvapení.

Především jsem shledal, že v 12. č. z r. 1883 je na titulní stránce uveřejněna velká podobizna prof. Kvíčaly a na následující stránce článek, v němž je Kvíčala nadšeně veleben jako vědec, učitel a politik. Ani

v ostatních ročnících jsem nenalezl nic, čím by se byl mohl Kvíčala cítit jen trochu dotčen.

Druhé zjištění mě uvedlo v úplný úžas. Shledal jsem totiž, že v letech 1880 až 1900 Humoristické listy nikdy zastaveny nebyly. Tento fakt je ovšem zcela neslučitelný s tím, co tvrdí Sládeček. Snad on sám přispěje nějak k rozřešení této záhady.

Už nyní však mohu s jistotou prohlásit, že Kvíčala nikdy Humoristické listy zastavit nedal. V onom časopise byly často uveřejněny velmi ostré vtipy na adresu císaře, členů jeho rodiny, ministerského předsedy, ministrů, armády apod. A přece Humor. listy nikdy nebyly v uvedených letech trestány ničím horším, než byla konfiskace takových vtípů. Proto si vůbec nedovedu představit tiskový delikt takového rázu, že by na popud Kvíčalův mohl vésti k zastavení časopisu. Mimoto takovému zastavení by byl musel předcházet tiskový proces a v Humoristických listech by byl musel být uveřejněn příslušný soudní rozsudek. Po ničem takovém však nikde není ani stopy. Jsem přesvědčen, že ani být nemůže.

J. Bělský

Mezinárodní seminář pro latinskou epigrafii

Ve dnech 12.—14. dubna 1965 uspořádal Kabinet pro studia řecká, římská a latinská ČSAV v Tupadlech a v Praze mezinárodní seminář pro latinskou epigrafii, určený především pro mladší pracovníky, kteří už v tomto speciálním oboru prokázali svou kvalifikaci, ale chtějí se zdokonalit, konfrontovat svá mínění, prodiskutovat sporné otázky a poučit se o nejnovějším stavu bádání. Vedení semináře se ujal prof. H. G. Pflaum z Paříže, čelný představitel Association internationale d'épigraphie latine, známý především svými pracemi o prokurátorech jezdeckého stavu v římské době císařské a publikací latinských nápisů z Alžírsko. Počet účastníků byl omezen, aby nepřesáhl číslo 25. Seminář měl přísně pracovní charakter, proto byly omezeny jednacím řeči pouze na dvě, franštinu a němčinu. Zúčastnili se ho badatelé z Anglie (2), Bulharska (1), Československa (6), Itálie (1), Jugoslávie (2), Maďarska (2), NDR (5), Polska (3) a Švýcarska (1).

Omezený počet účastníků umožnil, že každý mohl přednést alespoň jeden referát a volně diskutovat. Pozornost se soustředila především na širší otázky, hlavně prosopografické a onomastické; základem samozřejmě byla interpretace souboru nápisů nebo i nápisů jednotlivých. Během semináře nezůstala nepovšimnuta téměř žádná otázka týkající se dějin římské doby císař-

ské, ať už šlo o prosopografii, titulaturu císařů, správu provincií, dějiny římských rodin, onomastiku nižších vrstev obyvatelstva, otázku použitelnosti statistické metody, právní problémy, dějiny náboženství, vojenství, spolehlivost literárních zpráv, numismatiku, papyrologii.

Při semináři byly projednány i některé otázky organizační, především co se týče mezinárodní spolupráce při vydávání *Fasti epigraphici*, jež mají zahrnovat produkci od r. 1965, a při zpracovávání *Prosopographia imperii Romani*.

Součástí semináře byla exkurze na jižní Moravu a západní Slovensko, při které si účastníci především prohlédli náš jediný latinský nápis, zachovaný *in situ*, nápis trenčinský, k jehož správnému doplnění přispěl před několika lety právě prof. Pflaum publikací nápisu z Alžírsko.

Seminář, který byl první svého druhu, měl vysokou úroveň, docházelo se na něm i k obecnějším závěrům metodickým a ukazovalo se zároveň, co všechno je ještě třeba zpracovat. Všichni účastníci se shodli, že by bylo dobré konat takovýto seminář v pravidelných lhůtách, nejspíše dvouročních, střídavě v různých zemích.

Podrobnější zpráva o semináři a některé příspěvky na něm přednesené budou otisknuty v 5. čísle sborníku *Eirene*, který vydá Nakladatelství ČSAV v r. 1966.

L. Vidman

Z nové literatury

OVIDIUS, *Umění milovati*, SNKLU, Praha 1965

Když vyšel na jaře 1963 v Knižnímu ústavu první svazek Ovidiova díla, obsahující milostné verše básníka raného tvůrčího období, byl okamžitě rozebrán. Abnormální hlad po této knize (srv. kursivku v Lid. dem. 24. 5. 1963, nadepsanou *Nesnáze s Ovidiem*, kde pisatel, redaktor nakladatelství, říká, že „přes celou naši dlouhou vlast, až od Košic, chodí do Prahy neustále dopisy, zda se ještě někde neobjevilo jedno zapomenuté Umění milovati, a že jeden malíř pokojů nabízel vedoucímu knižnímu prodejně, že mu za jeden výtisk vymaluje byt, třeba každou stěnu jinak, jak si to jen poručí“) přiměl nakladatelství vydat znovu aspoň Umění milovati. Sličná knížka s ilustracemi O. Janěčka byla opět v půlhodině rozebrána, ač vyšla v úctyhodném nákladu 55 000 výtisků.

O překlad prvního svazku souborného vydání se dělili dva autoři, Ivan Bureš a Rudolf Mertlík. V tiráži tohoto svazku čteme, že Burešovy překlady revidoval R. Mertlík, v letošním vydání Umění milovati opět jen skromně „přehlédl a upravil R. M.“ A přece, srovnáme-li poslední vydání Umění milovati za Burešova života z r. 1948 s Mertlíkovou revizí, zjistíme, kolik práce bylo třeba, aby z původního nepří-

liš svědomitého Burešova překladu vzniklo dílo tak dokonalé, s brilantními distichy, vystihující s nevsedlým uměním i rétorickou stránku Ovidiovy tvorby, kterou Bureš zcela přezíral. Porovnáme-li překlad Burešův a Mertlíkovu revizi, a spočítáme-li verše v půvabném Umění milovati, kolik jich zůstalo beze změny, tedy vskutku Burešových, zjistíme, že necelých 200 (z 2330), to jest ani ne 9 %. Měla tedy být přinejmenším uvedena na titulním listě i v tiráži jména obou ovidiovských překladatelů, neboť bez Mertlíkova radikálního zásahu bychom nečtli ani první svazek souborného vydání z roku 1963, ani nejnovější ovidiovský svazček s onou nezkalenou radostí a opravdovým požitkem, s jakým se podivujeme nyní tomuto bezvadnému tlumočnickému výtvaru.

Pokládáme za nutné upozornit na tuto věc, neboť běžné notičky v denním tisku tak nečiní. Ostatně filologické srovnávání na nich nemůžeme ani žádat. Nakladatelství pak prosíme, aby při příštím event. vydání uvedlo věc na správnou míru, jak si toho Mertlíkovo přepracování plně zaslouží. Nebo mělo vydat vlastní překlad Mertlíkův, který měl před časem vyjít v nakladatelství Sfinx.

J. Bělský

Mistr Jan Hus, Sermo de pace — Řeč o míru. K vydání připravili a přeložili František M. Dobiáš a Amedeo Molnár. Praha — Kalich 1963. Stran 93.

Husovo kázání o míru, připravené pro kostnický koncil na podzim roku 1414 a nikdy nepronosené, se v této knížce dostává před českou čtenářskou veřejností díky vydavatelské a překladatelské péči Á. Molnára a F. M. Dobiáše poprvé. Zachovalo se sice v jedenácti rukopisech

a bylo vydáno Flaciem Illyrikem v Norimberských *Monumenta Ioannis Huss* v roce 1558, pak Konstantinem Höflerem v *Geschichtsschreiber der Hussitischen Bewegung in Böhmen* (Vídeň 1856) a do němčiny přeloženo Augustinem Zitttem (*Vermischte Schriften des J. Hus von*

Hussinecz, Lipsko—Praha 1874), nikdy mu však nebylo věnováno více pozornosti a teprve dnes bylo přeloženo do češtiny.

Amedeo Molnár vydal kázání z devíti rukopisů (budyšínský kodex 896 a pražský kapitulní N 48 mu nebyly přístupné) s přihlídnutím k norimberskému tisku. Svou edici doprovodil latinským výkladem o rukopisné tradici textu (str. 81—82), vyčerpávajícím kritickým aparátem (str. 83—89) a soupisem citací (str. 90—93), do něhož pojal také identifikaci dosti četných míst, přejatých Husem do tohoto kázání (zejména v jeho první části) z Viklefa, přičemž zásluha na poznání těchto literárních výpůjček náleží s výjimkou jednoho místa, na něž upozornil už Loserth, editorovi samotnému (srv. *LF* 1959, str. 243 až 244). Amedeo Molnár se již dříve zabýval Husovými poznámkami ke třem řečem, jež Mistr hodlal proslavit před koncilem, zachovanými ve vídeňském rukopise 4902, a jejich vydáním, literárně kritickým rozborem a paleografickou analýzou, již provedl Pavel Spunar, se mu podařilo prokázat, že jsou to přípravy, psané s největší pravděpodobností Husovou vlastní rukou (srv. *LF* 1959, str. 236—238; 239—246; 1960, str. 116—122).

Dílem Amedea Molnára je rovněž úvod k edici (str. 13—23), jež podává náčrt situace, v níž kázání vzniklo, místo, jež toto dílko zaujímá v Husově činnosti, jeho vznik, obsah a záměr, literární prameny a konečně význam pro rodící se husitské hnutí. Vydavatel zde

s obdivuhodnou dovedností vměstnal na pouhých jedenáct stránek jak poučení o Husově díle a o zásadách české reformace pro nejšířší čtenářskou obec, tak výklad o Husově *Sermo de pace* pro zasvěcenější, přičemž použil vědeckých publikací o Husovi, odborníkům u nás běžných, ale i výsledků nejnovějšího bádání v cizině, totiž děl Paula de Vooghta.

Překlad, pořízený společnou péčí F. M. Dobiáše a A. Molnára, působí aktuálním a živým dojmem, aniž jsou tyto vlastnosti jakkoli na újmu překladatelské přesnosti. Srovnáme-li toto české znění Husovy Řeči o míru s jinými novějšími překlady Husových spisů, zejména kázání (Bohumil Ryba, Evžen Stein, Anna Císařová-Kolářová), staví se tento nový český Hus čestně po bok nejzdařilejším dosavadním překladům; působí pak o to moderněji, oč je látka předkládaného kázání bližší myslí dnešního čtenáře než mnohdy odtazitéjší problematika jiných Husových projevů.

Spolu s předmluvou J. L. Hromádky, která rovněž zdůrazňuje aktuálnost a dějinnou a světovou platnost tohoto 550 let starého spisu a ukazuje na souvislost Mistrových idejí s dnešními mírovými a ekumenickými snahami, tvoří edice a překlad Husova *Sermo de pace* zajímavou a pěknou knížku, jejíž vydání znovu přiblížilo Husovu postavu české veřejnosti a upevnilo v ní vědomí, že lidské a kulturní dědictví husitské doby je pro nás stále živé.

J. Nechutová

Eva Kamínková, Husova Betlémská kázání a jejich dvě recenze. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica — 1963 — Monographia II. Universita Karlova Praha 1963, str. 86. Latinské a německé résumé.

Studie Evy Kamínkové je příspěvkem k řešení otázky Husových Betlémských kázání, o jejich cha-

rakteru — vznikl-li text jako zápis posluchačů (Václav Flajšhans) nebo jako přípravy ke kázáním (Václav

Novotný) se mínění odborníků rozcházejí, i když se dnes téměř obecně dává za pravdu názoru druhému. Autorka osvětluje problém z filologického hlediska tím, že srovnává obě recenze kázání (zachovala se ve starším rukopise Musejním a v Klementinském kodexu, o něco mladším) v jejich původní rukopisné podobě, která není z Flajshansovy edice jasně patrná; provádí tak rozbor jazykový, tedy stylistický, mluvnický i lexikální, nenechává však stranou ani obsah kázání.

Rozdíl v obsahu, kapitolou, následující hned po úvodní stati, vlastní rozbor začíná. Již tuto pasáž může autorka končit konstatováním, že charakter rozdílů v obsahu je snad zčásti dán i tím, že autor každé recenze připravoval svá kázání pro jiné obecenstvo. Další kapitola je věnována stylistickému rozboru; autorka se zde zabývá kontaktem kazatele s posluchačstvem (užiti 2. os. sg., 2. pl., 1. pl. a 1. sg.), dramatickým živlem v kázáních, názorností a konkrétností výkladu, logickou stavbou vět i delších úseků, vyjadřováním protikladů a konečně užitím kursu. V odstavcích o mluvnici se probírají vazby slovesných rodů, frekvence některých spojek a částic a tvaroslovné odchylky, totiž analogické tvary jmen, adverbii a sloves, charakteristické pro středověkou latinu odklonem od klasické normy jazyka. Výklad o slovní zásobě je omezen zkoumáním slov, odvozovaných v pozdní a středověké latině některými zvláště produktivními sufixy. Následující větší úsek věnovala autorka otázce českých slov v textu, nepřehlížejíc přitom k marginálním a interlineárním glosám, obsaženým v Musejním kodexu; kapitola se tedy zabývá za prvé glosami, tj. českými výrazy, psanými vedle příslušného výrazu latinského, za druhé samostatnými

českými vložkami bez latinských ekvivalentů v textu, a za třetí otázkou bohemismů. Na to logicky navazuje samostatný výklad o nepřeložitelných latinských místech v textu obou recenzí, totiž o etymologiích latinských slov, slovních hříčkách a o latinských odborných, zejména filosofických, termínech (bez českých ekvivalentů), které měly smysl jen když byly pronášeny latinsky. Autorka se domnívá, buď že si je kazatel poznamenal do textu jen pro zajímavost, aniž jich pak v kázáních použil, nebo připouští předpoklad, že některé věty nebo slova přednášel v českém projevu přímo latinsky.

Závěry, k nimž studie dospívá v částech, pojednávajících o stylu, mluvnici a lexiku, jsou namnoze založeny na statistice. Rozdíl v jazykových jevech a v jejich frekvenci v obou recenzích byly přitom zjišťovány pomocí čísel z menšího počtu kázání, nikoli z celého textu.

Exkurs, zabývající se otázkou jednotnosti Klementinské recenze, dokazuje, že celý kodex, ačkoli je psán dvěma pisáři, je dílem jediného upravovatele.

Tímto srovnáním vlastností Musejní a Klementinské recenze dospívá autorka k závěru, že základní sled myšlenek i forma kázání v obou textech je stejná a má tudíž jednoho původce, totiž Husa. Jde však o díla dvou upravovatelů této základní látky — za prvé o zpracovatele recenze *M*, která je bezpochyby bližší době, kdy byla kázání pronesena; tímto zpracovatelem by snad mohl být i sám Hus, daleko pravděpodobněji jím však patrně je některý Husův žák. V recenzi *K*, díle druhého zpracovatele, naproti tomu pozorujeme větší odstup od událostí a méně osobní vztah k látce i k posluchačům. I jinak lze určit rozdíly mezi upravovateli obou re-

cenzí v původu, vzdělání, temperamentu i v zálibách.

V otázce charakteru obou recenzí, k jejímž řešení se celou studií snaží přispět, se autorka po tomto rozboru staví na dnes obecně přijímané stanovisko Václava Novotného proti Flajshansovi, totiž že obě recenze jsou napsány jako sbírka příprav a že v dnešní formě vznikly téměř s jistotou až po proslovení těchto kázání Husem v Betlémské kapli.

Je možno bez nadsázky říci, že touto studií ukázala Eva Kamínková metodologicky cestu celému jednomu odvětví dalšího husovského bádání, totiž odvětví filologickému a literárně historickému. Výtvořily husitské doby byly a často doposud jsou považovány pouze za historické dokumenty, nikoli za živý literární odkaz. V tomto směru stihl mnohá díla husitské doby podobný osud jako např. lidové památky pobělohorského období, jak na to několikrát upozornil Josef Hrabák. Platí to o velkém množství anonymní husitské literatury, o většině husitského básnictví a zejména

o většině traktátové a kazatelské literatury včetně spisů Husových. Hus sice bývá hodnocen i jako spisovatel, většinou však jen v souvislosti se svou praktickou zásluhou o ustálení spisovné češtiny; zkoumání jazykové stránky jeho díla se často omezuje na ryze gramatické jevy; zájem o Husův jazyk a styl se nadto redukoval téměř výlučně na jeho české spisy. Husův styl a zejména styl jeho latinských spisů nebyl doposud vcelku probádán a zhodnocen. Na recenzované studii je v této souvislosti třeba ocenit, že při aplikaci filologické metody neupadá do opačného extrému, nemezuje se pouze jazykovým hlediskem, ale že autorka, vědoma si toho, že obsah i forma projevu tvoří dialektickou jednotu, zkoumala paralelně s jazykem i obsah (srv. str. 10).

A tak autorka dostala tomu, o co se svou studií snaží, když v jejím úvodu konstatuje (str. 10): „...soudím, že je třeba začít s podrobným zkoumáním Husovy latiny, a můj rozbor je příspěvkem k splnění tohoto úkolu“.

J. Nechutová

Otto Kollárik. Vavrínek Benedikt Nedožerský. Martin 1965. — Stran 61, cena neuvedena.

V řadě „Literární archiv — popularizácia literárneho dedičstva“ vydala v červnu 1965 Matica slovenská rotaprintem výše uvedenou studii Kollárikovu k 350. výročí úmrtí († 4. VI. 1615) slovenského rodáka Vavrínce Benedieta Nedožerského. Nejde o analytickou studii, nýbrž o biografickou črtu pro popularizační účely, zdařile podanou na základě literatury a archivních pramenů, uvedených souborně v závěru publikace. Jejím kladem je poměrně velký počet (20) obrazových příloh, zčásti dosud nepublikovaných, které dobře do-

plňují autorovy výklady. Nemůžeme však být spokojeni s jejich reprodukcí, které měla být věnována větší péče, už proto, že se pojednáním sleduje popularizační účel. K. sleduje Benediktův život od útlého mládí přes studia na škole v Prievdizi na Slovensku, na Moravě a pak na českých školách. V této souvislosti postrádáme zmínku o studiu u Jáchyma Goltzia v Jihlavě; jde sice jen o epizodu, ale je to epizoda důležitá pro další Benediktův literární vývoj (seznámení s Campanem). Zastávka na jihlavské škole byla ostatně koncem 16. a počátkem

17. století pro studenty, kteří přicházeli ze Slovenska do českých zemí, dosti charakteristická. Při pozdějším učitelském působení, jehož vyvrcholením byla Benedictova činnost na Karlově akademii v Praze, všimá si K. především Benedictových pedagogických názorů a sleduje návrhy, jimiž se snažil zlepšit studium na akademii i na partikulárních školách. Také Benedictové Gramaticae (vyšla r. 1603) a časově následujícím pracím rytmometric-

Heinrich Kunstmann: Die Nürnberger Universität Altdorf und Böhmen. Beiträge zur Erforschung der Ostbeziehungen deutscher Universitäten. Böhlau-Verlag Köln Graz 1963, 264 stran.

Autor podává důkladný přehled styků altdorfské university s Čechami a všimá si také jejích vztahů k Moravě a Slovensku. Hlavní důraz klade právem na předbělohorské období (1578—1620). Vlastní práci předchází nástin dějin altdorfské university, který je nejen nezbytným předpokladem pro porozumění dalšímu výkladu, nýbrž znamená také nesporné obohacení dosavadních znalostí o vývoji této instituce. Práci uzavírá seznam českých studentů v Altdorfu, který obsahuje vedle údajů matricy (vyd. Steinmeyer, se zřetelem k českým zemím K. Hrdina, *Věstník ČAVU* 28—29, 1919—20, str. 32n) také doplňující životopisný materiál, zvláště o pobytu na jiných universitách, a vysvětlující poznámky.

Dílo je výsledkem mnohaleté usilovné práce, jejímž cílem bylo poskytnout co nejsolidnější materiálový základ pro poznání vztahů. Pečlivost, s jakou autor tento úkol splnil, zaslouží uznání. Dobře zvládl prameny i literaturu, ať již je psána česky, německy nebo latinsky. Česky psané publikace tvoří významnou složku

kým, které tvoří významný mezník v starším českém mluvnictví, věnoval K. oprávněnou pozornost. Nemáme v úmyslu zabývat se zde jednotlivostmi. Jistě se k tomu naskytne příležitost. až Kollárik, který již delší dobu pečlivě sbírá materiál k vylíčení životních osudů a působení Vavřínce Benedicta, vydá svou studii souborně. Bude to monografie nanejvýš užitečná jak pro slovenské, tak i pro české badatele.

J. Hejnic

ve výčtu literatury (str. 235—245). Je samozřejmé, že při pracovních obtížích, s nimiž se Kunstmann setkával (zmiňuje se o nich v předmluvě), nebylo v jeho silách podat řešení ve všech ohledech definitivní. To ostatně sám se skromností snad až přílišnou v předmluvě přiznává. Hodnotu práce nemohou podstatně snížit nedopatření toho druhu, jako je tvrzení na str. 50 v textu a v pozn. 12, že Jiří Handsch a Tomáš Mitis pocházeli z téhož místa (Mitis pocházel z Nymburka, Handsch z České Lípy; označení aus [= von] Limus je šlechtický predikát, udělený oběma majestátem z 4. 5. 1556 podle vsi, tehdy již podle bezpečných soudobých zpráv zaniklé). Věcné nedostatky této povahy jsou bohatě vyváženy tím, že Kunstmannova práce značně obohacuje na základě rozsáhlého výzkumu dosud nevydaných a neregistrovaných rukopisných i tištěných pramenů, uložených v Německu, naše vědomosti o českých kulturních dějinách v období humanismu. Zvláště cenný je jeho přínos k poznání díla Jiřího Carolida (1569 až 1612), jímž se již předtím podrob-

něji zabýval v souvislosti s literární činností Wilibalda Pirkheimera (*Welt der Slaven* 1, 1956, str. 181n.).

Ve srovnání s jinými publikacemi, které vycházejí v současné době, je latinský text, který bývá zdrojem největších obtíží, tlumočen přesně a spolehlivě. I v tomto směru by však na některých místech byla možná náprava, jako na str. 67, pozn. 14, ř. 10 *autem m. aut.* Na str. 66 v pozn. 9 čteme *Rectori Academiae Pragensis D. Mg. Venclesao Vlaucrino Nostistamensi (Nostitz?)* a v rejstříku *Nostitz (?) Wenzel Ulrich 66^a*, ačkoli je na první pohled zřejmé, že jde o M. Václava Vlavnera z moravské Nosislavě, o němž je možno poučit se u Z. Wintera (*O životě na Vys. školách, Děje atd.*). Zde vzniklo nedopatření chybami ve čtení, paleograficky snadno vysvětlitelnými. Česká příjmení a souvislý český text při citaci pramenů je podán s přesností v zahraničních publikacích zcela neobvyklou. Menší důslednost se uplatňuje v užívání místních jmen, což se zvláště výrazně projevuje v jejich samostatném rejstříku na str. 261 až 264. Necháme-li stranou podivný nom. *Vlašimě (!)* a dvojice *Jičin — Pičín, Pisek — Tabor, Čáslav — Datschitz*, překvapuje odkaz *Báňská* (sic; úřed. slov. název *-an-)* *Štiavnica* vgl. *Schemnitz* při absenci odkazu *Banská Bystrica* na existující heslo rejstříku *Neusohl*. Scházejí

ostatně i jiné odkazy toho druhu. Místy není užito odkazu, ale stránky jsou citovány pod oběma formami (*Bezdrůžice, Weseritz*). Pod *Klausenburg* se cituje str. 69²⁰, pod *Koloszvár* str. 91⁸, takže vzniká dojem, že jde o různá místa. Heslo *Milivitz* odkazuje na neexistující obec. Má to být pravděpodobně *Milevo u Stříbra*, jehož úřední německý název r. 1930 byl *Mühlhöfen*. Tolik jen na ukázkou.

Kunstmann osvědčil schopnost názorně podat zpracovaný materiál čtenáři. Projevuje se to již v první kapitole, věnované dějinám altdorfské university. Přesto není jeho kniha, která podává především dobře a přehledně utříděný materiál, určena k soustavnému čtení. Není však pochyby, že by se nezbytně měla stát stálou pomůckou každého, kdo se zabývá kulturními dějinami českých zemí v 16. a 17. stol., a že by neměla chybět v příručních knihovnách předních vědeckých ústavů. Místo toho je nutno konstatovat, že v nich není zatím zastoupena vůbec. Kunstmannova zásluha však není jen v tom, že nám zpřístupnil řadu zpráv pramenů, uložených na německé půdě, ale také, že jako málokdo před ním zprostředkoval svým krajanům poznání kulturního přínosu českých zemí, a to způsobem, který nijak nesnižuje jeho význam.

J. Martinek

Mezinárodní konference Antika a dnešek

Československá akademie věd uspořádá ve spolupráci s ministerstvem školství a kultury ve dnech 12.—16. dubna 1966 v Brně mezinárodní konferenci na téma Antika a dnešek. Cílem této konference, k níž dalo podnět ideologické oddělení ÚV KSČ, je zhodnotit podíl antiky při utváření novodobé světové kultury v několika významných oblastech. Předmětem jednání budou zejména tato témata:

1. *Filosofie — historie — věda*

- a) Antické pojetí občanské a lidské pospolitosti
- b) Antika v sociologických a filosofických teoriích 2. pol. 19. a ve 20. stol.
- c) Antika v počátcích novodobé vědy (renesance a 17. stol.)
- d) Aristoteles a soudobá filosofie

2. *Literatura — umění*

- a) Společenské ideály v antickém dramatu. Lidské tradice antické kultury v divadle
- b) Estetická teorie a umělecká praxe v antice — Působení antických estetických teorií v pozdějších dobách

Součástí programu konference bude též kolokvium o podílu antické kultury v dnešní školské výuce.

Ubytování během konference bude zajištěno v několika hotelech. Kromě vlastního jednání bude pro účastníky uspořádán jednodenní zájezd spojený s prohlídkou archeologických památek Velkomoravské říše (slovanské osady Mikulčice, Pohansko, Staré Město).

Jednacím jazykem konference je angličtina, franština, němčina, ruština. Kongresový poplatek činí 70 Kčs. O programu konference budou přihlášení včas zpraveni. Přihlášky zasílejte laskavě na adresu sekretariátu konference v Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV, Lazarská 8, Praha 2.